

DE VEREFFENING EN VERDELING VAN HET HUWELIJKSVERMOGEN IN HET KADER VAN DE ECHTSCHIEDINGSPROCEDURE. ENKELE ACTUELE PROBLEMEN¹

Inleiding

1. De bedoeling van dit artikel is een aantal probleemsituaties aan te duiden die zich kunnen voordoen in het kader van de vereffening en verdeling na echtscheiding en, waar mogelijk, de oplossingen aan te geven die de rechtspraak voor die probleemsituaties gevolgd heeft. Men zoeke er derhalve geen systematisch betoog in over de onderscheiden vereffenningsverrichtingen, noch over de te volgen procedure inzake de vereffening en verdeling na echtscheiding.

2. Als we hier handelen over vereffening en verdeling na echtscheiding, dan doelen we steeds op de echtscheiding op grond van feiten of na feitelijke scheiding van meer dan vijf jaar (artt. 229 en 231, resp. 232 B.W.), en dus niet op de echtscheiding door onderlinge toestemming. Wat deze laatste vorm van echtscheiding betreft zijn de echtgenoten immers vrij aangaande de vereffening en verdeling van de huwelijksgemeenschap een vergelijk te treffen, waarbij zij niet gehouden zijn door de regels die wettelijk zijn voorgeschreven inzake de vereffening en verdeling van die huwelijksgemeenschap.

3. Bovendien kunnen we in beginsel slechts over vereffening en verdeling van de huwelijksgemeenschap spreken, indien we te maken hebben met een gemeenschapsstelsel. Echtgenoten gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen hebben in principe niets te vereffenen. Toch zullen ook bij hen de boedels feitelijk vermengd zijn, zullen zij goederen in onverdeeldheid hebben aangekocht of zullen er goederen zijn waarover geen der echtgenoten zijn exclusief eigendomsrecht kan doen gelden zodat die voor onverdeeld gehouden worden (art. 1468, tweede lid, B.W.). Met andere woorden, ook voor echtgenoten gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen dient, na echtscheiding, nagenoeg steeds een regeling te worden getroffen teneinde hun verstrengelde vermogensbelangen te ontwarren. Hierbij zij evenwel opgemerkt, hetgeen meermaals door de rechtspraak werd bevestigd², dat echtgenoten, gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen, ook tijdens de werking van hun stelsel kunnen overgaan tot regeling van hun wederzijdse vermogensbelangen (art. 1469 B.W.). Belangrijk hierbij is dat de vereffenningsregeling, zoals ze bestaat voor het wettelijk stelsel, uiteraard niet toegepast

mag worden op de vereffening van een stelsel van scheiding van goederen (we denken bijvoorbeeld aan de vaststelling van de wederzijdse vergoedingen, de bepaling van hun hoegrootheid en hun verrekening: artt. 1432 e.v. B.W.), en dat ter zake toepassing dient te worden gemaakt van het gemene recht (zaakwaarneming, vermogensverschuiving zonder oorzaak).

In deze uiteenzetting handelen we dan ook, tenzij anders vermeld, over echtgenoten, gehuwd onder een gemeenschapsstelsel.

4. Ook de echtgenoten, gehuwd onder een gemeenschapsstelsel, zijn, wat de periode na de ontbinding van hun stelsel betreft, onderworpen aan het gemene recht. Vermogensrechtelijke aanspraken van de ene echtgenoot op de andere die hun oorsprong vinden in die periode, worden niet meer beheerst door het huwelijkvermogensrecht. Na de ontbinding van het stelsel ontstaat immers tussen de echtgenoten een gemeenrechtelijke onverdeeldheid (art. 577bis B.W.)³.

De ontbinding van het stelsel

5. Een eerste probleem is echter dat, inzake echtscheidingen, twee onderscheiden vereffenningsdata in acht moeten worden genomen bij de vereffening van de huwelijksgemeenschap. De wetgever laat het echtscheidingsvonnis, wat de goederen betreft, tussen de echtgenoten terugwerken tot op het tijdstip van de inleiding van de eis (art. 1278, tweede lid, Ger. W.). Ten aanzien van derden krijgt de echtscheiding evenwel pas uitwerking vanaf het definitief worden ervan, met andere woorden vanaf de overschrijving van het beschikkende gedeelte van het vonnis/arrest dat de echtscheiding toestaat, in de registers van de ambtenaar van de burgerlijke stand. De wetgever heeft immers, anders dan inzake de procedure betreffende de gerechtelijke scheiding van goederen, geen publiciteit voorgeschreven voor het verzoekschrift inzake echtscheiding. Deze tweeslachtige situatie kan uiteraard voor de nodige problemen zorgen. Tussen echtgenoten dient te worden vereffend uitgaande van de toestand zoals die bestond bij de inleiding van de eis, terwijl tegenover derden de toestand geldt bij het definitief worden van de echtscheiding, dus veelal jaren later. Zo zijn bijvoorbeeld, in het huidige wettelijk stelsel, de inkomsten van de echtgenoten ten aanzien van derden gemeenschappelijk tot aan de overschrijving van het echtscheidingsvonnis (en kunnen ze dus in beslag worden genomen voor de beroepsschulden van de medeëchtgenoot: art. 1414 B.W.),

¹ Studie naar aanleiding van een voordracht op 29 januari 1987 voor de studiekering van de notarissen van het arrondissement Mechelen.

² Zie bv. Rb. Brussel, 1 okt. 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 136; Rb. Brussel, 4 nov. 1981, *T. Not.*, 1983, 231; Rb. Antwerpen, 31 okt. 1986, niet gepubliceerd.

³ Cass., 18 maart 1977, *Pas.*, 1977, I, 769, *R.C.J.B.*, 1978, 460.

terwijl, wat de verhouding tussen de echtgenoten onderling betreft, diezelfde inkomsten hun gemeenschappelijk karakter verloren hebben vanaf de inleiding van de echtscheiding (die nadien definitief werd). Een analoge redenering kan gevolgd worden voor bijvoorbeeld beroepsschulden van de echtgenoten, ontstaan tijdens de echtscheidingsprocedure.

6. Een bijkomend probleem vormt ook de retroactieve ontbinding van het stelsel tussen echtgenoten. Met andere woorden, zolang de echtscheiding niet definitief is geworden, behoudt ieder echtgenoot zijn toch verregaande bestuursbevoegdheden aangaande de gemeenschap. Maar een aantal van die bestuursbevoegdheden oefent hij, in de loop van de echtscheidingsprocedure als het ware uit onder de ontbindende voorwaarde van het definitief worden van de echtscheiding, althans ten aanzien van zijn medeëchtgenoot. Zodra immers de echtscheiding definitief is, worden de echtgenoten geacht tijdens de echtscheidingsprocedure aan geen enkele bepaling van hun huwelijksvermogensstelsel onderworpen te zijn geweest⁴. Indien een echtgenoot dus handelingen heeft verricht tijdens de echtscheidingsprocedure die hij kan verrichten in acht genomen zijn huwelijksvermogensstelsel, maar die nadien, ingevolge de retroactieve ontbinding van het stelsel tussen echtgenoten, ter discussie kunnen worden gesteld, zal dit eventueel aanleiding geven tot een vergoeding ten laste van die echtgenoot, welke vergoeding evenwel beheerst wordt door het gemene recht, niet door het huwelijksvermogensrecht⁵. Ten aanzien van derden blijven die handelingen in beginsel geldig, behoudens bedrieglijke benadeling van de rechten van de niet-contracterende echtgenoot (art. 1283 Ger. W.).

7. De echtscheiding werkt dus tussen echtgenoten terug tot aan de inleiding van de eis, wat haar gevolgen betreft aangaande de goederen van de echtgenoten. De vraag is dan: welk tijdstip wordt bedoeld met «de inleiding van de eis»?

Wordt de vordering toegewezen op de hoofdeis — ook al wordt tevens de tegeneis ingewilligd —, dan bedoelt men de dag van de neerlegging van het verzoekschrift tot echtscheiding, het verzoekschrift dat door de eiser in persoon wordt overhandigd aan de voorzitter van de rechtbank. Wordt de echtscheiding slechts op tegeneis toegestaan, dan geldt als datum waarop de eis werd ingeleid, de dag waarop de conclusie waarin die tegeneis gesteld is, werd neergelegd.

Indien de echtscheiding evenwel gevorderd wordt wegens feitelijke scheiding van meer dan vijf jaar, zelfs al worden ook andere echtscheidingsgronden aangevoerd, dan kan de rechter, op verzoek van de partijen, hetzij bij het toestaan van de echtscheiding, hetzij in de loop van de vereffeningprocedure, bepalen dat, wegens de uitzonderlijke omstandigheden eigen aan de zaak, bij de vereffening van de gemeenschap geen rekening zal worden gehouden met bepaalde goederen die zijn verworven of bepaalde schulden die zijn aangegaan sedert het tijdstip dat de feitelijke scheiding een aanvang heeft genomen (art. 1278, derde en vierde lid,

Ger. W.)⁶. Blijkens de rechtspraak van het Hof van Cassatie kan die beslissing ook slaan op alle goederen en schulden verkregen of ontstaan sinds de aanvang van de feitelijke scheiding, in welk geval dus als uitgangspunt voor de vereffening en verdeling dient te worden genomen, niet de inleiding van de eis, maar wél de aanvang van de feitelijke scheiding⁷.

8. Zouden de echtgenoten tijdens de echtscheidingsprocedure reeds kunnen overgaan tot een (voorwaardelijke) vereffening-verdeling van hun huwelijksgemeenschap?

Naar huidig Belgisch recht lijkt dit niet mogelijk⁸. Immers, door de vereffening en verdeling worden zekere goederen van het ene vermogen overgeheveld naar het andere, hetgeen in strijd is met het beginsel van de bestendigheid van de huwelijksvoorwaarden. Dit werd met zoveel woorden door het Hof van Cassatie bevestigd⁹. Andere landen evenwel, die eveneens het beginsel van de bestendigheid der huwelijksvoorwaarden huldigen, laten een dergelijke voorwaardelijke vereffening en verdeling wel toe ingevolge uitdrukkelijke wetsbepalingen (Frankrijk) of beschouwen een dergelijke vereffening en verdeling van oudsher als een geoorloofde afwijking van die principiële bestendigheid der huwelijksvoorwaarden (Nederland). De rigiditeit van het Belgisch recht ter zake kan betreurd worden. Zo kunnen de echtgenoten naar Belgisch recht tijdens de echtscheidingsprocedure niet geldig overeenkomen dat bijvoorbeeld de man, die zijn beroep in de gezinswoning uitoefent, ter voldoening van zijn rechten in de huwelijksgemeenschap die gezinswoning toegedeeld zal krijgen na het definitief worden van de echtscheiding, ook al bestaat er dienaangaande volledige overeenstemming tussen de echtgenoten. Een dergelijke overeenkomst is immers niet afdwingbaar indien één der echtgenoten erop wenst terug te komen, is in beginsel zelfs volstrekt nietig want in strijd met een beginsel van openbare orde. Toch zijn, wat de verhoudingen tussen de echtgenoten betreft, vanaf de inleiding van de eis alle elementen voorhanden om een vereffening en verdeling op huwelijksvermogensrechtelijk vlak af te handelen: de omvang van de vermogens is in beginsel onveranderlijk vastgesteld op het tijdstip van de inleiding van de eis, de vereffeningregels zijn die welke op dat tijdstip van kracht waren¹⁰.

De toepasselijke vereffeningregels

9. Zo zijn we dus beland bij de vraag welke vereffeningregels op de vereffening en verdeling van toepassing zijn, een vraag waarvoor het antwoord veelal te vinden zal zijn in de overgangsbepalingen van de wet van 14 juli 1976 op de huwelijksvermogensstelsels.

Indien de echtgenoten gehuwd waren vóór 28 september 1976 (datum inwerkingtreding W. 14 juli 1976) en geen ver-

⁴ Cass., 27 dec. 1985, *R.W.*, 1985-86, 2920.

⁵ VIEUJEAN, E., «Observations sur certaines particularités des effets du divorce pour cause déterminée», *Ann. Fac. Dr. Liège*, 1977, 544; RAUCENT, L., *Les régimes matrimoniaux*, 330; Cass., 18 maart 1977, *g.c.*; cf. Cass., 17 nov. 1983, *Arr. Cass.*, 1983-84, 315, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1985, 310.

⁶ Voor toepassingen, zie Bergen, 12 feb. 1980, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1980, 295; Rb. Turnhout, 7 maart 1984, *T. Not.*, 1985, 311; Rb. Brussel, 19 sept. 1975, *Pas.*, 1977, III, 35.

⁷ Cass., 21 nov. 1980, *T. Not.*, 1981, 276.

⁸ DE DECKER, H., «De vereffening-verdeling van het huwelijksvermogen tijdens de echtscheidingsprocedure: a priori uitgesloten?», *R.W.*, 1986-87, 289.

⁹ Cass., 1 maart 1979, *Pas.*, 1979, I, 782.

¹⁰ Cass., 13 mei 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, 1130.

klaring aflegden dat zij onmiddellijk aan het nieuwe recht onderworpen wensten te zijn (art. III, 1, 2°, W. 14 juli 1976), bleven zij tot 27 september 1977 volledig onderworpen aan hun oude huwelijksvermogensregeling. Indien derhalve de echtscheiding is toegestaan op een vordering, ingeleid vóór laatstgenoemde datum, dient de huwelijksgemeenschap te worden vereffend en verdeeld overeenkomstig het recht, zoals het bestond vóór de wet van 14 juli 1976.

Hetzelfde is uiteraard van toepassing op de echtgenoten, wier stelsel weliswaar na die datum werd ontbonden, maar die een handhavingsverklaring hebben afgelegd in de overgangperiode van één jaar (art. III, 1, 1°, W. 14 juli 1976).

10. Belangrijker evenwel is de vraag welke vereffenings- en verdelingsregels van toepassing zijn op de echtgenoten die vóór 27 september 1976 gehuwd zijn met als huwelijkscontract bijvoorbeeld het stelsel van de gemeenschap beperkt tot de aanwinsten (artt. 1498 en 1499 oud B.W.), het stelsel van scheiding van goederen waaraan een gemeenschap van aanwinsten werd toegevoegd, of de algehele gemeenschap, en waarbij de vordering tot echtscheiding werd ingeleid na 27 september 1977, dus na de «volledige» inwerkingtreding van de wet van 14 juli 1976.

Immers, volgens het overgangsrecht vervat in de wet van 14 juli 1976, is op die echtgenoten het «nieuwe» recht slechts van toepassing wat betreft de bestuursregeling (artt. 1415 tot 1426 B.W.) en wat betreft de gemeenschappelijke schulden en de rechten van de schuldeisers (artt. 1408 tot 1414 B.W.). Met andere woorden: de (actieve) samenstelling van de vermogens en de vereffening en verdeling van het huwelijksvermogen blijven beheerst door het oude recht, hetgeen trouwens uitdrukkelijk wordt bevestigd in het beruchte artikel 47 van de opheffings- en wijzigingsbepalingen van de wet (art. IV, 47, § 3, W. 14 juli 1976). Dit artikel voegt er evenwel vrij cryptisch aan toe dat het oude recht op die echtgenoten slechts van toepassing blijft «in zoverre het noodzakelijk is voor de werking en de vereffening van hun huwelijksvermogensstelsel.»

Wat is nu het praktisch gevolg van die vaststelling?

1° Voor de actieve samenstelling van de onderscheiden boedels blijft dus het oude recht van toepassing¹¹. Dit zal in de regel weinig problemen opleveren aangezien in het huidige wettelijk stelsel de gemeenschap eveneens beperkt is tot de aanwinsten.

2° In beginsel blijft het oude recht eveneens van toepassing wat betreft de ontbinding, de vereffening en de verdeling van de gemeenschap. «In beginsel», aangezien algemeen wordt aangenomen dat die regel er niet toe mag leiden een ongelijkheid tussen beide echtgenoten in het leven te roepen¹². Zo zal de vrouw bijvoorbeeld niet meer het recht hebben de gemeenschap te verwerpen (artt. 1453 e.v. oud B.W.), een recht dat voorheen een tegenwicht vormde voor de exclusieve bestuursbevoegdheden van de man ten aanzien van de gemeenschap. Daar die exclusieve bestuursbevoegdheden plaats maakten voor het concurrent bestuur, viel ook het keuzerecht van de vrouw weg. Om dezelfde reden zou zij zich thans niet meer kunnen beroepen op het

voorheen uitsluitend in haar voordeel bestaande voorrecht van emolumenten (art. 1483 oud B.W.), noch op het recht haar vergoedingen ten laste van de gemeenschap bij voorrang te ontvangen, vóór die van de man, en eventueel zelfs op zijn persoonlijke goederen (artt. 1471 en 1472 oud B.W.). De echtgenoten hadden trouwens de mogelijkheid gedurende de overgangperiode van één jaar die volgde op het in werking treden van de wet van 14 juli 1976, het bestaande stelsel te vereffenen overeenkomstig de oude regeling; weigerde de man zijn medewerking, dan kon de vrouw hem daartoe verplichten¹³.

Zeer belangrijk evenwel is dat het oude recht op die echtgenoten wél van toepassing blijft om de hoegrootheid van het bedrag der vergoedingen te bepalen — het nominale bedrag van de in het vergoedingsplichtige vermogen gevallen gelden, *zonder* hérwaarding, ongeacht de bestemming die aan die gelden gegeven werd; géén toepassing dus van het huidige artikel 1435 B.W.¹⁴ — alsook dat, bij de verdeling van de gemeenschap, de echtgenoten zich niet kunnen beroepen op artikel 1447 B.W. met het oog op de preferentiële toewijzing, eventueel met bijbetaling, van de gezins- of beroepswoning en de daarin aanwezige roerende zaken¹⁵.

De aflijning van de onderscheiden vermogens

11. Nadat we aldus het op de vereffening en verdeling toepasselijke recht hebben bepaald, komen we tot de eerste vereffeningsverrichting, namelijk de aflijning van de onderscheiden vermogens. Wat is gemeenschappelijk, wat is eigen, en dit zowel wat de activa als wat de passiva betreft.

Zoals gezegd dienen we hierbij als uitgangspunt te nemen de situatie zoals die bestond ten tijde van de inleiding van de eis waarop de echtscheiding werd toegestaan. Het aangegeven middel om de omvang van de vermogens te kennen alsook de aanspraken van beide echtgenoten op wederzijdse vergoedingen, is uiteraard de boedelbeschrijving. Het is dan ook merkwaardig vast te stellen dat de wetgever wel het opmaken van een boedelbeschrijving voorschrijft, maar anderzijds de termijn van drie maanden waarbinnen die moet worden opgemaakt, pas laat ingaan op het tijdstip van de overschrijving van het vonnis/arrest dat de echtscheiding toestaat (art. 1428, derde lid, B.W.). De hoofdbedoeling van de wetgever is derhalve voornamelijk de bescherming van de belangen van derden, niet zozeer die van de echtgenoten onderling. Deze laatsten doen er dan ook goed aan, op het ogenblik van de inleiding van de eis aan de rechter de aanstelling van een notaris te vragen, belast met het opstellen van een inventaris, eventueel na verzege-ling. Die mogelijkheid wordt hun uitdrukkelijk geboden in artikel 1282 Ger. W. Zij beschikken ook over andere mogelijkheden om de omvang van de vermogens te bepalen. Jegens elkaar kan dit bewijs in beginsel geleverd worden door alle bewijsmiddelen, met inbegrip van getuigenissen, vermoedens en zelfs algemene bekendheid (art. 1399 B.W.). Zo zou onder meer kunnen worden gedacht aan het horen van getuigen bij de aanvang of in de loop van de echtschei-

¹¹ Brussel, 13 maart 1984, *J.T.*, 1984, 534.

¹² CASMAN, H. en VAN LOOK, M., *Huwelijksvermogensstelsels*, VII, 17.

¹³ Bergen, 11 dec. 1979, *Rev. Not. B.*, 1980, 103; Brussel, 5 feb. 1979, *R.W.*, 1979-80, 316, met noot CASMAN, H.

¹⁴ Bergen, 17 juni 1980, *Pas.*, 1980, II, 131.

¹⁵ CASMAN, H., noot bij Cass., 21 sept. 1979, *R.W.*, 1979-80,

dingsprocedure (art. 584, 2° en 4°, Ger. W.).

De echtgenoten dienen dan ook zelf het initiatief te nemen teneinde hun rechten jegens elkaar te vrijwaren. Doen zij dat niet, dan zou, bij latere betwistingen, dit wel eens tegen hen zelf kunnen worden uitgespeeld¹⁶.

12. Over welke goederen wil, blijkens de rechtspraak nog wel een betwisting bestaan nopens hun al dan niet eigen karakter? Voor het eigen zijn van een goed dient het bewijs te worden geleverd dat aan een van volgende voorwaarden is voldaan:

1) *Het ogenblik van verwerven*, namelijk vóór het huwelijk (art. 1399, eerste lid, B.W.) en dit, rekening houdend met het overgangsrecht, meer bepaald de thans algemeen aanvaarde continuïteitstheorie. Hetgeen in het eigen of gemeenschappelijk vermogen was gevallen onder het oude recht, blijft in dat vermogen. De nieuwe regels betreffende de samenstelling van de vermogens hebben geen retroactieve werking¹⁷.

2) *De wijze van verwerving*, namelijk door erfenis, schenking of testament (art. 1399, eerste lid, B.W.), rekening houdend met de continuïteitstheorie, indien het echtgenoten betreft, gehuwd vóór 28 september 1976. Er dient evenwel te worden nagegaan of de schenking niet aan beide echtgenoten werd gedaan¹⁸.

3) *De aard van de goederen*, namelijk behorend tot een van de categorieën opgesomd in de artt. 1400 en 1401 B.W. Vooral op dit vlak willen er wel eens problemen rijzen. Een greep uit de rechtspraak:

— Eigen is uiteraard de woning die weliswaar met gemeenschapsgelden gebouwd werd op een eigen perceel grond van één der echtgenoten¹⁹.

— Eveneens eigen is de tijdens het huwelijk geëxploiteerde handelszaak, indien het bewijs wordt geleverd dat die aan één van de echtgenoten toebehoorde van voor het huwelijk²⁰.

— Eigen zijn de «gereedschappen en werktuigen» die dienen voor het uitoefenen van het beroep (art. 1400, 6°, B.W.), maar daartoe kunnen niet gerekend worden de voorraden van een handelszaak²¹.

— Eigen is de afkoopwaarde van de groepsverzekering, die na de ontbinding van het stelsel aan de verzekerde zelf ten goede komt²², alsook de kapitalen uitgekeerd ingevolge een dergelijke verzekering, na de ontbinding van het stelsel

(artt. 1400, 7°, en 1401, 4°, B.W.)²³. Indien als begunstigde evenwel de medeëchtgenoot was aangewezen, en hij of zij die aanwijzing uitdrukkelijk aanvaard heeft, is die aanwijzing onherroepelijk geworden (art. 1121 B.W.) en zal het kapitaal dat later aan de begunstigde wordt uitbetaald, eveneens eigen zijn²⁴.

— Eigen zijn ook de schadevergoedingen, door de ene echtgenoot aan de andere verschuldigd ten gevolge van een verkeersongeval²⁵, alsook de bedragen die een echtgenoot verkregen heeft als vergoeding voor geleden morele of lichamelijke schade, zelfs indien voor de berekening van laatstgenoemde schadevergoedingen wordt uitgegaan van het loonverlies dat geleden werd en in de toekomst zal worden geleden door gehele of gedeeltelijke invaliditeit²⁶.

— Eigen zijn ten slotte de goederen en rechten die door zaakvervanging in de plaats treden van eigen goederen, alsook de goederen verkregen uit belegging of wederbelegging (art. 1400, 5°, B.W.). Zo bijvoorbeeld de schuldverdring voor de verkoopprijs van een vervreemd eigen goed²⁷. Dit geldt ook voor de gelden voortkomend uit de verkoop van een eigen goed, voor zover zij hun individualiteit niet verloren hebben door vermenging met de gemeenschapsgelden. Zo bijvoorbeeld als zij gestort werden op een nieuw spaarboekje op naam van die echtgenoot alleen. Dit wil evenwel niet zeggen dat er een vermoeden zou bestaan dat gelden die op een individuele rekening van één echtgenoot staan en onder zijn uitsluitend bestuur vallen, hem eigen zouden zijn²⁸. In beginsel moet immers steeds het bewijs van het eigen karakter worden geleverd, anders geldt het vermoeden dat het om gemeenschapsgelden gaat (art. 1405 B.W.)²⁹. Het bewijs van het eigen karakter moet niet noodzakelijk door een inventaris worden geleverd. Het moet nochtans blijken uit onverdachte geschriften³⁰.

Dit alles onverminderd de verplichting tot vergoeding indien daartoe aanleiding bestaat (art. 1400, eerste zin, B.W.)³¹.

13. Het bepalen van het eigen dan wel gemeenschappelijk karakter van de passiva schept blijkbaar niet zulke pro-

²³ Cf. Bergen, 14 dec. 1982, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1984, 305, en Bergen, 17 mei 1978, *Rev. Not. B.*, 1978, 606 (beide arresten betreffen het oude recht).

²⁴ Rb. Gent, 3 sept. 1982, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1983, 302.

²⁵ Corr. Namen, 7 dec. 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 116.

²⁶ Militair Gerechtshof Brussel, 20 jan. 1977, *R.G.A.R.*, 1979, 10017; Rb. Luik, 21 okt. 1977, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 101 (111) en Luik, 20 maart 1979, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 122 (oud recht); zie RAUCENT, L., *Les régimes matrimoniaux*, 149-151, nrs. 253-256.

²⁷ Cf. Luik, 18 feb. 1983, *Jur. Liège*, 1983, 354 (oud wettelijk stelsel).

²⁸ Cass., 29 feb. 1980, *R.W.*, 1980-81, 1655, *T. Not.*, 1981, 140.

²⁹ Vred. Berchem, 6 sept. 1979, *R.W.*, 1979-80, 2264.

³⁰ Bergen, 17 juni 1980, *Pas.*, 1980, II, 131.

³¹ Zo oordeelde de Rechtbank te Antwerpen bijvoorbeeld dat de vergoeding voor blijvende invaliditeit weliswaar eigen is, maar dat dit niet belet dat, aangezien zij een loonverlies wil compenseren — loon dat normaal in de gemeenschap gevallen was —, zij aanleiding geeft tot een vergoeding ten voordele van de gemeenschap voor de periode vanaf de uitkering van de vergoeding tot aan de ontbinding van het stelsel (Rb. Antwerpen, 5 maart 1987, niet gepubliceerd). Cf. RAUCENT, L., *Les régimes matrimoniaux*, 150-151, nrs. 255-257.

2650-2651; CASMAN, H. en VAN LOOK, M., *o.c.*, VII, 18.

¹⁶ Cf. Rb. Luik, 21 okt. 1977, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 101.

¹⁷ Bv. Bergen, 14 dec. 1982, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1984, 305; Rb. Brussel, 1 april 1983, *Rev. Not. B.*, 1983, 374; CASMAN, H. en VAN LOOK, M., *o.c.*, VII, 9.

¹⁸ Zie bv. Rb. Luik, 31 okt. 1977, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 101 (110-111), met noot RENCHON, J.L., *ibid.*, 131. Zie ook de nuancering aangebracht door DE WULF, C., «De vereffening en de verdeling van het huwelijkvermogen — Enkele actuele problemen», PU-Lessencyclus W. DELVA, *Het familierecht geactualiseerd*, 450, ook *T.P.R.*, 1985, 450.

¹⁹ Gent, 24 juni 1982, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1984, 137; Rb. Dendermonde, 5 feb. 1981, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1981, 416.

²⁰ Cf. Antwerpen, 19 maart 1985, *T. Not.*, 1985, 168 (stelsel van scheiding van goederen); Rb. Mechelen, 15 okt. 1980, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1981, 101.

²¹ Kh. Bergen, 18 dec. 1978, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1980, 197.

²² Cf. Rb. Brussel, 14 feb. 1984, *R.W.*, 1984-85, 953 (oud recht).

blemen. Wel moet hierbij steeds goed het onderscheid voor ogen worden gehouden tussen enerzijds de regeling die bepaalt welke vermogens door de schuldeisers kunnen worden aangesproken (de *obligatio-regeling*: artt. 1409-1414 B.W.), en anderzijds de regeling die bepaalt welk vermogen uiteindelijk de schuld zal dragen (de *contributio-regeling*: artt. 1406-1408 B.W.). Het is deze laatste regeling die bij de vereffening van belang is. Ik breng nog even in herinnering hetgeen hiervoor reeds is gezegd, namelijk dat de huidige regeling, zowel het aspect «obligatio» als het aspect «contributio», van toepassing is op de echtgenoten vóór 27 september 1976 gehuwd onder een conventioneel gemeenschapstelsel (tenzij zij een handhavingsverklaring zouden hebben afgelegd).

De vergoedingen

14. Nadat de omvang van de vermogens is bepaald dient te worden overgegaan tot de vergoedingsrekeningen. Zijn er vergoedingen verschuldigd? Door welke vermogens? Doen zij elkaar teniet? Welk saldo blijft nog als vergoeding verschuldigd? En door welk vermogen?

Ook hier zullen we in belangrijke mate geconfronteerd worden met het overgangsrecht van de wet van 14 juli 1976. In het bestek van deze studie wordt hierop niet verder ingegaan³². Ik moge volstaan met het vestigen van de aandacht op de, inzake bewijsvoering ter zake van vergoedingen, naar mijn mening zeer belangrijke wijziging die de wet van 14 juli 1976 indirect heeft teweeggebracht. Vóór deze wet was er immers een vermoeden dat alle gelden reeds bij hun inning werden opgenomen in de gemeenschap, die uitsluitend bestuurd werd door de man en het vruchtgenot had van de eigen goederen van de echtgenoten. Het gevolg hiervan was dat, teneinde aanspraak te kunnen maken op een vergoeding ingevolge het opnemen in de gemeenschap van gelden die van oorsprong eigen waren, het bewijs van die opname niet meer diende te worden geleverd (men noemde dergelijke gelden dan ook «les propres imparfaits»). De echtgenoot die aanspraak wenste te maken op een vergoeding, diende slechts het bewijs te leveren dat hij in de loop van het huwelijk een eigen goed verkocht had of op een andere wijze gelden had ontvangen die van nature eigen waren (bijvoorbeeld als vergoeding wegens morele of lichamelijke schade). Het was dan aan de andere echtgenoot te bewijzen dat die gelden niet in de gemeenschap waren opgenomen, maar door (of voor) zijn medeëchtgenoot op persoonlijke titel waren aangewend of belegd.

Sinds de wet van 14 juli 1976 bestuurt ieder echtgenoot zijn eigen vermogen alleen (art. 1425 B.W.). Hij int dan ook zelf de gelden die hem eigen zijn, en bepaalt zelf de eraan te geven bestemming. Het logisch gevolg hiervan is dat thans dan ook dan geen beroep kan worden gedaan op een vermoeden dat de gelden werden vermengd met gemeenschapsgelden. Art. 1405, 4°, B.W. naar luid waarvan gemeenschappelijk zijn «alle goederen waarvan niet bewezen is dat zij aan een der echtgenoten eigen zijn ingevolge enige wetsbepaling», heeft mijns inziens alvast niet een der-

gelijke draagwijdte. De bewijslast werd dus omgekeerd en ligt thans volledig in het kamp van de echtgenoot die aanspraak maakt op een vergoeding³³. Die echtgenoot zal dus onder meer moeten bewijzen dat eigen gelden vermengd werden met gemeenschappelijke gelden of dat zij werden aangewend voor uitgaven die ten laste van de gemeenschap vallen³⁴. Dit bewijs zal kunnen worden geleverd door alle middelen rechtens (art. 1436 B.W.).

Vereffeningproblemen die hun oorsprong vinden in de echtscheidingsprocedure

15. Een laatste categorie problemen in het kader van de vereffening en verdeling na echtscheiding vindt haar oorsprong in de periode na de inleiding van de eis tot echtscheiding, dus nadat, tussen echtgenoten althans, het huwelijksvermogensstelsel opgehouden heeft te werken. We vermelden de tijdens de procedure uitgekeerde alimentatie, het exclusief gebruik door een der echtgenoten van gemeenschapsgoederen, de verdere afbetaling door een echtgenoot van de gezamenlijk aangegane lening, enzovoort.

Teneinde voor die problemen een coherente en vanuit juridisch standpunt verdedigbare oplossing te vinden, lijkt het mij essentieel een juist inzicht te verwerven in het persoons- en vermogensrechtelijk statuut van de echtgenoten tijdens de echtscheidingsprocedure.

16. Men kan stellen dat, in hun onderlinge verhouding, de situatie van de echtgenoten tijdens de echtscheidingsprocedure die is van echtgenoten gehuwd onder het stelsel van de zuivere scheiding van goederen. Op persoonsrechtelijk vlak blijven zij gehuwd en blijft onder meer de plicht tot hulpverlening en tot bijdrage in de lasten van het huwelijk bestaan (artt. 213 en 221 B.W.). Op vermogensrechtelijk vlak zijn zij evenwel niet meer onderworpen aan hun vroeger gemeenschapstelsel³⁵ en derhalve te beschouwen als gescheiden van goederen.

17. De verplichting tot onderlinge *hulpverlening*, die in principe moet worden uitgevoerd in de echtelijke verblijfplaats³⁶, neemt veelal de vorm aan van een geldelijke uitkering die de medeëchtgenoot in staat moet stellen een normale levensstandaard te handhaven, dit in acht genomen de toestand van partijen³⁷. De in het kader van de echtscheidingsprocedure toegekende alimentatie ten laste van de medeëchtgenoot is dan ook niets anders dan de door de rechter geconcretiseerde hulpverplichting. Er moet mijns inziens van worden uitgegaan dat, ongeacht ten laste van

³³ Cf. Bergen, 17 juni 1980, *Pas.*, II, 131; Brussel, 15 sept. 1976, *Rev. Not. B.*; 1976, 488; Bergen, 1 april 1975, *Pas.*, 1976, II, 9, *R.C.J.B.*, 1978, 243; RENCHON, J.L., «De quelques difficultés fréquentes en matière de liquidation d'un régime matrimonial de communauté», *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 132, nrs. 13-14; RAUCENT, L., *o.c.*, 355, nrs. 792-793; CASMAN, H. en VAN LOOK, M., *o.c.*, III/17, 11; DE PAGE, Ph., «Récompenses (preuve, évaluation, etc.)». In *Verslagen van de tweede recyclagedag van de Franstalige regionale commissie van de Kon. Fed. Belg. Not., betreffende de gerechtelijke verdeling*, Brussel, 25 april 1986, 88 e.v. (95).

³⁴ DE WULF, C., *o.c.*, 417-418, ook *T.P.R.*, 1985, 417-418.

³⁵ Cass., 27 dec. 1985, *R.W.*, 1985-86, 2920.

³⁶ Cass., 27 mei 1971, *R.W.*, 1971-72, 1489.

³⁷ Cass., 2 juni 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 1170.

³² Deze materie werd evenwel zeer uitvoerig behandeld door notaris CASMAN in haar uiteenzetting voor deze studierkring op 20 juni 1985.

welke echtgenoot de echtscheiding later wordt uitgesproken, de tijdens de procedure uitgekeerde alimentatie in de regel niet vatbaar is voor terugbetaling of verrekening in het kader van de uiteindelijke vereffening. De recente rechtspraak oordeelt trouwens in die zin³⁸. Aangezien het alimentatiegeld bepaald wordt in verband met de overige inkomsten van de onderhoudsgerechtigde echtgenoot, wordt wél beweerd dat toerekening zou kunnen geschieden op zijn inkomsten, voor zover vaststaat dat de rechter bij de begroting van het onderhoudsgeld met *die* inkomsten nog geen rekening heeft gehouden, bijvoorbeeld omdat zij tijdens de echtscheidingsprocedure niet door de onderhoudsgerechtigde echtgenoot werden geïnd³⁹.

18. De verplichting tot hulpverlening tussen de echtgenoten hoeft evenwel niet noodzakelijk de vorm aan te nemen van een geldelijke uitkering. Zij dient immers in principe in natura te worden uitgevoerd⁴⁰, bijvoorbeeld door de medeëchtgenoot, die over geen of onvoldoende inkomsten beschikt om overeenkomstig zijn of haar levensstandaard te huren, het kosteloos genot van de «gemeenschappelijke» gezinswoning toe te kennen⁴¹. Indien dit exclusief genot van de aan beide echtgenoten toebehorende woning het gevolg is van een voorlopige maatregel van de voorzitter van de rechtbank in het kader van de echtscheidingsprocedure, en in die beschikking niet met zoveel woorden is vermeld dat zij gebaseerd is op de hulpverplichting tussen de echtgenoten, kan dienaangaande betwisting rijzen bij de uiteindelijke vereffening, en zal de rechtbank uiteindelijk het laatste woord hebben. Zo oordeelde de Rechtbank te Antwerpen bijvoorbeeld⁴² dat, niettegenstaande het feit dat de voorzitter de onderhoudsvordering ten laste van de man had opgeschort, het kosteloos genot, dat de vrouw ook na die datum bleef hebben van de gemeenschappelijke woning, niets anders was dan de uitvoering van de primaire hulpverplichting (art. 213 B.W.) door de man, zodat dit voordeel niet mocht worden verrekend bij de vereffening. Indien het evenwel de onderhoudsplichtige echtgenoot is die, bijvoorbeeld om beroepsredenen de gezinswoning alleen blijft betrekken, en er niet kan worden volgehouden dat de voorzitter bij het bepalen van de verschuldigde alimentatie met dat kosteloos verblijf rekening heeft gehouden⁴³, dan zal dit genoten voordeel

wél in rekening moeten worden gebracht bij de uiteindelijke vereffening⁴⁴. De door die echtgenoot verschuldigde huurvergoeding is te beschouwen als een inkomen voor de gemeenschap⁴⁵.

19. Een analoge redenering kan gevolgd worden voor de uitgaven die tijdens de echtscheidingsprocedure worden gedragen door één echtgenoot en die te beschouwen zijn als lasten van het huwelijk. Aangezien voor beide echtgenoten ook de *bijdrageplicht* in de lasten van het huwelijk blijft bestaan zolang het huwelijk duurt, dus ook tijdens de echtscheidingsprocedure, zullen die uitgaven slechts voor verrekening in aanmerking komen indien, in acht genomen het vermogen van beide echtgenoten, een herverdeling van de gedragen lasten geboden is. Ieder echtgenoot draagt immers bij in die lasten «naar zijn vermogen» (art. 221, eerste lid, B.W.)⁴⁶.

Het blijft evenwel een feitenkwestie uit te maken welke uitgaven te beschouwen zijn als lasten van het huwelijk en welke niet⁴⁷. Wat bijvoorbeeld met de hypothecaire lening die door beide echtgenoten werd aangegaan om de aankoop van de gezinswoning te financieren en die gedurende de echtscheidingsprocedure slechts door één van beiden verder werd afgelost? Bij die vraag sluit onmiddellijk aan de problematiek van de gezinswoning die werd aangekocht op naam van beide echtgenoten, gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen, maar waarvan de aankoop volledig of hoofdzakelijk werd gefinancierd met de beroepsinkomsten van de beroepsactieve echtgenoot.

Men weet dat het Hof van Cassatie bij herhaling beslist heeft dat kosten die verband houden met de verwerving, het onderhoud of de instandhouding van de gezinswoning — ook de kapitaalaflossingen op de lening — beschouwd dienen te worden als lasten van het huwelijk⁴⁸. Men moet er dan ook van uitgaan dat, zolang de echtgenoot die de lasten alleen gedragen heeft, het bewijs niet levert dat die bijdragen zijn bijdrageverplichting overschrijden, of dat de andere echtgenoot niet overeenkomstig zijn vermogen heeft bijgedragen in de lasten van het huwelijk⁴⁹, er ter zake geen verrekening meer dient te geschieden tussen de echtgenoten.

³⁸ Brussel, 24 okt. 1984, *T. Not.*, 1985, 114; Antwerpen, 16 okt. 1984, *T. Not.*, 1985, 66, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1986, 110; Rb. Antwerpen, 31 okt. 1986, niet gepubliceerd. Anders: Rb. Namen, 3 dec. 1980, *Rev. Rég. Dr.*, 1981, 152.

³⁹ Brussel, 21 sept. 1984, *T. Not.*, 1985, 146; Rb. Luik, 19 sept. 1980, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 126; Rb. Antwerpen, 22 jan. 1987, niet gepubliceerd; RENCHON, J.L., o.c., *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 134. Zie dienaangaande uitgebreid RENCHON, J.L., «L'imputation de la pension alimentaire payée par un des époux à son conjoint pendant la durée de la procédure en divorce», in *Verslagen* van de tweede recyclagedag van de Franstalige regionale commissie van de Kon. Fed. Belg. Not., betreffende de gerechtelijke verdeling, Brussel, 25 april 1986, 43 e.v.

⁴⁰ GERLO, J., *Onderhoudsgelden*, 212, nr. 259.

⁴¹ Brussel, 21 sept. 1984, *T. Not.*, 1985, 146.

⁴² Rb. Antwerpen, 31 okt. 1986, niet gepubliceerd.

⁴³ Cf. Cass., 18 maart 1977, *R.C.J.B.*, 1978, 460 (eerste middel, niet gepubliceerd, maar aangehaald in de noot van BAETEMAN en GERLO, p. 465); Brussel, 3 maart 1958, *Pas.*, II, 36; Rb. Aarlen, 23 nov. 1971, *Jur. Liège*, 1971-72, 220; Rb. Antwerpen, 22 jan.

1987, niet gepubliceerd; RENCHON, J.L., o.c., *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 136; uitgebreid RENCHON, J.L., «Indemnité d'occupation d'un immeuble commun ou indivis», in *Verslagen* van de tweede recyclagedag van de Franstalige regionale commissie van de Kon. Fed. Belg. Not., betreffende de gerechtelijke verdeling, Brussel, 25 april 1986, 35 e.v.

⁴⁴ Antwerpen, 16 okt. 1984, *T. Not.*, 1985, 66.

⁴⁵ Rb. Luik, 19 sept. 1980, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 126.

⁴⁶ Luik, 27 juni 1978, *J.T.*, 1978, 580.

⁴⁷ Zie bv. Cass., 29 nov. 1968, *Arr. Cass.*, 1969, 338, betreffende het uitsluitend gebruik van een wagen voor niet-beroepsdoeleinden.

⁴⁸ Cass., 28 maart 1969, *J.T.*, 1969, 387; Cass., 22 (24) april 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 249, *R.W.*, 1976-77, 993, met noot CASMAN, *R.C.J.B.*, 1978, 127, met noot RENARD, *T. Not.*, 1977, 16. Zie ook Rb. Brussel, 19 nov. 1975, *R.W.*, 1975-76, 2028; Rb. Antwerpen, 11 dec. 1980, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1981, 478.

⁴⁹ Cf. Cass., 29 feb. 1980, *R.W.*, 1980-81, 1655, *T. Not.*, 1981, 140; Rb. Antwerpen, 31 okt. 1986, niet gepubliceerd (geen verplichting tot bijdrage met kapitaal, alleen met inkomsten); Rb. Hoei, 29 juni 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 213.

Stelsel van scheiding van goederen

20. Zo zijn we tot slot aanbeland bij de echtgenoten gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen. Wat hen betreft, vinden de problemen voornamelijk hun oorsprong in het feit dat de echtgenoten hun vermogens niet strikt gescheiden houden, maar goederen verwerven die aan beide echtgenoten toebehoren. Indien bij de vereffening één der echtgenoten beweert alleen of in ruimere mate dan zijn medeëchtgenoot te hebben bijgedragen tot de verwerving van de onverdeelde zaak, rijzen er delicate beoordelingsproblemen. Immers, de echtgenoot die in belangrijkere mate heeft bijgedragen tot de verwerving van het goed, zou kunnen beweren dat dit het gevolg is van een lening aan zijn medeëchtgenoot⁵⁰, of van een schenking die hij herroept (art. 1096 B.W.)⁵¹. Blijkens de rechtspraak van het Hof van Cassatie dient, indien de echtgenoten gehuwd zijn onder het stelsel van scheiding van goederen, en de ene echtgenoot het bewijs levert dat hij betalingen heeft verricht die uitsluitend aan zijn medeëchtgenoot ten goede zijn gekomen, de andere echtgenoot het bewijs te leveren dat die betalingen niet zijn verricht met eigen gelden van de betalende echtgenoot. Met andere woorden, er is een weerlegbaar vermoeden dat elke echtgenoot zijn betalingen verricht met eigen gelden, ook al komt die betaling slechts de medeëchtgenoot ten goede⁵².

21. We zagen zojuist dat, in zoverre die bijdragen te kwalificeren zijn als «bijdragen in de lasten van het huwelijk», er slechts plaats is voor verrekening indien het bewijs wordt geleverd dat de medeëchtgenoot niet in dezelfde verhouding heeft bijgedragen in de lasten van het huwelijk, of indien de geleverde bijdragen de bijdrageverplichting van de desbetreffende echtgenoot overschrijden⁵³.

22. Maar ook indien de verwerving van de onverdeelde zaak niet als last van het huwelijk kan worden beschouwd⁵⁴, kunnen er andere rechtsgronden zijn die zich verzetten tegen verrekening van de ongelijke bijdragen naar aanleiding van die verwerving⁵⁵.

Zo oordeelde het Hof van Beroep te Brussel bijvoorbeeld dat de grotere financiële bijdrage van de man in de verwerving van op beider naam staande onroerende goederen diende te worden beschouwd als de vrijwillige uitvoering van een natuurlijke verbintenis ten aanzien van zijn echtgenote, wier onbezoldigde medewerking aan de professionele activiteit van haar echtgenoot in belangrijke mate haar

plicht tot hulpverlening overtrof⁵⁶. Het Hof van Beroep te Antwerpen van zijn kant oordeelde dat de handelszaak, waarvan het bewijs niet wordt geleverd dat zij reeds aan een van de echtgenoten toebehoorde bij het aangaan van het huwelijk, voor een gelijk deel aan beide echtgenoten toebehoort, indien de verwerving en het uitbouwen van die handelszaak in belangrijke mate te danken is aan de (onbezoldigde) medewerking van de vrouw, ook al wogen haar prestaties, mede door haar huishoudelijke taken, niet op tegen die van haar echtgenoot. De op beider naam staande onroerende goederen, die uitsluitend met de opbrengst van de handelszaak werden aangekocht, behoren beide echtgenoten dan ook voor een gelijk deel toe, zonder dat er aanleiding bestaat tot verrekening⁵⁷.

Ten slotte zou de toekenning van beroepsinkomsten van de ene echtgenoot aan de andere echtgenoot het gevolg kunnen zijn van hun huwelijksvermogensstelsel, met name van een in hun huwelijkscontract opgenomen huwelijksvoordeel. We hebben hierbij de definitie van Casman voor ogen, waar zij stelt dat als huwelijksvoordeel moet worden beschouwd «iedere verdeling van aanwinsten (of van inkomsten alleen) tussen echtgenoten, ook al zijn ze van goederen gescheiden, indien de grondslag van deze verdeling in het huwelijkscontract voorkomt»⁵⁸. We kunnen hierbij denken aan de clause in een huwelijkscontract houdende scheiding van goederen, waarin gesteld wordt dat gelden die op naam van beide echtgenoten worden belegd of geplaatst, geacht worden aan beide echtgenoten toe te behoren, ieder voor de helft⁵⁹. Wellicht meer voor de hand liggend zijn het beding van jaarlijkse verdeling van de besparingen, of nog het beding van verrekening van aanwinsten (ook «deelgenootschap» genoemd)⁶⁰.

Besluit

23. Tot besluit kunnen we stellen dat de vereffening en verdeling na echtscheiding tal van problemen stelt, zowel voor echtgenoten gehuwd onder een gemeenschapsstelsel, als voor echtgenoten gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen. Problemen van onvervangsrecht, problemen ten gevolge van onverenigbare eigendomsaanspraken van de echtgenoten, problemen inzake de vergoedingsregeling, problemen van verrekening, ...

De notaris heeft de moeilijke taak als eerste-lijnsrechter een oplossing voor deze problemen voor te stellen. Moge deze studie hem hierbij van nut zijn.

Hans DE DECKER
Assistent RUG

⁵⁰ Zie evenwel Cass., 17 mei 1976, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 331, *Arr. Cass.*, 1976, 1028, betreffende de bewijsvoering.

⁵¹ Rb. Hoei, 29 juni 1977, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1979, 232, met noot, *Rev. Not. B.*, 1979, 52.

⁵² Cass., 17 mei 1976, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 331.

⁵³ Rb. Antwerpen, 22 jan. 1987, niet gepubliceerd.

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld betreffende de gezinswoning de door RENARD, C. (noot bij Cass., 22 april 1976, *R.C.J.B.*, 1978, 130 e.v. nrs. 1 en 4) en CASMAN, H. («Jurisprudence récente en matière de séparation de biens pure et simple», *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1979, 210) aangebrachte nuanceringsen.

⁵⁵ Zie o.m. DE WULF, C., o.c., 445-448, *T.P.R.*, 1985, 445-448.

⁵⁶ Brussel, 6 maart 1963, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1966, 99. Zie ook Cass. Fr., 24 okt. 1978, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1981, 143.

⁵⁷ Antwerpen, 18 okt. 1977, *R.W.*, 1978-79, 906, met noot CASMAN; Antwerpen, 19 maart 1985, *T. Not.*, 1985, 168.

⁵⁸ CASMAN, H., noot bij Cass., 20 okt. 1978, *R.W.*, 1978-79, 2373, nr. 10.

⁵⁹ Cass., 20 okt. 1978, *R.W.*, 1978-79, 2368.

⁶⁰ Zie dienaangaande CASMAN, H., noot bij Antwerpen, 18 okt. 1977, *R.W.*, 1978-79, 906.

V.Z.W. «OPENBAAR KUNSTBEZIT IN VLAANDEREN». TOEPASSING VAN DE WETGEVING BETREFFENDE HET CULTUURPACT

1. Op 19 maart 1985 werd bij de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie klacht ingediend tegen de deputaties van de provincies Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en (Vlaams) Brabant en tegen de v.z.w. «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» (O.K.V.) wegens schending van de artt. 3, 6 en 8 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen wordt gewaarborgd, omdat in de raad van beheer en de algemene vergadering van de genoemde v.z.w. alleen de CVP- en SP-strekkingen vertegenwoordigd zijn. Na het mislukken van de verzoeningspoging, voorgeschreven bij art. 24, § 1, tweede lid, van de genoemde wet en het Cultuurpactdecreet, verleende de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie op 23 februari 1987 het advies¹ dat «de beslissing van de vijf Vlaamse provinciale deputaties, vertegenwoordigd door de gedeputeerden voor cultuur, tot oprichting en samenstelling van de interprovinciale v.z.w. «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» van 21 december 1984 in strijd (is) met de artikelen 3, 8 en 9 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact». De Commissie verstrekke bovendien o.m. de aanbevelingen dat:

— «de v.z.w. 'Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen' haar samenstelling aanpast aan de bepalingen van de artikelen 3, 8 en 9 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact» en

— «bij ontstentenis van bedoeld gevolg, de voorgedien overheden conform art. 27 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact de passende maatregelen treffen».

De vraag rijst in hoeverre dat advies als wettig kan worden beschouwd.

2. Zoals blijkt uit de zoëven geciteerde uittreksels uit het besproken advies, heeft dit laatste betrekking op «de beslissing van de vijf Vlaamse provinciale deputaties, vertegenwoordigd door de gedeputeerden voor cultuur, tot oprichting en samenstelling van de interprovinciale v.z.w. 'Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen' van 21 december 1984».

Het blijkt dat de betrokken bestendige deputaties als zodanig geen besluiten hebben genomen waarbij zij tot de oprichting van de genoemde v.z.w. zijn overgegaan of besloten hebben tot de v.z.w. toe te treden. Het lijkt overigens absoluut onwaarschijnlijk dat alle betrokken provincies zo'n besluit op dezelfde dag zouden hebben genomen. Zoals uit de geciteerde tekst duidelijk blijkt, kan de geïsserde beslissing van 21 december 1984 dus geen andere zijn dan die welke vervat is in de stichtingsakte van de v.z.w.

Die beslissing kan echter niet worden beschouwd als een beslissing van de vijf genoemde deputaties. Formeel werd zij niet genomen in regelmatig belegde en wettig samengestelde deputatievergaderingen. En, hoewel provinciale organen² niet over de toetreding tot een v.z.w. van gedeputeerden, maar alleen over die van de betrokken provincies zelf zouden kunnen beslissen, heeft zij inhoudelijk niet de provincies Antwerpen, Brabant, Limburg, Oost- en West-Vlaanderen, maar nominatim aangewezen gedeputeerden tot leden van de v.z.w. verklaard. Uit zichzelf en zonder opdracht vanwege het bevoegde provinciaal orgaan³ zijn gedeputeerden niet bevoegd om bij de oprichting van een v.z.w. hun provincie als stichtend lid te vertegenwoordigen. Zoals pas werd gezegd, worden in de beslissing van 21 december 1984 trouwens geen provincies als stichtende leden van de v.z.w. genoemd. Hoewel de stichters zich in de stichtingsakte van de v.z.w. uitdrukkelijk op hun hoedanigheid van gedeputeerde beroepen, steunt die akte niet op beslissingen van de vijf genoemde bestendige deputaties, maar op een gezamenlijke beslissing van vijf individuele personen. Het is derhalve duidelijk dat de verwijzing naar «de beslissing van de vijf Vlaamse provinciale deputaties» welke in het besproken advies van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie voorkomt, formeel-juridisch geen voorwerp heeft en dat het genoemde advies derhalve betrekking heeft op een niet-bestaande beslissing.

3.0. De zoëven gesignaleerde formeel-juridische onwettigheid van het besproken advies buiten beschouwing latend, kan men zich afvragen of de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen wordt gewaarborgd en het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact, die tot in de nummering van hun artikelen identiek zijn, materieel niet op de v.z.w. «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» van toepassing zijn.

Die vraag brengt ons bij de artikelen 3, 8 en 9 van de wet en het decreet, die ook in het besproken advies worden ingeroepen.

Die wetskrachtige teksten bepalen:

Art. 3, § 1: «De overheidsinstanties moeten de gebruikers en alle ideologische en filosofische strekkingen betrekken bij de voorbereiding en de uitvoering van het cultuurbeleid, overeenkomstig de modaliteiten van deze wet (dit decreet) en op voorwaarde dat zij de principes en de regels

² Hierbij laten wij buiten beschouwing dat o.i., op grond van art. 65, eerste lid, Provinciewet, een toetreding van een provincie tot een v.z.w. niet door de bestendige deputatie, maar alleen door de provincieraad kan worden beslist.

³ Wij gaan evenmin in op de beschouwing dat, krachtens art. 124, tweede lid, Provinciewet, naar luid waarvan de uitvoering van de beslissingen van de provincieraad en de bestendige deputatie aan de provinciegouverneur is opgedragen, o.i. een gedeputeerde wel kan worden aangewezen als vertegenwoordiger van de provincie in een v.z.w., maar bij de oprichting van zulk een vereniging de provincie niet kan vertegenwoordigen als medestichtend lid.

¹ Zie de hierna afgedrukte tekst van het advies.

van de democratie aanvaarden en naleven.»

Art. 8, § 1: «In toepassing van art. 3 moeten de overheden de gebruikersgroeperingen en de ideologische en filosofische strekkingen volgens een billijke democratische en werkelijke vertegenwoordiging met medebeslissende of adviserende stem betrekken bij het beheer van de culturele instellingen, opgericht door of ressorterend onder de overheid.»

De artt. 9 van de wet en het decreet bepalen de vormen die de vertegenwoordiging van de gebruikersgroeperingen en de ideologische en filosofische strekkingen kan aannemen in de culturele instellingen, genoemd in de artt. 7. Bij een behandeling van de principiële vraag of de wet en het decreet op de v.z.w. O.K.V. van toepassing zijn, behoeven die artt. 9 derhalve niet te worden betrokken. Hetzelfde geldt t.a.v. de door de klager ingeroepen artt. 6. Die artikelen houden enkel een nadere uitwerking in van het principe, gesteld bij de zoëven geciteerde artt. 3, § 1.

Uit de geciteerde artt. 3, § 1, en 8, § 1, blijkt dat zowel de voorbereiding en de uitvoering van het cultuurbeleid dat de overheidsinstanties zelf voeren, als het beheer van de culturele instellingen, opgericht door of ressorterend onder de overheid, onder de wet en het decreet vallen.

Het behoeft geen betoog dat een v.z.w., vereniging van privaatrecht, juridisch niet als een «overheid» kan worden gekwalificeerd, ook niet indien zij in feite een zuiver provinciaal karakter zou bezitten.

Maar, t.a.v. de vraag of de v.z.w. O.K.V. onder de wet en het decreet valt, kunnen ook diverse andere stellingen worden ontwikkeld.

3.1. Men kan allereerst voorhouden dat, ook indien de «beslissing» van 21 december 1984 formeel noch inhoudelijk kon worden aangezien als een beslissing die van de vijf betrokken provincies zou zijn uitgegaan, de v.z.w. O.K.V. niettemin in feite als een emanatie van die provincies moest worden beschouwd en dat haar oprichting derhalve als een daad van cultuurbeleid vanwege die provincies moest worden gekwalificeerd, zodat de artikelen 3, § 1, van de wet en het decreet erop van toepassing waren. Dit is de stelling die impliciet lijkt besloten te liggen in het advies van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie in zoverre die Commissie de «Beslissing» van 21 december 1984 strijdig verklaart met de wet van 16 juli 1973 en het decreet 28 januari 1974. Ingaan op die stelling vertoont echter geen praktisch nut meer. De oprichting van de vereniging behoort tot het verleden. Zij kan niet meer ongedaan worden gemaakt. En, om de samenstelling van de algemene vergadering en de raad van beheer van de vereniging in overeenstemming te brengen met de wet van 16 juli 1973 en het decreet van 28 januari 1974 is niet vereist dat zij wordt overgedaan. Waar het op aankomt is de actuele wettigheid van de samenstelling en van de werking van de vereniging.

3.2. Een tweede stelling zou kunnen voorhouden dat de v.z.w. O.K.V. moet worden beschouwd als de rechtsopvolgster van de v.z.w. «Interprovinciale Cultuurraad voor Vlaanderen» (I.C.V.), dat de laatstgenoemde v.z.w. onder de wet van 16 juli 1973 en het decreet van 28 januari 1974 viel en dat derhalve ook de eerstgenoemde v.z.w. geacht moet worden onder dezelfde wet en hetzelfde decreet te vallen.

Om de gegrondheid van die stelling te beoordelen, lijkt het mij niet nodig in te gaan op de bewering dat de I.C.V.

onder de wet en het decreet viel. Niet alleen kan de toepasselijkheid van de wet en het decreet op een vereniging niet uitsluitend bepaald worden door het feit dat die vereniging zou moeten worden beschouwd als de rechtsopvolgster van een vereniging — overigens in dezelfde rechtsfiguur van de v.z.w. ingekleed — die onder die wet en dat decreet viel. Alleen de aard van de nieuwe vereniging zelf kan tot die conclusie leiden. Maar, de bewering dat de v.z.w. O.K.V. als de rechtsopvolgster van de I.C.V. moet worden beschouwd, is ook slechts ten dele juist. Zoals de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie zelf constateert, heeft de v.z.w. O.K.V. van de v.z.w. I.C.V. alleen de publikatie van de uitgave «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» overgenomen. In nr. 3.0 is gebleken dat alleen overheidsinstanties en culturele instellingen, opgericht door of ressorterend onder de overheid, onder de wet van 16 juli 1973 en het decreet van 28 januari 1974 vallen. Wij hebben reeds onderstreept dat de v.z.w. O.K.V., vereniging van privaatrecht, niet als een «overheid» kan worden gekwalificeerd. En, hierna zullen wij vaststellen dat, hoewel de activiteit van die v.z.w. als een culturele activiteit moet worden betiteld, de v.z.w. zelf nochtans niet kan worden beschouwd als een culturele instelling in de zin als bedoeld bij de wet en het decreet.

Wij menen derhalve dat ook de vaststelling blijkens welke de v.z.w. O.K.V. als de (gedeeltelijke) rechtsopvolgster van de v.z.w. I.C.V. moet beschouwd worden, niet tot de conclusie kan leiden dat de eerstgenoemde v.z.w. onder de wet en het decreet valt.

3.3. Zoals hierboven werd gezegd, verklaren de artikelen 8, § 1, van de wet en het decreet deze ook van toepassing op de culturele instellingen, opgericht door of ressorterend onder de overheid.

Een derde stelling zou dus kunnen luiden dat de v.z.w. O.K.V. als zulk een instelling moet worden aangezien.

Dit is de stelling die uitdrukkelijk door de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie wordt gehuldigd en die ten grondslag blijkt te liggen aan haar aanbeveling om de samenstelling van de genoemde v.z.w. aan de bepalingen van de wet en het decreet aan te passen.

Art. 3 van de statuten van de v.z.w. O.K.V. omschrijft het doel van die vereniging als volgt: «De vereniging heeft tot doel, met uitsluiting van enig winstoogmerk, de Nederlandse cultuur in al haar uitingen te behartigen en te bevorderen, zoals het uitgeven van tijdschriften en andere drukwerken».

Het komt mij voor dat niemand zal aarzelen om zowel de verwezenlijking van het aldus omschreven doel van de genoemde vereniging, als de verwezenlijking van het concrete project waarvoor zij zich inzet — het totstandbrengen en verspreiden van de gekende uitgave «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» — als culturele activiteiten te bestempelen.

De toepasselijkheid van de wet van 16 juli 1973 en van het decreet van 28 januari 1974 op de v.z.w. lijkt dus niet te kunnen worden betwist op grond van de aard van de activiteit van die vereniging.

Het begrip «culturele instellingen» moet worden geïnterpreteerd in het licht van de artikelen 2 van de wet en het decreet naar luid waarvan deze (alleen) van toepassing zijn op overheidsmaatregelen en, voor die toepassing, onder «overheden» o.m. dienen te worden verstaan: «de uitvoerende macht, de provincieoverheden, de interprovinciale

verenigingen, de gemeenteoverheden, de overheden van de agglomeraties en federaties van gemeenten, de intercommunale verenigingen, de Nederlandstalige en Franstalige commissies voor de cultuur van de Brusselse agglomeratie en de openbare instellingen die onder deze overheden ressorteren».

Het niet-limitatieve karakter (zie de woorden «onder meer») van die opsomming ten spijt, zijn de wet van 16 juli 1973 en het decreet van 28 januari 1974 alleen van toepassing op overheidsinstanties en openbare instellingen. Zulks blijkt niet enkel uit het gebruik van die termen, maar ook uit de aard van de uitdrukkelijk genoemde instanties en instellingen. De wet van 16 juli 1973 of het decreet van 28 januari 1974 toepasselijk maken op de samenstelling van verenigingen of instellingen van privaatrecht zou overigens strijden met de vrijheid van vereniging.

Wij hebben reeds bij herhaling onderstreept dat de v.z.w. O.K.V. niet als een «overheid» kan worden beschouwd.

Juridisch kan met de benaming «interprovinciale vereniging» alleen bedoeld zijn: een vereniging waarvan verschillende provincies als publiekrechtelijke rechtspersonen lid zijn⁴. In nr. 2 hebben wij aangetoond dat de v.z.w. O.K.V. niet bepaalde provincies, maar wel nominatim aangewezen gedeputeerden als leden telt. Juridisch kan die v.z.w. dus evenmin als een «interprovinciale vereniging» worden beschouwd.

De wet van 16 juli 1973 en het decreet van 28 januari 1974 kunnen dus op de v.z.w. O.K.V. alleen van toepassing zijn, indien die v.z.w. als een openbare instelling kan worden gekwalificeerd.

De rechtsleer geeft tegenstrijdige antwoorden op de vraag of een openbare instelling alleen door stichting vanwege de overheid dan wel ook door vereniging kan worden tot stand gebracht⁵. In de praktijk worden openbare diensten ook wel eens met structuren van privaatrecht bekleed⁶. De openbare instelling wordt nochtans beschouwd als een vorm van dienstgewijze decentralisatie⁷. Essentieel blijkt dus te zijn dat zij een taak vervult die naar de heersende opvatting als een overheidsdienst kan worden gekwalificeerd. Het komt mij voor dat «het uitgeven van tijdschriften en andere drukwerken»⁸ — de enige opdracht die de v.z.w. O.K.V. thans vervult — niet als zulk een taak kan worden beschouwd, de publikatie die de v.z.w. verzorgt moge dan specifiek het «openbaar» kunstbezit in de kijker plaatsen⁹. Die taak zou evengoed door particulieren kunnen worden opgenomen. Wij menen derhalve dat de v.z.w. O.K.V. niet als een openbare instelling en dus evenmin als een culturele instelling in de zin als bedoeld bij de wet en het decreet kan worden beschouwd.

3.4. Een vierde stelling zou, zoals de eerste, maar toegepast op de artt. 8, § 1, van de wet en het decreet, abstractie kunnen maken van de zoëven besproken juridische aspecten van de zaak en voorhouden dat de v.z.w. O.K.V., zonet juridisch, dan toch in feite als een openbare instelling moet worden aangezien. Die louter feitelijke redenering verder doordrijvend, zou men zelfs kunnen beweren dat de v.z.w. in feite als een orgaan van de betrokken provincies zelf moet worden beschouwd, zodat niet alleen de artt. 8, § 1, maar ook de artt. 3, § 1, van de wet en het decreet van toepassing zijn. De laatstgeciteerde artikelen hebben immers betrekking, niet enkel op de voorbereiding, maar ook op de uitvoering van het cultureel overheidsbeleid.

Tot staving van die beweringen zou men kunnen aanvoeren dat de vereniging alleen gedeputeerden als leden telt, dat die gedeputeerden door de bestendige deputatie van hun provincie voor de duur van hun mandaat als leden van de vereniging worden aangewezen¹⁰, dat zij door de algemene vergadering van de vereniging van rechtswege tot lid van de raad van beheer moeten worden verkozen¹¹ en dat verlies van hun mandaat van gedeputeerde hun lidmaatschap van de vereniging van rechtswege doet vervallen¹². En in dezelfde zin zou men ook kunnen aanvoeren dat de vereniging provinciale subsidies ontvangt.

De drie statutaire voorschriften die zoëven werden geciteerd, wekken de schijn dat de vereniging niets anders is dan een instrument in handen van de betrokken provincies, omdat die vereniging tot op heden alleen gedeputeerden als leden telt. Maar, volgens de statuten van de v.z.w. is zowel het aantal leden van de algemene vergadering, als dat van de raad van beheer onbeperkt. En, in beide organen zijn slechts vijf mandaten vast voor gedeputeerden gereserveerd, één per provincie¹³. Statutair beogen de geciteerde voorschriften dus alleen de betrokken provincies een minimale vertegenwoordiging in de organen van de vereniging te waarborgen.

Volgens de eindbalans 1986 van de v.z.w. O.K.V. bedragen de subsidies welke de vereniging voor dat jaar van de provincies heeft ontvangen 1.551.200 fr., tegenover een totaal bedrag aan inkomsten van 11.167.451 fr.

Men kan moeilijk beweren dat de v.z.w. financieel alleen bij de gratie van de provinciebesturen kan bestaan, of dat de provinciale subsidies in het geheel van haar begroting zozeer doorwegen dat de vereniging, door het gewicht van de subsidies alleen, in feite als een provinciale instelling zou moeten worden beschouwd.

De bewering dat de v.z.w. O.K.V., zonet juridisch, dan toch in feite als een openbare instelling moet worden beschouwd, blijkt dus uiteindelijk alleen geschraagd te kunnen worden door de vaststelling dat de vereniging tot op heden alleen gedeputeerden als leden van de algemene vergadering en als beheerders telt. Ook de feitelijke toestand is niet onwettig. De mogelijkheid die de statuten bieden, om meer leden in de algemene vergadering op te nemen en om meer beheerders te benoemen, houdt geen verplichting in. Het lijkt mij juridisch een onhoudbare stelling voor te houden

⁴ Het recht van de provincies om zulk een vereniging tot stand te brengen is gewaarborgd bij artikel 108, vierde lid, Grondwet.

⁵ Zie MAST, A., *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, 1973, nr. 90 met de verwijzingen.

⁶ Intercommunale verenigingen bv. moeten ook de vorm van een handelsvennootschap aannemen (art. 5, 1°, wet 1 maart 1922).

⁷ BUTTGEBACH, A., *Manuel de Droit Administratif*, I, nr. 199 en MAST, A., *ibid.*

⁸ Art. 3 van de statuten van de v.z.w.

⁹ Overigens betekent «openbaar» in dit verband niet noodzakelijk: eigendom van de overheid.

¹⁰ Art. 5, § 1, van de statuten van de v.z.w.

¹¹ Art. 10, § 1, van de statuten van de v.z.w.

¹² Art. 6, tweede lid, van de statuten van de v.z.w.

¹³ Art. 5, § 1, art. 9 en art. 10, § 1, van de statuten van de v.z.w.

den dat een vereniging, die in rechte niet als een openbare instelling kan worden gekwalificeerd, dat karakter zou verkrijgen tengevolge van een louter feitelijke, niet onwettige toestand, die uitsluitend betrekking heeft op haar juridische structuur. Bij de bespreking van de derde stelling hebben wij immers vastgesteld dat de juridische structuur van een instelling, als enig criterium gehanteerd, geen definitief antwoord kan verstrekken op de vraag of die instelling al dan niet als een openbare instelling moet worden beschouwd. En a fortiori is ook een structurele vereenzelving van de vereniging met bepaalde provinciebesturen die alleen op feitelijke gegevens zou berusten, juridisch niet verdedigbaar. Juridische structuren hebben uiteraard alleen met het juridische van doen.

Wij menen dus dat ook de vierde stelling niet tot de toepasselijkheid van de wet van 16 juli 1973 en het decreet van 28 januari 1974 kan doen besluiten.

4. Zopas hebben wij vastgesteld dat de provinciale subsidies welke de v.z.w. O.K.V. ontvangt, in het geheel van haar begroting onvoldoende doorwegen, om die subsidiëring te kunnen beschouwen als een element op grond waarvan aan de vereniging het karakter van een openbare instelling zou kunnen worden toegeschreven.

De artikelen 10-12 van de wet en het decreet behelzen echter ook regels ter zake van de erkenning en subsidiëring van culturele activiteiten, zonder dat daarbij, althans bij de wet of het decreet zelf, eisen worden gesteld t.a.v. de aard van de culturele activiteiten die de bevoegde overheden willen subsidiëren. Aangezien wij in nr. 3.3 hebben vooropgesteld dat de activiteit van de v.z.w. O.K.V. ongetwijfeld als een culturele activiteit moet worden beschouwd, rijst de vraag of die vereniging niet onder de zoëven geciteerde wetskrachtige bepalingen valt, niettegenstaande het feit dat zij niet als een openbare instelling kan worden gekwalificeerd.

De geciteerde artikelen 10 bepalen:

«De regels inzake erkenning en subsidiëring in geld of natura van geregelde culturele activiteiten mogen, naargelang van het geval, slechts worden vastgesteld krachtens een wet, een decreet of een beraadslaging van de vertegenwoordigende vergadering van de overheid.

«Bij ontstentenis van dergelijke regels moeten alle toelagen en voordelen het voorwerp zijn van een speciale begrotingspost op naam.»

De vaststelling dat de wet noch het decreet eisen stellen t.a.v. de aard van de culturele activiteiten die de bevoegde overheden willen subsidiëren, is enigszins misleidend. Zij kan doen veronderstellen dat het opleggen van zulke eisen totaal uitgesloten is. Zo'n stelling is praktisch noch juridisch vol te houden. Praktisch zou zij betekenen dat elke culturele activiteit zou moeten worden gesubsidieerd, ook indien zij bv. een zuiver commercieel karakter heeft. Zulks kan uiteraard niet de bedoeling van de wet- of de decreetgever zijn geweest. Juridisch mogen de geciteerde artikelen 10 niet worden gelezen als een verplichting om te erkennen en te subsidiëren, maar alleen als een verbod erkenningen en subsidies te verlenen die niet steunen op wetskrachtige of verordenende voorschriften of op een nominatieve inschrijving in de begroting van de subsidiërende overheid. Erkenning of nominatieve inschrijving in de begroting en subsidiëring zijn aan elkaar gekoppeld. Zoals elke vorm van bescherming van ideologische of filosofische strekkingen

heeft die koppeling te maken met de toepassing van het gelijkheidsbeginsel. De erkenning volgens wetskrachtige of verordenende voorschriften of de nominatieve inschrijving in de begroting moet de naleving van dit beginsel waarborgen. Maar, aangezien het niet de taak van de overheid kan zijn gelijk welke culturele activiteit te subsidiëren heeft die koppeling ook te maken met de aard, de kwaliteit en de uitstraling van de culturele activiteiten die de overheid financieel wil ondersteunen. Zij waarborgt het recht van de overheid om een objectieve, maar noodzakelijke selectie door te voeren die overigens ook om budgettaire redenen vereist is.

Aangezien de wet noch het decreet regels stellen waardoor de keuze van de te subsidiëren culturele activiteiten inhoudelijk wordt bepaald, staat het aan de subsidiërende overheid zelf die keuze te maken. Zulke keuze kan alleen onwettig worden geacht, wanneer zij ofwel de concrete voorschriften van de artikelen 10-12 van de wet en het decreet ofwel het gelijkheidsbeginsel, dat aan die voorschriften ten grondslag ligt, miskent.

Ongetwijfeld is de culturele activiteit van de v.z.w. O.K.V. tot op heden enig in haar soort. De subsidiëring van die activiteit kan dan ook de facto het gelijkheidsbeginsel niet in het gedrang brengen. Om diezelfde reden is het aan te nemen dat de provincieraden tot op heden ter zake van de subsidiëring van die activiteit geen verordeningen hebben uitgevaardigd. Overigens is het uitvaardigen van zulke verordeningen bij de artt. 10 van de wet en het decreet niet als een verplichting gesteld. Maar, in alle betrokken provincies maken de subsidies die aan de v.z.w. O.K.V. worden verleend, het voorwerp uit van nominatieve inschrijvingen in de respectieve begrotingen.

De voorschriften van de geciteerde artikelen 10 van de wet en het decreet zijn dus op de v.z.w. O.K.V. van toepassing, maar blijken in de praktijk ook te worden nageleefd.

5. Zoals in nr. 1 werd gezegd, adviseert de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie de toeziende overheden de passende maatregelen te treffen, indien de v.z.w. O.K.V. geen gevolg geeft aan haar aanbeveling de samenstelling van de vereniging aan te passen aan de bepalingen van de artt. 3, 8 en 9 van de wet van 16 juli 1973 en het decreet van 28 januari 1974.

Geen enkele overheid kan de v.z.w. O.K.V. zelf ertoe dwingen de samenstelling van haar algemene vergadering en raad van beheer te wijzigen. Een v.z.w. is een instelling van privaatrecht. Geen enkele overheid kan in haar bestuur ingrijpen. In de genoemde v.z.w. worden nieuwe leden aanvaard door de raad van beheer¹⁴.

In nr. 2 werd onderstreept dat de betrokken provincies als zodanig geen lid zijn van de vereniging. Ook de provincies kunnen dus geen wijziging van de samenstelling van de algemene vergadering en de raad van beheer van de vereniging afdwingen. Er kan dus ook moeilijk worden ingezien op welke grond de toeziende overheid ter zake zou kunnen optreden.

Theoretisch bestaat er één weg waarlangs de toeziende overheid onrechtstreeks druk zou kunnen uitoefenen: het niet-goedkeuren van de subsidies die in de provinciebegrotingen voor de v.z.w. O.K.V. worden ingeschreven. Uit wat

¹⁴ Art. 5, § 2, van de statuten van de v.z.w.

in nr. 4 werd vooropgezet, blijkt echter voldoende duidelijk dat zo'n maatregel geen steun kan vinden in de wet van 16 juli 1973 of het decreet van 28 januari 1974.

De besproken aanbeveling van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie lijkt dan ook onuitvoerbaar.

Roeland VEKEMAN

Vaste Nationale Cultuurpactcommissie

23 februari 1987

Toelichting bij het advies van klacht 497

A. De feiten

— De uitgaven van de publikatie «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» was aanvankelijk een onderdeel van de werking van de vzw Interprovinciale Cultuurraad voor Vlaanderen (I.C.V.) die zelf werd opgericht op initiatief van de vijf Vlaamse provincies en gevormd door afgevaardigden van de deputaties en de provincieraden en gecoöpteerden o.m. vanuit de grote culturele organisaties.

— De raad van beheer van I.C.V. besliste, met het oog op een mogelijke ontbinding van de vzw het uitgeven van «Openbaar Kunstbezit» te laten verder gaan. De vijf provinciale deputaties namen vervolgens het besluit om met ingang van 1985 een nieuwe vzw «Openbaar Kunstbezit» op te richten.

— Op 21 december 1984 stichtten de vijf Vlaamse provinciale Deputaties, vertegenwoordigd door de gedeputeerden voor cultuur, de vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen». Deze vijf stichters vormen tevens de raad van beheer, onder voorzitterschap van de Oostvlaamse gedeputeerde de heer De Cuyper.

— Op 13 maart 1985 maakte de voornoemde voorzitter, tijdens een persconferentie, deze oprichting aan de buitenwereld bekend.

— Op 19 maart 1985 diende de heer Johan Beke, namens de V.U.-fractie in de Oostvlaamse provincieraad en namens de Vlaams-nationale cultuurkoepel VAKBEL vzw, klacht in bij de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie tegen de deputaties van de provincies Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en Brabant in het algemeen en tegen het bestuur van de interprovinciale vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» in het bijzonder, betreffende de samenstelling van die vzw. Tevens interpelleerde de klager als provincieraadslid op 28 maart 1985 in de Oostvlaamse provincieraad de gedeputeerde De Cuyper over het verlenen van een starttoelage aan de vzw en over de samenstelling van de organen van deze vzw.

B. Ontvankelijkheid

1. Naar indiener

— Artikel 21 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt — hierna Cultuurpactwet genoemd — en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact — hierna Cultuurpactdecreet genoemd —, bepaalt dat de indiener van een klacht van een belang moet doen blijken of van oordeel zijn dat hij enig nadeel heeft

geleden;

— Overwegende dat de klacht werd ingediend door de heer Johan Beke als provincieraadslid, namens de V.U.-fractie in de Oostvlaamse provincieraad, en als voorzitter van de Vlaams-nationale cultuurkoepel VAKBEL vzw, en dat de klager van oordeel is dat de Vlaams-nationale strekking bij de samenstelling van de organen van de interprovinciale vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» gediscrimineerd en benadeeld werd;

— Wordt de klacht naar indiener ontvankelijk verklaard;

2. Naar vorm

— Artikel 3, § 1, van het koninklijk besluit van 3 juni 1976 tot regeling van de rechtstoestand van de voorzitters en van de leden van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie en tot regeling van de werking ervan, bepaalt dat de klacht door middel van een ondertekend verzoekschrift bij een ter post aangetekende brief aan de Commissie moet worden toegezonden;

— Overwegende dat de klacht overeenkomstig deze voorwaarden werd ingediend;

— Wordt de klacht naar vorm ontvankelijk verklaard;

3. Naar tijd

— Artikel 25 van de Cultuurpactwet en van het Cultuurpactdecreet bepaalt de termijn van indiening, zijnde 60 dagen na de datum waarop de bestreden beslissing van de overheid wordt bekend gemaakt of betekend;

— Overwegende dat de bestreden overheidsbeslissing genomen werd op 21 december 1984 en bekend gemaakt op 13 maart 1985 en dat de klacht op 19 maart 1985 (datum van de poststempel) werd ingediend, zijnde 6 dagen na de datum van de bekendmaking of betekening van de bestreden overheidsbeslissing;

— Wordt de klacht naar tijd ontvankelijk verklaard.

4. Naar materie

— Artikel 2 van de Cultuurpactwet en van het Cultuurpactdecreet bepaalt dat de bepalingen van deze wet en van dit decreet van toepassing zijn op alle overheidsmaatregelen genomen inzake de culturele aangelegenheden, als bedoeld in artikel 2 van de wet van 21 juli 1971 betreffende de bevoegdheid en de werking van de Cultuurraden, opgenomen in artikel 4 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, tot hervorming der instellingen, evenals inzake de samenwerking tussen de gemeenschappen, alsook de internationale culturele samenwerking zoals bepaald in § 2, 3°, van artikel 59bis van de Grondwet;

— Overwegende dat de beslissing van de vijf Vlaamse provinciale deputaties tot oprichting van de interprovinciale vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen», van 21 december 1984, als een overheidsmaatregel inzake culturele aangelegenheden moet beschouwd worden en derhalve onder de toepassingsfeer van artikel 2 van de Cultuurpactwet en van het Cultuurpactdecreet valt;

— Wordt de klacht naar materie ontvankelijk verklaard.

C. Gegrondheid

— Artikel 3 van de Cultuurpactwet en van het Cultuurpactdecreet, bepaalt de algemene beginselen betreffende de deelneming aan de voorbereiding en de uitvoering van het Cultuurbeleid;

— Artikel 8 van de Cultuurpactwet en van het Cultuur-

pactdecreet, bepaalt de algemene beginselen betreffende de deelneming van de ideologische en filosofische strekkingen en van de gebruikersverenigingen aan het bestuur van de culturele instellingen, opgericht door of ressorterend onder de overheid;

— Artikel 9 van de Cultuurpactwet en van het Cultuurpactdecreet, bepaalt concreet de drie mogelijke vormen van beheer voor de culturele infrastructuur, instellingen en diensten, opgericht door of ressorterend onder de overheid;

— Vaststellende dat de vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» op 21 december 1984 werd gesticht door de vijf Vlaamse gedeputeerden voor cultuur namens de respectievelijke deputaties;

— Vaststellende dat de raad van beheer van deze vzw eveneens bestaat uit de vijf voornoemde stichtende leden, zijnde de heren E. De Cuyper (Oost-Vlaanderen), voorzitter, Van Eetvelt (Antwerpen), ondervoorzitter, J. Anthoons (Brabant), E. Smets (Limburg), allen van C.V.P.-strekking, en Ch. Boghemans (West-Vlaanderen), ondervoorzitter, S.P.-strekking;

— Vaststellende dat de vzw Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, zich tot doel stelt de bestaande gelijknamige en gewaardeerde kunstpublikatie verder te zetten;

— Overwegende dat deze vzw derhalve moet beschouwd worden als een culturele instelling of dienst in de zin van de artikelen 8 en 9 van de Cultuurpactwet en het Cultuurpactdecreet;

— Overwegende dat de hierboven beschreven samenstelling van de organen van deze vzw echter niet beantwoordt aan de bepalingen van de voormelde artikelen 8 en 9;

— Wordt beslist dat er aanleiding bestaat om een verzoening na te streven;

D. *Verzoeningsprocedure*

— Overeenkomstig artikel 24, § 1, van de Cultuurpactwet en van het Cultuurpactdecreet, werd door de administratieve diensten in opdracht van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie contact opgenomen met de klager en met de voorzitter van de vzw Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen (O.K.V.), de Oostvlaamse bestendig gedeputeerde E. De Cuyper;

— Vaststellende dat de voormelde voorzitter van O.K.V. bij brieven van 8 november 1985 en 29 januari 1986 aan de Cultuurpactcommissie meedeelde dat de raad van beheer van deze vereniging zou worden aangepast en uitgebreid met leden van de ontbrekende liberale en Vlaams-nationale strekking;

— Vaststellende dat O.K.V. bij brief van 14 mei 1986 meldde dat een liberale afgevaardigde werd opgenomen in de algemene vergadering en de raad van beheer van de vzw, doch dat nog werd gesolliciteerd naar een Vlaams-nationale afgevaardigde; de voorgedragen kandidatuur, in de persoon van de klager, de heer Beke, werd door de raad van beheer niet aanvaard;

— Vaststellende dat uit de brieven van O.K.V. van 8 oktober en 19 november 1986 blijkt dat de situatie ongewijzigd bleef;

— Vaststellende dat uit de notulen van de raad van bestuur van 5 november 1986 blijkt dat O.K.V. bereid is zich te onderwerpen aan de cultuurpactwetgeving, doch de kan-

didatuur van de heer Beke niet aanvaardt, omwille van de gewenste regionale spreiding over de vijf provincies;

Vaststellende dat de klager als reactie op het standpunt van O.K.V. bij brief van 17 december 1986 wijst op het arbitrair karakter van deze beslissing, gezien ze niet gesteund is op bepalingen in de statuten, in andere standregelen en/of in een huishoudelijk reglement.

— Overwegende dat ondanks de bereidheid tot principiële toepassing van de cultuurpactwetgeving vanwege O.K.V., geen verzoening tussen de partijen kon bereikt worden;

— Wordt volgend advies uitgebracht:

Advies

De Vaste Nationale Cultuurpactcommissie, in algemene vergadering bijeen op 23 februari 1987 waarop aanwezig waren: G. Wouters, D. De Weerd, W. Van Cant, L. Pareyn, J. Vande Meersche, L. Martens, Janssens-Op 't Eynde, R. Claeys, R. Lecoutre, J. Lambrecht, H. Van Impe, M. Van Haegendoren, G. Van Haegendoren, R. Vandezande, L. Delanghe, R. Denis, E. Debatty, E. Darquenne, J. Charlier, Ch. Clement, R. Cantraine, J. Lanotte, G.H. Dumont, P. Dubois, P. Houtmans, J. Burtet.

Gelet op de klacht ingediend op 19 maart 1985 door de heer Johan Beke, namens de Volksunie-fractie in de Oostvlaamse provincieraad en namens de Vlaams-nationale cultuurkoepel VAKBEL vzw, tegen de deputaties van de provincies Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en Brabant in het algemeen en tegen het bestuur van de interprovinciale vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» in het bijzonder, betreffende de samenstelling van deze vzw, welke volgens de indiener van de klacht in strijd is met de bepalingen van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact;

Gelet op de artikelen 2, 3, 8, 9, 21, 24 en 25 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact;

Aangezien de indiener van de klacht van oordeel is dat de Vlaams-nationale strekking nadeel geleden heeft doordat zij niet vertegenwoordigd is in de organen van de vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen»;

Aangezien de klacht op 19 maart 1985 door middel van een ondertekend verzoekschrift bij een ter post aangetekende brief bij de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie ingediend werd, overeenkomstig de vormvereisten van artikel 3, § 1, van het koninklijk besluit van 3 juni 1976 tot regeling van de rechtstoestand van de voorzitters en van de leden van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie en tot regeling van de werking ervan;

Aangezien de bestreden beslissing van de interprovinciale vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» genomen werd op 21 december 1984 en bekendgemaakt op 13 maart 1985;

Aangezien de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie bevoegd is om over de ingediende klacht te oordelen, krachtens de bepalingen van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen

gen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact;

Overwegende dat de samenstelling, de vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen», bij ontstentenis van afgevaardigden van onder meer de Vlaams-nationale strekking, in strijd is met de artikelen 3, 8 en 9 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact;

Overwegende dat er geen verzoening werd tot stand gebracht:

Beslist met algemeenschap van stemmen volgend advies uit te brengen:

Artikel 1: De klacht is ontvankelijk.

Artikel 2: De klacht is gegrond.

Artikel 3: De beslissing van de vijf Vlaamse provinciale deputaties, vertegenwoordigd door de gedeputeerden voor cultuur, tot oprichting en samenstelling van de interprovinciale vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen», van 21 december 1984, is in strijd met de artikelen 3, 8 en 9 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact.

Aanbeveling

De Vaste Nationale Cultuurpactcommissie beveelt aan:

Artikel 1: Dat de v.z.w. «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» haar samenstelling aanpast aan de bepalingen van de artikelen 3, 8 en 9 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact.

Artikel 2: Dat de v.z.w. «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen» de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie binnen de drie maanden meedeelt welk gevolg ze aan deze aanbeveling gegeven heeft.

Artikel 3: Dat bij ontstentenis van bedoeld gevolg, de voogdijoverheden conform artikel 27 van de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt en van het decreet van 28 januari 1974 betreffende het Cultuurpact de passende maatregelen treffen.

Artikel 4: Een afschrift hiervan zal gestuurd worden aan de klager, aan de vzw «Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen», aan de Gouverneurs van de provincies Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en Brabant, aan de bevoegde leden van de Vlaamse Executieve en, ter informatie, aan de voorzitter van de Executieve van de Franse Gemeenschap.

Gedaan in Algemene Vergadering te Brussel, op maandag 23 februari 1987.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 19 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Mahillon

Raadsheer-rapporteur: de h. Sace

Procureur-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. Dassesse en Bützler

Wetten, decreten en besluiten — Werking in de tijd — Echtscheiding — Wet van 2 december 1982.

De wet is niet alleen van toepassing op toestanden die vanaf haar inwerkingtreding zijn ontstaan, maar ook op de toekomstige gevolgen van de onder het stelsel van de vroegere wet ontstane toestanden die aanhouden of voortduren onder vigeur van de nieuwe wet.

Noch het algemeen rechtsbeginsel luidens hetwelk wetten geen terugwerkende kracht hebben, noch art. 2 B.W., noch art. 1 W. 1 juli 1974, als gewijzigd bij art. 1 W. 2 december 1982, wordt geschonden door het arrest dat art. 232, eerste lid, B.W., gewijzigd bij de wet van 2 december 1982, toepast op de gevolgen van een toestand die weliswaar onder vigeur van de oude wet was ontstaan, maar die voortduurt na de inwerkingtreding van de nieuwe wet.

H. t/ B.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 mei 1985 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het middel: schending van artikel 2 van het Burgerlijk Wetboek, miskennen van het algemeen rechtsbeginsel dat wetten geen terugwerkende kracht hebben, en schending van artikel 1 van de wet van 1 juli 1974, als gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 2 december 1982,

doordat het arrest, om te zeggen dat het hoger beroep van de echtgenoot van eiseres gedeeltelijk gegrond is en de echtscheiding tussen de partijen toe te staan op grond van feitelijke scheiding van meer dan vijf jaar, vaststelt dat verder, onder aanvoering van de wet van 2 december 1982 die de duur van de feitelijke scheiding, krachtens welke op grond van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek de echtscheiding kan worden toegestaan, van tien naar vijf jaar heeft teruggebracht, in hoger beroep zijn vordering tot echtscheiding herhaalt, waarbij hij dan een feitelijke scheiding van meer dan vijf jaar aanvoert, en beslist dat, in tegenstelling tot wat eiseres in haar appelconclusie betoogde, «de nieuwe wet (van 2 december 1982) onmiddellijk van toepassing is op de toekomstige gevolgen van rechtstoestanden die onder vigeur van de oude wet zijn ontstaan; de wet van 2 december 1982 geen nieuwe grond tot echtscheiding heeft ingevoerd, maar slechts de duur van de feitelijke scheiding, krachtens welke ieder der echtgenoten de echtscheiding kan verkrijgen indien daaruit de duurzame ontwijking van het huwelijk blijkt, van tien naar vijf jaar

heeft teruggebracht», en derhalve de nieuwe wet toepast door erop te wijzen dat: «meer dan vijf jaar zijn verlopen tussen 28 februari 1975 en 26 februari 1981, datum waarop het verzoekschrift tot echtscheiding is ingediend; de vordering, ingevolge artikel 232, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, gewijzigd bij de wet van 2 december 1982, gegrond lijkt»,

terwijl, nu het gaat om een rechtstoestand die nog tot stand moet komen (te weten de echtscheiding die door een van de echtgenoten is gevorderd en die, onder voorbehoud van overschrijving, pas bestaat vanaf de dag van de uitspraak van het vonnis tot vestiging van die staat en derhalve onder toepassing valt van de wet die van kracht is op de datum van de uitspraak van die beslissing) en die een doorlopende feitelijke toestand van een bepaalde duur vereist, het arrest, dat overweegt dat de feitelijke scheiding vanaf 28 februari 1975 is aangetoond en dus ten minste vijf jaar had geduurd op het ogenblik dat het verzoekschrift tot echtscheiding werd ingediend in 1981, vóór de inwerkingtreding van de wet van 2 december 1982, niet zonder meer heeft beslist dat die wetsbepaling onmiddellijk van toepassing was doch door een periode van feitelijke scheiding in aanmerking te nemen die aan de wet van 2 december 1982 voorafgaat, aan die wet een terugwerkende kracht verleent die de wetgever aan die wet niet heeft willen hechten, en aldus de in het middel aangewezen wetsbepalingen schendt:

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de partijen ten minste sedert 28 februari 1975 gescheiden leven, en beslist dat aangezien meer dan vijf jaar zijn verlopen tussen 28 februari 1975 en 26 februari 1981, datum van het indienen van het verzoekschrift tot echtscheiding, ten deze de wet van 2 december 1982 moet worden toegepast die, nu zij geen nieuwe grond tot echtscheiding heeft ingevoerd maar enkel de duur van de in artikel 232, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek bepaalde feitelijke scheiding van tien naar vijf jaar heeft teruggebracht, ingevolge de algemene beginselen inzake overgangsrecht onmiddellijk van toepassing is op toekomstige gevolgen van rechtstoestanden die onder vigeur van de oude wet zijn ontstaan;

Overwegende dat de wet niet enkel van toepassing is op toestanden die vanaf haar inwerkingtreding ontstaan, maar ook op de toekomstige gevolgen van de onder het stelsel van de vroegere wet ontstane toestanden, die aanhouden of voortduren onder vigeur van de nieuwe wet;

Overwegende dat het hof van beroep, door artikel 232, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, gewijzigd bij de wet van 2 december 1982, toe te passen op de gevolgen van een toestand, die weliswaar onder vigeur van de oude wet was ontstaan, maar die voortduren na de inwerkingtreding van de nieuwe wet, derhalve aan die wet geen terugwerkende kracht verleent en de in het middel aangewezen wetsbepalingen niet schendt noch het in het middel aangewezen algemeen rechtsbeginsel miskent;

Dat het middel faalt naar recht;

(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 16 MAART 1987

Voorzitter: de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaat: mr. Bützler

Bescherming van het loon — Opzeggingsvergoeding — Rente — Bedrijfsvoorheffing — Sociale-zekerheidsbijdragen.

Alleen het bedrag van de opzeggingsvergoeding dat de werknemer van de werkgever kan opeisen, brengt met ingang van het tijdstip van de opeisbaarheid van rechtswegs rente op. De bedragen van de bedrijfsvoorheffing en van de sociale-zekerheidsbijdragen van de werknemer zijn niet opeisbaar. Daarover is derhalve geen rente verschuldigd door de werkgever.

H. t/ Van A.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 mei 1986 door het Arbeidshof te Gent gewezen;

(...)

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 2, 10 van de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers, 20, 2°, a, 180, 1°, 182 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, gecoördineerd door het koninklijk besluit van 26 februari 1964 (en waarvan artikel 180 gewijzigd werd bij wet van 5 januari 1976), 14, § 2, 23, § 1, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders (waarvan artikel 23 vervangen werd door de wet van 26 maart 1970 en gewijzigd werd door het koninklijk besluit van 9 maart 1977) en 1153 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arbeidshof opmerkt «dat een vergoeding wegens contractbreuk loon is, zoals bepaald in de wet op de bescherming van het loon, en op dat loon van rechtswegs interest verschuldigd is vanaf de verbreking van de overeenkomst; dat de werkgever op het verschuldigde loon, dat een brutoloon is, slechts de inhoudingen mag doen die toegelaten zijn door artikel 23 van de Loonbeschermingswet; dat, indien de werkgever 'krachtens de belastingwetgeving en de wetgeving op de sociale zekerheid en krachtens particuliere of collectieve overeenkomsten betreffende bijkomende voordelen inzake sociale zekerheid' inhoudingen mag doen, hij slechts die sommen mag inhouden die hijzelf moet inhouden om door te betalen; dat, in zoverre hij aan de fiscus of aan de sociale zekerheid geen interesten moet betalen, hij geen interesten mag inhouden; dat trouwens de inhoudingen krachtens de belastingwetgeving veelal slechts voorheffingen zijn, die eventueel geheel of ten dele aan de werknemer moeten worden terugbetaald, met het gevolg dat, wanneer slechts interesten zouden moeten worden betaald op het nettobedrag van de vergoeding wegens contractbreuk, bij terugbetaling, op een deel van het loon geen interesten zouden zijn betaald; dat volgens de Arbeidsovereenkomstenwet interesten verschuldigd zijn op het brutoloon, hetgeen geenszins onlogisch is of onbillijk; dat het onjuist is dat in principe de werknemer slechts recht heeft op nettobedragen en wanneer op de sociale en fiscale in-

houdingen aan de betrokken instellingen geen interessen verschuldigd zijn vanaf de verbreking van de overeenkomst — wat onlogisch is en zou moeten worden verholpen, al was het maar om een einde te maken aan betwistingen als de onderhavige — het voordeel daarvan niet aan de werkgever mag toekomen, die anders een reden te meer zou krijgen om de procedures voor de rechtbanken te rekken», aldus aan verweerder interessen toekent op het brutobedrag van de opzeggingsvergoeding die hem wordt toegezegd, terwijl (...)

Overwegende dat artikel 10 van de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers, dat bepaalt dat voor het loon van rechtswege rente verschuldigd is met ingang van het tijdstip waarop het eisbaar wordt, volgens zijn termen en strekking alleen bedoelt het loon dat de werknemer van de werkgever kan opeisen; dat dit artikel ook toepasselijk is op de opzeggingsvergoeding;

Overwegende dat artikel 180, 1°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalt dat de bedrijfsvoorheffing verschuldigd is: «door hen die, als schuldenaar (...) bezoldigingen (...) betalen of toekennen», terwijl artikel 182 van hetzelfde wetboek bepaalt dat, behoudens strijdig beding de in artikel 180, 1°, bedoelde personen het recht hebben op de belastbare inkomsten de bedrijfsvoorheffing in te houden; dat, ingevolge artikel 26, tweede lid, 3°, van het wetboek, hetzelfde geldt voor de opzeggingsvergoeding;

Dat hieruit volgt dat, tenzij anders is bedongen, wat te dezen in het arrest niet wordt vastgesteld, de werknemer niet het recht heeft het bedrag van de bedoelde voorheffingen op te eisen;

Overwegende dat artikel 23, § 1, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders bepaalt dat de bijdrage van de werknemer wordt ingehouden bij iedere betaling van het loon en dat de werkgever aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid de bijdrage verschuldigd is samen met de zijne; dat, ingevolge de bepalingen van de artikelen 14 van die wet en 19, § 2, 2°, van het koninklijk besluit van 28 november 1969, het begrip loon de opzeggingsvergoeding omvat;

Dat hieruit volgt dat de werknemer het bedrag van zijn bijdrage aan de sociale zekerheid niet kan opeisen van de werkgever;

Dat het arrest derhalve de beslissing dat over de voormelde bedragen rente verschuldigd is door eiser aan verweerder, niet naar recht verantwoordt;

Dat het middel gegrond is;

(...)

NOOT—Zie Cass., 10 maart 1986, *Soc. Kron.*, 1986, 101.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 30 APRIL 1987

Voorzitter: de h. Bosly

Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier

Advocaat-generaal: de h. Piret

Advocaat: mr. Jaspert

Inkomstenbelastingen — Bezwaar — Bevoegdheid van de directeur.

Wanneer de directeur, op een bezwaar tegen een aanslag, ook al is het een aanslag volgens indicien, een rechtmatig bevonden ontlasting verleent op grond van door de belastingschuldige aangevoerde grieven vermag hij daartegenover niet een ontoereikendheid van aanslag te verhelpen aan de hand van een uit een bijkomend onderzoek gebleken element dat niet voorkwam in de aangevoerde grieven (art. 276 W.I.B.).

Belgische Staat t/ De S.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 november 1985 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 276 en 247 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen,

doordat het hof van beroep, in een geval waarin de belastbare inkomsten die gediend hebben tot berekening van een aanslag, zijn vastgesteld volgens indicien waarvan sprake is in artikel 247 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen en het bezwaar van de belastingschuldige tegen die aanslag slechts uitdrukkelijk bepaalde gegevens van die indicien bestrijdt, beslist dat de directeur bij wie het bezwaar aanhangig was, bij het onderzoek hiervan, geen andere gegevens waartegen de reclamant niet uitdrukkelijk bezwaar had ingediend, kon verhogen op straffe van schending van artikel 276 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, krachtens hetwelk de directeur der belastingen uitspraak moet doen op de door de belastingplichtige aangevoerde grieven en geen compensatie mag verwezenlijken tussen een rechtmatig bevonden ontlasting en een nieuwe ontoereikendheid van aanslag die hij zou hebben vastgesteld,

terwijl de belastingplichtige, gelet op het algemeen karakter van het bij artikel 247 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen ingevoerde bewijs door tekenen en indicien, wanneer hij in een bezwaarschrift niet akkoord gaat met bepaalde gegevens van een door indicien vastgestelde toestand, een grief indient waarin hij noodzakelijk de hele raming van de belastbare grondslag volgens de gezamenlijke tekenen of indicien betwist; die grief dus gericht is tegen de toepassing van de wettelijke bepaling aan de hand waarvan de vermoedelijke inkomsten zijn vastgesteld door de gezamenlijke tekenen of indicien (artikel 247 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen); daaruit volgt dat de directeur, wanneer hij bepaalde gegevens van de volgens indicien vastgestelde toestand buiten die waartegen de belastingplichtige bezwaar indient wijzigt, de grenzen van de grief van de belastingplichtige niet overschrijdt en dus binnen de perken van zijn bevoegdheid blijft en geen compensatie verwezenlijkt tussen een rechtmatig bevonden ontlasting en een ontoereikendheid van aanslag die zou zijn vastgesteld;

Overwegende dat volgens artikel 276 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, gewijzigd bij artikel 2 van de wet van 16 maart 1976, het de directeur der belastingen die uitspraak doet nopens de door de belastingschuldige aangevoerde bezwaren niet is toegelaten in zijn beslissing belastingsupplementen te heffen of de compensatie te verwezen-

lijken tussen een rechtmatig bevonden ontlasting en een ontoereikendheid van aanslag die zou zijn vastgesteld;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat, enerzijds, het bedrag van de onverantwoorde activa door de administratie van 1.675.036 frank tot 1.518.651 frank is verminderd op grond van bepaalde door verweerder aangevoerde grieven, maar dat de directeur der belastingen in zijn beslissing rekening heeft gehouden met een verhoging van 956.750 frank van de onroerende goederen die verweerder op 31 december 1977 in voorraad had als makelaar in onroerende goederen;

Dat het arrest zegt dat dit «nieuw uit een later bijkomend onderzoek gebleken element ... niet in de door verzoeker aangevoerde grieven voorkwam»;

Overwegende dat het arrest, door dat bedrag van 956.750 frank uit de belastbare grondslag uit te sluiten op grond dat «de directeur enerzijds enkel uitspraak moet doen op de door de belastingschuldige in zijn bezwaarschrift aangevoerde grieven en anderzijds geen belastingsupplement mag heffen of compensatie verwezenlijken tussen een vroeger rechtmatig bevonden ontlasting en een nieuwe ontoereikendheid van aanslag die zou zijn vastgesteld», een juiste toepassing maakt van de artikelen 247 en 276 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 15 MEI 1987

Voorzitterl de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws

Advocaat-generaal: de h. D'Hoore

Advocaat: mr. Vanhorenbeeck

Inkomstenbelastingen — Vergoeding wegens blijvende arbeidsongeschiktheid — Belastbaarheid.

Art. 32bis, eerste lid, jl. art. 20, 5°, W.I.B. beoogt als bedrijfsinkomsten belastbaar te stellen, onder meer, de vergoedingen die als sociaal vervangingsinkomen aan werknemers toekomen wegens een blijvende arbeidsongeschiktheid, met name wegens blijvende arbeidsongeschiktheid veroorzaakt door een arbeidsongeval. Voor die belastbaarheid is niet vereist dat de belastingplichtige in de belastbare periode, vergeleken met zijn vroeger loon, werkelijk een loonverlies ten gevolge van de opgelopen arbeidsongeschiktheid heeft geleden.

Belgische Staat t/ M.

Gelet op het bestreden arrest, op 10 september 1985 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 112 van de Grondwet, 20, 5°, 32bis en 41, inzonderheid § 1, 5°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat verweerder betoogt dat de betwiste vergoedingen die hem werden toegekend wegens een arbeidsongeval, niet het herstel uit-

maken van een derving van winsten, bezoldigingen of baten en dat de administratie daarop antwoordt dat het moeilijk of zelfs onmogelijk is uit te maken of door een bepaald ongeval een reëel inkomstenverlies werd veroorzaakt en dat het al dan niet aanwezig zijn van inkomstenderving geen invloed kan hebben op het al dan niet belastbaar karakter van de uitkeringen, beslist dat op de litigieuze vergoedingen artikel 32bis van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, juncto artikel 20, 5°, van hetzelfde wetboek ten onrechte werd toegepast, aangezien de Belgische Staat niet bewijst dat die vergoedingen, hoewel zij ontegenzeggelijk betrekking hebben op een arbeidsongeval en geacht worden het herstel van dit ongeval te vertegenwoordigen, onder de belastbare renten, pensioenen of vergoedingen vallen, wanneer, gelet op de feitelijke omstandigheden vermeld in het arrest, als bewezen moet worden aanvaard dat de ongeschiktheid geen loonverlies voor verweerder ten gevolge heeft gehad,

terwijl de toepassing van artikel 32bis, eerste lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, juncto artikel 20, 5°, van hetzelfde wetboek, niet afhankelijk is van het bewijs dat de vergoeding die tot herstel van een arbeidsongeschiktheid voortkomend uit een arbeidsongeval, krachtens de desbetreffende wetgeving wordt toegekend aan de getroffene, het herstel vertegenwoordigt van een daadwerkelijk inkomstenverlies; ingevolge voormelde wetsbepalingen belastbaar zijn alle pensioenen en lijfrenten, alsmede de als zodanig geldende toelagen die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op een in artikel 20, 1° tot 3°, van het wetboek bedoelde beroepswerkzaamheid, naast de vergoedingen die het gehele of gedeeltelijk herstel van een bestendige derving van winsten, bezoldigingen of baten uitmaken, derwijze dat, wanneer — zoals ter zake — vastgesteld wordt dat vergoedingen werden toegekend ten einde de ongeschiktheid voortkomend van een arbeidsongeval te vergoeden; zij noodzakelijkerwijze rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op de beroepsactiviteit van de getroffene; zodat het Hof van Beroep te Antwerpen, door het bewijs van inkomstenderving als toepassingsvereiste te stellen voor artikel 32bis, juncto artikel 20, 5°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, en dientengevolge vergoedingen uitgekeerd wegens een ongeschiktheid voortkomend uit een arbeidsongeval van belasting vrijstelt zo dit bewijs niet geleverd is, de voormelde wetsbepalingen, alsmede artikel 41, inzonderheid § 1, 5°, van voormeld wetboek schendt en zodoende een vrijstellingsgrond aan de wet toevoegt, met schending van artikel 112, tweede lid, van de Grondwet;

Overwegende dat het arrest aanneemt dat de litigieuze inkomsten bestaan uit in de jaren 1977, 1978, 1979 en 1980 toegekende jaarlijkse vergoedingen wegens blijvende arbeidsongeschiktheid veroorzaakt door een aan verweerder overkomen arbeidsongeval;

Overwegende dat artikel 32bis, eerste lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, ingevoegd bij artikel 19 van de wet van 5 januari 1976 betreffende de budgettaire voorstellen 1975-1976, bepaalt: «Tot de in artikel 20, 5°, bedoelde inkomsten behoren, ongeacht de schuldenaar, de verkrijger, de benaming en de wijze waarop ze worden toegekend, de pensioenen en de lijfrenten of tijdelijke renten, alsmede de als zodanig geldende toelagen die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op een in artikel 20,

1° tot 3°, bedoelde beroepswerkzaamheid of die het gehele of gedeeltelijke herstel van een bestendige derving van winsten, bezoldigingen of baten uitmaken»;

Dat de wetsgeschiedenis aantoont dat de wetgever met die wetbepaling juncto artikel 20, 5°, beoogt als bedrijfsinkomsten belastbaar te stellen, onder meer, de vergoedingen die als sociaal «vervangingsinkomen» aan werknemers toekomen wegens een blijvende arbeidsongeschiktheid, met name wegens een blijvende arbeidsongeschiktheid veroorzaakt door een arbeidsongeval;

Dat voor de toepassing van artikel 32bis ter zake niet is vereist dat de belastingplichtige in de belastbare periode, vergeleken met zijn vroeger loon, werkelijk een loonverlies ten gevolge van de opgelopen arbeidsongeschiktheid heeft geleden;

Dat het middel in zoverre gegrond is;

(...)

NOOT—*De inkomstenbelasting als verkapte vermogensbelasting*

1. Huidige stand van de rechtspraak en doctrine

Anders dan de fiscus, oordelen de hoven van beroep en een unanieme doctrine dat civiel- en sociaalrechtelijke vergoedingen aan de slachtoffers van ongevallen die geen loonverlies lijden, onbelastbaar zijn. De belastbaarstelling in art. 32bis W.I.B. van vergoedingen voor het herstel van een derving van bedrijfsinkomsten, strekt zich volgens die overheersende rechtspraak en rechtsleer niet uit tot die vergoedingen die, precies door de afwezigheid van loonderving, alleen maar de vergoeding kunnen vormen voor aantasting van de morele en fysieke integriteit, al dan niet gekoppeld aan een vermindering van arbeidspotentieel, een achteruitgang van de waarde van de werknemer op de arbeidsmarkt, voor de additionele inspanningen die het slachtoffer zich dient te getroosten om dezelfde functie te blijven uitoefenen, ... Het feit dat die vergoedingen soms becijferd worden in verband met het bedrijfsinkomen, neemt niet weg dat zij een vergoeding vormen van een schade die verschillend is van de vergoeding voor de derving van bedrijfsinkomsten.

Een *Franstalige* kamer van het Hof van Cassatie besliste op 15 januari 1986 in een burgerrechtelijke zaak op impliciete wijze dat de civielrechtelijke vergoeding voor twee door een ongeval getroffen werknemers die geen loon derfden, onbelastbaar is, zodat t.g.v. de afwezigheid van belastingschade de berekening van de schadevergoeding dient te gebeuren op basis van hun nettoloon i.p.v. hun brutoloon (Cass., 15 mei 1986, *R.W.*, 1986-87, 233, besproken in mijn bijdrage «De belastingheffing op vergoedingen voor schade aan personen zonder onmiddellijke bedrijfsinkomstenderving», *R.W.*, 1986-87, 215, met verwijzingen).

Het Hof van Beroep te Brussel, dat eerder als enig hof van beroep in de andere zin had geoordeeld, sloot zich bij die zienswijze van het Hof van Cassatie aan in zijn arrest van 17 maart 1987 i.v.m. een sociale-zekerheidsrechtelijke uitkering. In dat arrest werd geoordeeld dat de arbeidsongevallenvergoeding voor een werknemer die een oog verloor en 30% blijvend arbeidsongeschikt werd verklaard maar geen loon derfde, onbelastbaar is (Brussel, 17 maart 1987, *R.W.*, 1986-87, 2795).

2. Het arrest van een Nederlandstalige kamer van het

Hof van Cassatie van 15 mei 1987

Het hier geannoteerde arrest van 15 mei 1987 (kort besproken in *Fiskoloog*, nr. 170, 1), uitgesproken door een *Nederlandstalige* kamer van het Hof van Cassatie, gooit het echter over een andere boeg door een arrest te vernietigen van het Hof van Beroep te Antwerpen van 10 september 1985, dat een arbeidsongevallenvergoeding bij afwezigheid van loonderving onbelastbaar had verklaard.

3. Kritiek op de motivering wegens een verkeerde lectuur van de parlementaire voorbereiding

De summier motivering van het arrest berust op een m.i. verkeerde lectuur van de parlementaire voorbereiding van de wet van 5 januari 1976.

Tijdens die parlementaire voorbereiding kwam inderdaad het beginsel van de belastbaarstelling van sociale «vervangingsinkomsten» ter sprake, waarnaar het Hof verwijst. Die uitbreiding van de belastbaarstelling heeft evenwel een beperkt karakter. In de periode vóór die wet omvatten de belastbare vervangingsinkomsten uitsluitend de wettelijke en bovenwettelijke rust- en overlevingspensioenen en de civielrechtelijke vergoedingen voor het herstel van een bedrijfsinkomstenderving. De wet van 5 januari 1976 had volgens de parlementaire voorbereiding slechts tot doel de belastbaarstelling uit te breiden tot de andere sociale vervangingsinkomsten (wettelijke en bovenwettelijke arbeidsongevallen-, (beroeps)ziekte-, werkloosheids-, ... uitkeringen), die het herstel vormen van een derving van bedrijfsinkomsten (*Parl. St., Kamer*, 1975-76, nr. 680/10, 24, voor de blijvende derving en ten overvloede op p. 23-24 voor de tijdelijke derving; cf. Thilmany, J., *Le traitement fiscal des prestations de source belge accordées aux victimes d'une incapacité permanente*, Brussel, Bruylant, 1986, nr. 44).

Voor het overige werd niets veranderd door de wet van 5 januari 1976 aan de taxatie van de vergoedingen voor bedrijfsinkomstenderving, met name werd niets gewijzigd aan de eerder, ten tijde van de parlementaire voorbereiding van het W.I.B., aangenomen noodzaak van een effectieve derving van bedrijfsinkomsten m.b.t. de belastbaarheid (cf. mijn bijdrage, nrs. 1.2 (verwijzing) en 1.14 en Thilmany, J., *op. cit.*, nrs. 49 e.v. en 147 e.v.).

Het verslag van de senaatscommissie bevat de volgende passage in verband met het hier bestudeerde punt (*Parl. St., Senaat*, 1975-76, nr. 742/2, 18): (...) sommige leden menen dat in feite een onderscheid zou moeten gemaakt worden tussen de vergoedingen welke *alleen* het inkomen vervangen en deze welke *tegelijk* (in Franse tekst «en même temps») een vergoeding betekenen voor het verlies van de fysieke integriteit (...). Uit het antwoord van de minister van Financiën blijkt dat (...) de vervangingsinkomsten op gelijke voet worden gesteld in de toekomst, ongeacht de reden of oorsprong van de uitkering.»

Op het eerste gezicht lijkt deze passage te tenderen in de zin van een ruime belastbaarstelling; dit is echter een verkeerde indruk.

Het senaatsverslag geeft slechts de verschillende interpretaties van de senatoren en de minister weer, zonder dat opgemaakt kan worden of de verklaring van de minister de goedkeuring van de afgevaardigden van het volk wegdroeg. De uitspraak van de minister, die *geïsoleerd* een ruime belastbaarstelling suggereert, weegt m.a.w. niet zwaarder dan de divergerende opinies van de parlementsliden. In de

Kamer was de toestand geheel anders: uit het bovengeciteerde verslag van de kamercommissie blijkt dat de vergadering (met een zeer grote meerderheid) zijn goedkeuring verleende aan een taxatie die beperkt is tot de vergoedingen voor inkomstenderving.

Bovendien dient men de uitspraak van de minister niet afgescheiden van het debat te lezen, maar als een repliek op een reeks opwerpingen. Uit een aandachtige lezing van de gehele passage (cf. de gecursiveerde woorden) kan m.i. slechts besloten worden dat (i) de vergoedingen welke *alleen* een inkomstenderving herstellen (zoals werkloosheidsvergoedingen) en (ii) de vergoedingen die *tegelijk* een inkomstenderving én een aantasting van de fysieke integriteit herstellen (zoals arbeidsongevallenuitkeringen *met* loonverlies), belastbaar zijn.

Wat opvalt is dat de gedachtenwisseling tussen de senatoren en de minister niet slaat op een derde categorie van vergoedingen, nl. (iii) de vergoedingen die *uitsluitend* betrekking hebben op een verlies van fysieke integriteit zonder een inkomstenderving. In het licht van enerzijds de bovengeciteerde passage uit het kamerverslag, en anderzijds, de vaststaande rechtspraak dat de parlementaire voorbereiding geen ruimere draagwijdte kan verlenen aan een — zelf eng te interpreteren — wettekst (die in casu slechts belastbaar stelt de vergoedingen «die het gehele of gedeeltelijke herstel van een bestendige derving van winsten, bezoldigingen of baten uitmaken» (art. 32bis W.I.B.)), dient verondersteld te worden dat de parlementsleden ervan uitgingen dat de van oudsher bestaande onbelastbaarheid van de vergoedingen voor een aantasting van de fysieke integriteit in afwezigheid van een inkomstenderving, zou blijven bestaan. Uit niets kan gededuceerd worden dat de senatoren wensten dat op de regel van de onbelastbaarheid van de vergoedingen voor de aantasting van de fysieke integriteit in afwezigheid van een inkomstenderving, een uitzondering zou worden gemaakt wanneer die aantasting zou worden vastgesteld als een arbeidsongeschiktheid in het kader van de toekenning van een sociaalrechtelijke vergoeding, zoals het Hof van Cassatie meent.

Het geannoteerde arrest lijkt mij niet te verzoenen met de algemeen aangenomen opinie: «De bedoeling (van een wettekst) mag maar bij de *wetgever* zelf gezocht worden, d.w.z. bij de regering en het parlement *samen*. Een verklaring van de minister van financiën voor het parlement (...), zal slechts dan de mening van de wetgever weergeven wanneer die verklaring uitdrukkelijk of stilzwijgend goedgekeurd werd (Cass., 31 januari 1961, *Pas.*, 584)» (TIBERGHIE A., *op. cit.*, nr. 75). Van een zelfs stilzwijgende instemming vind ik geen spoor terug; integendeel, de stemming in de andere kamer gaat lijnrecht in tegen de mening van de minister.

4. Verdere kritiek

Het arrest van 15 mei 1987 kan verder om *twee* redenen bezwaarlijk worden goedgekeurd.

4.1. Strijdigheid met het arrest van het Hof van Cassatie van 15 januari 1986

In de eerste plaats is er de strijdigheid tussen dit arrest van 15 mei 1987 van een Nederlandstalige kamer en het arrest van 15 januari 1986 van een Franstalige kamer van het Hof van Cassatie. Art. 32bis W.I.B. maakt geen enkel onderscheid tussen enerzijds de civielrechtelijke vergoedingen en anderzijds de sociaalrechtelijke vergoedingen, die de wetgever overigens sinds die wet van 5 januari 1976

steeds op gelijke voet plaatst (zoals bijvoorbeeld voor de belastingaftrek van (nu) art. 87ter W.I.B.).

Het is dan ook moeilijk te begrijpen dat op basis van diezelfde bepaling de Franstalige kamer i.v.m. een civielrechtelijke uitkering impliciet maar vaststaand oordeelt dat die onbelastbaar is in afwezigheid van loonderving (cf. mijn bijdrage nr. 3.3) terwijl de Nederlandstalige kamer in gelijke omstandigheden concludeert dat een sociaalrechtelijke uitkering belastbaar is.

Het gevolg van een logische, onderscheiden toepassing van deze twee divergerende arresten kan zijn dat krachtens het tweede arrest de fiscus belasting zal eisen over de vergoedingen die door de verzekeringsmaatschappijen op basis van het eerste arrest zouden worden gecijferd op basis van het nettoloon.

Op die manier is er voor de slachtoffers van ongevallen geen sprake meer van een adequate schadeloosstelling, aangezien hun uitkering, die berekend werd op een laag bedrag in verband met een verwachte onbelastbaarheid, alsnog belast wordt. Het inlassen van een voorbehoud om de eventuele belastingschade terug te kunnen vorderen van de (verzekeringsmaatschappij van de) aansprakelijke partij, lijkt dus noodzakelijk, hoewel zo'n voorbehoud in de praktijk het nadelige neveneffect zou hebben dat de fiscus gesterkt wordt in zijn overtuiging te staan voor een belastbare toekenning (overigens ten onrechte, cf. Thilmany, J., *op. cit.*, nrs. 173 e.v.).

4.2. Inbreuk op een van de fundamentele van het Belgisch inkomstenbelastingstelsel

4.2.1. Het arrest van 15 mei 1987 is om een tweede en veel fundamentele reden niet goed te keuren: het miskent immers een van de grondslagen van het inkomstenbelastingrecht.

Buiten de winstfeer is het Belgisch inkomstenbelastingstelsel gebaseerd op een (verruimde) bronnenleer (Cass., 30 november 1950, *Pas.*, 1951; 191, en Tiberghien, A., *Inleiding tot belastingrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1986, nr. 222).

In dat kader zijn alleen de *inkomsten voortvloeiende uit de bronnen* (vermogen en arbeid) belastbaar; parallel daarmee blijven de *waardevermeerderingen en -verminderingen van de bronnen zelf* (waardeschommelingen in de vermogensbestanddelen en in het vermogen tot arbeiden of het arbeidspotentieel) buiten de inkomstenbelastingheffing. Om die vermeerderingen te treffen staan er andere belastingen ter beschikking van de overheid. De belastbaarstelling in de inkomstenbelasting van meerwaarden op vermogensbestanddelen is bijgevolg de uitzondering. Dit structurele kenmerk van de inkomstenbelasting wordt kort weergegeven door de uitspraak: «*het vermogen blijft onbelast*» (Tiberghien, A., *op. cit.*, nrs. 223 e.v.), die preciezer geformuleerd dient te worden als «*de bron blijft onbelast*».

De draagwijdte van die structurele eigenschap van de inkomstenbelasting kan geïllustreerd worden door het volgende voorbeeld, dat het mogelijk zal maken mijn afwijzende kritiek op het geannoteerde arrest gemakkelijker te begrijpen.

Een persoon bezit een onroerend goed van 10 miljoen frank, dat hij verhuurt, in erfpacht geeft, ... voor 50.000 frank per maand aan een bedrijf. In de nabijheid van dat gebouw wordt op een gegeven ogenblik een vervuilende fabriek opgericht, een snelweg aangelegd, ...

A) In een eerste geval wordt wegens de minder aantrek-

kelijke ligging de huur, canon, ... verlaagd tot bijvoorbeeld 41.000 frank per maand. Indien de eigenaar een vergoeding ontvangt van die fabriek, de overheid of wie dan ook voor de gederfde 9.000 frank huur, canon, ... per maand, is het logisch dat die vergoeding belastbaar is net zoals de huur. (Geheel gelukkig ben ik niet met dit voorbeeld omdat, om Joost mag weten welke reden, het Belgisch W.I.B. op dit punt een lacune vertoont en zo'n vergoeding vergeet belastbaar te stellen (vgl. met art. 31 Wet IB 1964 hierna); dit doet evenwel niets af aan de merites van het voorbeeld).

B) In een tweede variant komen in het huurcontract, de overeenkomst van erfpacht, ... zodanige clausules voor dat een prijsaanpassing is uitgesloten zodat de huur op 50.000 frank vastgepind blijft. Hoewel de eigenaar in dit geval geen inkomen derft zolang de huurder, erfpachter, ... in het onroerende goed blijft, is zijn toestand natuurlijk niet identiek aan die welke bestond vóór de bouw van de vervuulende fabriek, de aanleg van de snelweg, ... Door de afgenomen aantrekkelijkheid van de ligging van zijn goed zal de waarde ervan immers gezakt zijn, bijvoorbeeld van 10 tot 8,5 miljoen frank. In ons inkomstenbelastingstelsel is het onmogelijk om die devaluatie van de bron (in casu de waardevermindering van het onroerende goed dat de belastbare huur voortbrengt) of de 1,5 miljoen frank af te trekken. Net zo min vormt omgekeerd de waardevermeerdering van een onroerend goed die kan ontstaan door het sluiten van een vervuulende fabriek, het omleggen van hinderlijk verkeer, ... een belastbare waardevermeerdering!

C) Ten slotte is er nog een derde geval. De eigenaar die t.g.v. een waterdicht opgesteld contract geen huur, canon, ... derft, ontvangt een vergoeding voor de waardevermindering van zijn eigendom. Die vergoeding kan precies 1,5 miljoen frank bedragen of 1,3 miljoen, 1,6 miljoen, 0,9 miljoen frank, ... indien de schatting wat onzuiver gebeurde of op basis van een forfaitaire berekening. In een inkomstenbelastingstelsel is ook deze vergoeding voor een waardevermindering van de bron onbelast, zelfs al zou die vergoeding berekend zijn in verband met de huur.

De analogie tussen dit laatste voorbeeld en de arresten i.v.m. de vergoeding voor de aantasting van het arbeidspotentieel (of het werk-«vermogen») in afwezigheid van loonderving, is m.i. duidelijk. Het geannoteerde arrest zet de deur open naar een taxatie van *vergoedingen voor de waardevermindering van de bron arbeid (arbeidsvermogen of -capaciteit)* onder het mom van *vergoedingen voor de derving van bedrijfsinkomsten te treffen*, m.a.w. naar een belastingheffing op het vermogen (tot arbeiden) onder de dekmantel een inkomen te treffen. In het huidige inkomstenbelastingstelsel is zo'n fundamentele doorbraak van de scheidingslijn tussen inkomen en vermogen ontoelaatbaar, tenzij op basis van een uitdrukkelijke afwijkende bepaling. Civiel- en sociaalrechtelijke «*vervangingsinkomsten*» kunnen bijgevolg slechts belastbaar zijn indien ze een gederfd *bedrijfsinkomen vervangen*, zoals hun benaming aangeeft.

4.2.2. De Koninklijke commissie tot harmonisering en vereenvoudiging van de fiscaliteit spreekt zich niet uit over de stand van de huidige wetgeving, maar stelt voor om in een toekomstige wetgeving niet alleen de vergoedingen voor werkelijke derving van bedrijfsinkomsten belastbaar te stellen, maar tevens die «tot herstel van de tijdelijke of blijvende aantasting, beperking of verdwijning van de *capaciteit tot werken*». (*Verslag van de Koninklijke commissie tot*

harmonisering en vereenvoudiging van de fiscaliteit, Brussel, Ministerie Financiën, 1987, blz. 114 onderaan). Wellicht is die keuze ingegeven door pure opportuniteitsoverwegingen, met name om de belastingadministratie haar (botte) werkmethode voort te kunnen laten zetten, om zonder onderscheid alle sociaal- en civielrechtelijke vergoedingen te taxeren, zonder te moeten verifiëren of ze al dan niet gepaard gaan met een bedrijfsinkomstenderving.

In het kader van een inkomstenbelasting vormt zo'n belastbaarstelling echter een onbegrijpelijke inbreuk op de regel dat vergoedingen voor de waardeverminderingen van de bronnen buiten beschouwing blijven. Dit voorstel van de commissie toont aan dat zij blijkbaar heeft gewerkt zonder fiscaal-theoretisch inkomstenconcept. Die afwezigheid komt des te duidelijker naar voren omdat de commissie tegelijkertijd voorstelt om de uitzonderlijke meerwaardebelastingen ten laste van particulieren op waardevermeerderingen van vermogensbestanddelen (ongebouwde onroerende goederen (huidig art. 67, 7°, W.I.B.) en belangrijke aandelenpakketten (huidig art. 67, 8°, W.I.B.)) af te schaffen (*op. cit.*, 148-149). Daardoor mist het verslag van de commissie coherentie: mij ontgaat de zin om enerzijds terug te keren naar de orthodoxie door de belastingheffing *af te schaffen op waardevermeerderingen van bronnen*, in casu *vermogensbestanddelen*, en anderzijds tegelijkertijd de belastingheffing *uit te breiden tot vergoedingen voor de waardevermindering van de bron arbeid, het werkvermogen of -capaciteit*.

Deze ontwikkeling in België waarop de administratie aanstuurt, met in haar zog de Koninklijke commissie, is tegengesteld aan de toestand in Nederland, waar art. 31, 1, Wet IB 1964 («Tot de inkomsten behoort mede hetgeen genoten wordt ter vervanging van gederfde of te derven inkomsten») wezenlijk gelijkaardig is aan het Belgische art. 32bis W.I.B. Van Dijk geeft aan dat in Nederland «buiten contact met iedere inkomstenstroom (buiten smartegeld tot vergoeding van leed dat zich buiten een inkomstenbron afspeelt) voorts de uitkering wegens verminderde arbeidsgeschiktheid staat. Aangezien in deze gevallen een schijnbaar verband met een arbeidsbron bestaat, verdient dit enige toelichting. Bron van inkomen is niet de arbeidskracht als zodanig, maar de concrete aanwending van de arbeidskracht in een onderneming, dienstbetrekking (...) Gaat door enige oorzaak de arbeidskracht geheel of gedeeltelijk verloren, dan is de vergoeding voor de verminderde arbeidsgeschiktheid niet toe te rekenen aan de bron van inkomen, waarin de arbeidskracht tot dat moment werd aangewend (conform RvB Zwolle BNB 1953/317, Hof Arnhem BNB 1962/95), ook al zou de schadevergoeding gebaseerd worden op de inkomenscapaciteit, zoals deze zich in de concrete inkomensbron gemanifesteerd heeft (conform Hof Den Haag BNB 1967/94)» (Van Dijk, J.E.A.M., *Vervanging van inkomsten*, Deventer, FED, tweede druk, 1982, 69). Stevens vermeldt nog andere uitspraken in de zin van onbelastbaarheid van de vergoeding voor verlies aan arbeidskracht, o.m. van de Hoge Raad (HR, 29 juni 1983, V-N, 1983, 1482; Stevens, L.G.M., «Fiscale aspecten van schadevergoeding» in Reeks Menselijke Schade, nr. 6, *Schadevergoeding in één som*, Antwerpen-Apeldoorn, 1984, (97), 102 vn. en 108).

Het feit dat onze noorderburen op basis van een wezenlijk identieke wettekst tot een andere oplossing komen

(voor andere dan sociaalrechtelijke vergoedingen die in Nederland belastbaar zijn op basis van een andere uitdrukkelijke bepaling als zogenaamde «periodieke uitkeringen», een inkomstencategorie zonder tegenhanger in het Belgische recht), geeft aan dat de stelling van de fiscus, overgenomen door de commissie, niet voetstoots kan worden aanvaard en aanvullend onderzoek vergt.

4.2.3. Ten slotte nog dit. Sommigen menen dat de arresten die de onbelastbaarheid verlenen aan vergoedingen in afwezigheid van een inkomstenderving «vanuit het rechtvaardigheidsprincipe» een «wrange smaak» nalaten: zij merken op dat een wegens een ongeval uitgekeerde vergoeding in afwezigheid van bedrijfsinkomstenderving bovenop het loon, onbelast is, terwijl een vergoeding belast wordt wanneer ze een inkomstenderving herstelt (Peeters, H., in noot onder Gent, 10 september 1985, *A.F.T.*, 1986/1, (20), 22 en A.D. in Editoriaal *A.F.T.* (W), nr. 222/1).

Die kritiek is kortzichtig.

In de eerste plaats verliezen deze auteurs uit het oog dat sinds enkele jaren de bedragen van de arbeids- en beroepsziektenuitkeringen voor slachtoffers met kleine invaliditeiten beneden 5% en 10% (die doorgaans optreden bij slachtoffers zonder loonverlies) gehalveerd of verminderd worden met een kwart in vergelijking met een normale vergoedingsregeling (K.B. nr. 285 van 31 maart 1984, *B.S.*, 13 april 1984, besproken in Informatieverwerkende Diensten V.E.V., *Volmachtenwet* 3, Antwerpen, 1984, 104, en art. 13 van de wet van 31 juli 1984, *B.S.*, 10 augustus 1984). Als ratio legis voor deze inlevering werd verwezen naar het feit dat deze vergoedingen nogal eens genoten worden zonder loonderving (*Social Trends*, nr. 146, 3, en nr. 153, 4).

Overeenkomstig het hier besproken arrest, ook nog eens belasting heffen op die vergoedingen genoten zonder loonderving, impliceert dat de uitkeringen voor slachtoffers met kleine invaliditeiten *tweemaal afgeroomd* zullen worden: na een halvering of vermindering met een kwart volgt nog een onderwerping aan de marginale tarieven van de personenbelasting in de orde van 35%, 40%, 45%, 50%, ... Dat laat pas een «wrange smaak» na!

In de tweede plaats is die onbelastbaarheid inherent aan de structuur van de huidige inkomstenbelastingwetgeving, met zijn karakteristieke afwezigheid van belastingheffing op waardevermeerderingen van de bronnen, van vermogen en arbeidsvermogen. Die structurele eigenschap zorgt bijvoorbeeld ook ervoor dat de aandelenparticipaties van de particulieren, inclusief die van de beroemde «200 families», in de voorbije jaren met miljarden in waarde konden toenemen, samen met de sterke stijging van de Brusselse beurs, zonder enige belastingheffing op te roepen (behalve dan de 25% op de (uiteraard laag gehouden) dividenden). Er kan opgemerkt worden dat de Koninklijke commissie geen einde wenst te maken aan deze onbelastbaarheid (*l.c.*) en dat ik tot op heden nog nergens heb kunnen lezen dat die onbelastbaarheid «vanuit het rechtvaardigheidsprincipe» bekeken een «wrange smaak» nalaat, vergelijkbaar met die voortspuitend bij bepaalde auteurs uit de lectuur van arresten over de onbelastbaarheid van bepaalde toekenningen aan slachtoffers van arbeidsongevallen.

Consequent met de belastbaarstelling van vergoedingen voor verminderingen van de bron arbeidsvermogen, zou men in een toekomstige wetgeving alle waardevermeerderingen en -verminderingen van vermogensbestanddelen en

arbeidspotentieel belastbaar, respectievelijk aftrekbaar kunnen stellen. Maar dan moet men zich wel rekenschap geven van de ingrijpende gevolgen van zo'n fundamentele wijziging van de belastingwetgeving waarin het onderscheid tussen inkomen en vermogen wegvalt. Hoe verstrekkend die gevolgen wel zijn, meen ik te kunnen illustreren met twee voorbeelden buiten het belastbaar worden van *alle* vermogenstoename: (i) de vergoedingen voor morele schade zullen ook belastbaar worden, en (ii) de kwetsuur van een werknemer, profvoetballer, ... zal recht geven op een aftrek gelijk aan de teruggang van zijn waarde op de arbeidsmarkt, transfermarkt, ...

Verschillend van de huidige wetgeving kan er pas in zo'n futuristisch «inkomsten» belastingstelsel sprake zijn van een belastbaar stellen van de vergoedingen voor de aantasting van de arbeidscapaciteit in afwezigheid van een inkomstenderving. In de huidige inkomstenbelastingwetgeving dient belastingheffing achterwege te blijven op die toekenningen... tenzij men *desbewust* oordeelt dat de inkomstenbelasting zich mag ontpoppen als een verkapte vermogensbelasting op de capaciteit, het vermogen tot arbeiden, terwijl discriminatoir waardevermeerderingen op (andere) vermogensbestanddelen ontzien worden.

Stefaan Gysen,
Assistent U.I.A.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 9 MAART 1987

Voorzitter: de h. Van Malderen

Raadsheren: mevr. del Carril en de h. Delvoie

Advocaten: mrs. Van Hoof loco Ronse en Cuypers

Verzekering — Tegen lichamelijke ongevallen — Uitkering van kapitaal — Korte verjaring van de rechtsvordering na weigeringsbeslissing — Kennisgeving aan advocaat — Uitsluiting wegens ongeval dat het gevolg is van overmatig drankgebruik.

Het mandaat ad litem van een advocaat wettigt niet het vermoeden van een meer uitgebreid mandaat dat tot gevolg zou hebben dat een kennisgeving van een weigeringsbeslissing van de verzekeraar een in de polis bedongen verjaringstermijn tegenover zijn cliënt zou doen lopen.

Uit een alcoholgehalte van 1,55 gram per liter in het bloed van een door een ongeval getroffen kan in de gegeven omstandigheden (zie nader het arrest) niet worden afgeleid dat het ongeval het gevolg is van drankmisbruik of van een klaarblijkelijk dronken toestand.

N.V. E. t/ E.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van geïntimeerde ertoe strekt appellante te horen veroordelen tot betaling van een bedrag van 300.000 fr. in hoofdsom uit hoofde van een verzekering tegen lichamelijke ongevallen;

Overwegende dat niet betwist is dat Paul S., die appellantes verzekeringnemer was en die geïntimeerde als begunstigde der verzekerde kapitalen aangewezen had, op 13 mei 1970 te Rillaar overleed ten gevolge van een verkeersongeval;

Overwegende dat evenmin betwist wordt dat appellante bij schrijven van 7 augustus 1978 gericht, niet aan geïntimeerde, doch aan haar toenmalige raadsman, berichtte dat zij de uitbetaling van het verzekerde kapitaal weigerde op grond van de polisvoorwaarden omdat naar het oordeel van appellante het verkeersongeval te wijten was aan het overmatig drankgebruik van de overledene, op wiens stoffelijk overschot een alcoholgehalte van 1,55 gram per liter vastgesteld werd;

Overwegende dat appellante de eerste rechter ten grieve duidt enerzijds de door haar opgeworpen exceptie van verjaring verworpen te hebben en anderzijds, ten gronde, geoordeeld te hebben dat de uitsluitingsvoorwaarde door appellant niet vervuld was;

A. Wat de verjaring betreft

Overwegende dat op grond van de polisvoorwaarde die bepaalt dat de vordering dient te worden ingesteld binnen zes maanden na de definitieve weigeringsbeslissing van de verzekeraar, appellante beweert dat de bij dagvaarding van 8 mei 1981 ingestelde vordering verjaard was gelet op haar weigeringsbeslissing meegedeeld aan de toenmalige raadsman van geïntimeerde op 7 augustus 1978;

Overwegende dat de eerste rechter terecht, om oordeelkundige motieven die in hoger beroep niet weerlegd worden en die het hof tot de zijne maakt, de exceptie van verjaring afwees;

dat de brief van 7 augustus 1978 immers niet als geldige weigeringsbeslissing in de zin van de polisvoorwaarden kan worden beschouwd daar ze niet aan geïntimeerde werd bekendgemaakt noch aan een door haar tot het ontvangen van dergelijke mededelingen aangestelde mandataris;

Overwegende dat niet geïntimeerde het niet-bestaan van een dergelijk mandaat dient te bewijzen, maar appellante, die dit mandaat inroept, het bestaan ervan dient aan te tonen;

dat het mandaat ad litem aan een advocaat niet het vermoeden wettigt van een meer uitgebreid mandaat, dat tot gevolg zou hebben dat een kennisgeving aan de advocaat een verjaringstermijn tegenover de cliënt zou doen lopen;

B. Ten gronde

Overwegende dat appellante ten onrechte uit het bij de lijkschouwing vastgestelde alcoholgehalte van 1,55 gram per liter bij wijlen P.S. meent het bewijs te kunnen afleiden van het feit dat het ongeval het gevolg is van de klaarblijkelijke staat van dronkenschap van het slachtoffer;

dat een dergelijk gehalte weliswaar het bewijs levert van een bij het sturen verboden graad van alcoholintoxicatie doch niet van (een klaarblijkelijke staat van) dronkenschap;

dat deze staat evenmin met zekerheid afgeleid kan worden uit de vastgestelde graad van alcoholintoxicatie, in verband gebracht met de omstandigheden van het ongeval;

dat immers geenszins uitgesloten is dat het ongeval zijn verklaring vindt in andere, onbekende externe omstandigheden;

dat het vastgestelde alcoholgehalte op zichzelf niet van dien aard is dat de toestand van alcoholintoxicatie als de voor de hand liggende oorzaak van het ongeval te beschouwen is, te meer daar, zoals geïntimeerde terecht opmerkt, het beroepsmilieau van het slachtoffer (hij was restauranthouder en zou overigens op de dag van het ongeval tot twee uur in zijn restaurant gewerkt hebben) een zekere gewen-

ning aan een zekere alcoholabsorptie kunnen doen vermoeden;

Overwegende dat in het geheel dezer omstandigheden het bewijs niet voorligt dat het ongeval zoals het zich in concreto heeft voorgedaan, het gevolg is van drankmisbruik en nog minder van een klaarblijkelijk dronken toestand waarin het slachtoffer zich zou bevonden hebben;

dat de uitsluitingsgrond waarop appellant zich beroept om het verzekerde kapitaal niet uit te keren, dan ook niet bewezen is;

(...)

HOF VAN BEROEP TE GENT

13ebis KAMER — 30 MAART 1987

Voorzitter: de h. Degraeve

Raadsheren: de hh. D'Hont en Delbeke

Advocaat-generaal: de h. Bauwens

Advocaten: mrs. Deketele, De Ganck, Beele en Micholt

Faillissement — Gelijkheidsbeginsel — Aannemer — Registratie — Inhoudingen voor Ministerie van Financiën en R.S.Z.

Wanneer een werk is uitgevoerd door een geregistreerde aannemer, deze vervolgens failliet werd verklaard en zijn registratie dientengevolge geschrapt werd, beroepen het Ministerie van Financiën en de R.S.Z. zich ten onrechte op de door art. 299bis W.I.B. en art. 30bis W. 27 juli 1969 aan de opdrachtgever van het werk opgelegde verplichting om op de nog verschuldigde aannemingssom de in die bepalingen voorgeschreven inhoudingen te verrichten en de ingehouden bedragen aan hen over te maken.

Ministerie van Financiën en R.S.Z. t/Faillissement
P.V.B.A. C. en Ministerie van Openbare Werken

De ingestelde hogere beroepen, zoals ook het incidenteel beroep, betreffen een zelfde vonnis van 16 december 1983, gewezen door de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk, waarbij op vordering van de curator (oorspronkelijk eiser) beide appellanten veroordeeld werden tot betaling van 234.232 frank provisioneel in hoofdsom, met wettelijke en gerechtelijke interesten, onverminderd de hieraan verbonden uitvoeringskosten; ten aanzien van de Belgische Staat, vertegenwoordigd door de minister van Openbare Werken, werd de vordering daarentegen ongegrond bevonden en afgewezen.

(...)

De hierna volgende gegevens situeren het geschil:

Door de P.V.B.A. C., overeenkomstig de wet van 4 augustus 1978, een geregistreerd aannemersbedrijf, werden allerlei werken uitgevoerd voor rekening van het Ministerie van Openbare Werken, die achteraf deels vóór, deels na het faillissement van het bedrijf, aan de opdrachtgever gefactureerd werden.

Na het faillietverklarend vonnis van 5 september 1980, gewezen door de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk, werd het registratienummer van de gefailleerde geschrapt, welke schrapping bekend werd gemaakt in het Belgisch Staatsblad op 28 november 1980 en dientengevolge met in-

gang van 8 december 1980 uitwerking kreeg ten aanzien van derden.

Van dat ogenblik af werd door het Ministerie van Openbare Werken, dat zich ter zake beriep op de bepalingen van artikel 30*bis*, § 3, tweede lid, van de wet van 27 juli 1969 en artikel 299*bis* W.I.B., zoals bijgevoegd door de wet van 4 augustus 1978, bij iedere betaling aan de gefailleerde vennootschap 15% van het bedrag ingehouden en doorgestort naar de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en de Belgische Staat, Ministerie van Financiën.

De betwisting ontstond toen de curator al die gestorte bedragen terugvorderde nu naar zijn oordeel, zekerlijk in de gegeven omstandigheden, appellanten hierop geen recht hadden.

Appellante R.S.Z. concludeert allereerst tot de onontvankelijkheid van de oorspronkelijke vordering «bij gebrek aan hoedanigheid/belang» vanwege de curator en gaat hierbij uit van het argument dat «het ter zake een betaling betreft, niet door of aan de gefailleerde gedaan, maar wel integendeel een betaling uitgevoerd door een derde (het Ministerie van Openbare Werken) in het kader van een eigen, hem door de wet opgelegde verplichting, aan een ten opzichte van de gefailleerde, weliswaar schuldeiser, maar desalniettemin al evenzeer derde (de R.S.Z.-eiser in hoger beroep); gesteld wordt dat «op een dergelijke betaling artikel 444 en volgende van de Faillissementswet niet van toepassing is en de curator ten opzichte van een dergelijke betaling geen tussenkomstrecht, laat staan een terugvorderingsrecht heeft».

Het is duidelijk dat het middel louter de rechtsgrond raakt en niets te maken heeft met de in artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek omschreven toelaatbaarheidsvereisten.

Aan de voorwaarden van dat artikel is ter zake overigens voldaan nu alleen de curator hoedanigheid heeft om de boedel te vertegenwoordigen en het tevens in het belang was van de boedel, indien zou blijken dat de voorwaarden tot inhouding niet vervuld waren, die doorgestorte bedragen terug te vorderen; onder belang moet daarenboven insgelijks verstaan worden het doen erkennen of naleven van een gesteld recht waarvan het bestaan of de gegrondheid betwist wordt en waaromtrent nog uitspraak moet worden gedaan.

Wat ten slotte de rechtsgrond betreft, faalt het middel insgelijks.

Appellante R.S.Z. verliest uit het oog dat zij, zoals ook de fiscus die in dezelfde situatie verkeert, niet alleen schuldeiser is in het faillissement van de P.V.B.A. C., doch bovendien reeds op de schuldvordering de vanwege de opdrachtgever na faillissement ontvangen bedragen, ingehouden op de factuur van de gefailleerde, tot de laatste frank verrekend heeft; in die hoedanigheid mocht zij als zodanig rechtstreeks tot betaling aangesproken worden door de curator wiens taak het is onder meer eventueel aan de boedel toebehorend actief in te vorderen en onder alle schuldeisers te verdelen die hiervoor in aanmerking komen.

Een en ander belet evenwel niet dat het Ministerie van Openbare Werken, in wiens opdracht en voor wiens rekening de werken werden uitgevoerd, ten deze principieel hoofdschuldenaar blijft en jegens de curator, die hiertoe incidenteel beroep heeft ingesteld, insgelijks tot betaling ge-

houden is indien zou blijken dat het verkeerd gehandeld heeft.

Met uitzondering van het opdrachtgevend bestuur (Ministerie van Openbare Werken), dat zich ten deze volledig gedraagt naar het oordeel van het hof, wordt door appellanten in hoofdzaak gedebatteerd omtrent de primauteit van wet (Faillissementswet of Economische Heroriënteringswet van 4 augustus 1978), de gelding van de wet in de tijd alsmede het bevoorrecht karakter van de in te houden bedragen; beginselen die kriskras ontleend werden aan diverse gerechtelijke beslissingen die evenwel uitspraak deden omtrent andere rechtssituaties, zoals uitvoering van werken door een niet-geregistreerde aannemer of voortzetting der werken door de curator.

De onderhavige te beslechten casus is verschillend en hoeft niet noodzakelijkerwijze en/of in dezelfde mate aan die criteria getoetst te worden.

In de eerste plaats staat ten deze vast: 1) dat alle werken die in rekening gebracht zijn, uitgevoerd werden door een geregistreerd aannemersbedrijf; 2) dat de werken geenszins voortgezet werden door de curator.

Eerst na het faillissement werd aan de aannemer het registratienummer ontnomen en zulks op verzoek van de minister van Financiën, door wie toepassing gevorderd werd van artikel 2, § 1, vijfde lid, van het K.B. van 5 oktober 1978, volgens hetwelk de registratie slechts aan aannemers verleend kan worden die «niet in staat van faillissement verkeren, noch het voorwerp zijn van een procedure tot faillissementsverklaring of soortgelijke».

In het licht van die gegevens dient onderzocht te worden of het Ministerie van Openbare Werken, bij loutere toepassing van artikel 30*bis*, § 3, tweede lid, van de wet van 27 juni 1969 en artikel 299*bis*, § 3, tweede lid, W.I.B., naar recht gehandeld heeft.

Deze wettelijke bepalingen luiden als volgt:

«Degene die een beroep heeft gedaan op een geregistreerde medecontractant van wie de registratie wordt geschrapt in de loop van de uitvoering van de overeenkomst, moet de in het vorig lid bedoelde inhouding en storting doen bij elke betaling aan zijn medecontractant verricht na de schrapping van de registratie.»

Deze tekst vormt een onderdeel van de anti-crisiswet van 4 augustus 1978, meer bepaald van titel III, gewijd aan «Maatregelen ter bestrijding van de bedrieglijke praktijken van de koppelbazen».

Zo deze tekst al duidelijk is wat betreft de verhouding opdrachtgever/aannemer en de in acht te nemen voorschriften strekkende tot waarborg van betaling van socialezekerheidsbijdragen wanneer de registratie achteraf geschrapt wordt, moet anderzijds worden vastgesteld dat vermelde wet, hoe uitvoerig anders ook, niets bepaald heeft voor het geval van samenloop tussen schuldeisers en in geen enkel opzicht iets gewijzigd heeft enerzijds aan de faillissementswetgeving, anderzijds aan de wet van 16 december 1851 betreffende de voorrechten en hypotheek; geenszins derhalve kan worden gezegd, zoals terecht geoordeeld werd in het bestreden vonnis, dat de wet van 4 augustus 1978 «de bindende kracht aan welke bepaling ook van de Hypotheekwet of van de Faillissementswet ontnomen heeft».

De wet van 4 augustus 1978 heeft ongetwijfeld een algemene draagwijdte, doch slechts wat betreft het in de wet

specifiek omschreven domein met betrekking tot de bestrijding van de bedrieglijke praktijken van koppelbazen; een gevaarssituatie die zich niet voordoet in geval van faillissement van de aannemer waarbij alleen de curator, als gerechtelijk lasthebber, de bij de wet bepaalde machten uitoefent in het belang zowel van de gezamenlijke schuldeisers als van de gefailleerde.

Bij ontstentenis derhalve van uitdrukkelijk afwijkende wetsbepalingen op andere doch nog steeds bestaande bijzondere wetten, kan niet zonder meer voorrang verleend worden aan een, hoe recent ook, op totaal ander vlak tot stand gekomen wettelijke reglementering.

Als zodanig vermag ze niet afbreuk te doen aan het, op de datum van het vonnis van faillietverklaring, tussen de schuldeisers in acht te nemen gelijkheidsbeginsel, onverminderd de verplichting overeenkomstig de Hypotheekwet alsdan bij het ontstaan van de samenloop rekening te houden met de aard en de rangorde van de voorrechten; de toepassing van die fundamentele onaangetast gebleven rechtsregels sluit uit dat aan schuldeisers, zoals appellanten, de mogelijkheid zou worden gegeven, na eerst zelf na het faillissement de schrapping van de aannemer te hebben bewerkstelligd, zich ten nadele van andere schuldeisers bijkomende fondsen te laten uitbetalen uit hoofde van een zagezegd «aan het faillissement tegenwerpelijk voorrecht».

Uit de bovenstaande overwegingen volgt principieel enerzijds de ongegrondheid van de hogere beroepen, anderzijds de gegrondheid van het incidenteel beroep zoals omschreven bij conclusie van 30 april 1984 en naderhand verhoogd met 6.392 frank; voor het overige, heeft het hof kunnen vaststellen dat aan de vordering tot overlegging van stukken voldaan werd.

Wel is het zo dat slechts wettelijke interessen aangerekend kunnen worden vanaf de datum van dagvaarding of, in geval van uitbreiding van eis, vanaf de datum waarop ze bij conclusie gevorderd werden.

Wat ten slotte de uitvoeringskosten betreft, deze zijn ten laste van degene die ze genoodzaakt heeft.

Om die redenen,

Gezien artikel 24 van de wet van 15 juni 1935;

Gezien het schriftelijk grotendeels eensluidend advies van de heer advocaat-generaal N. Bauwens, uitgebracht in openbare terechtzitting;

Verklaart de hogere beroepen en het incidenteel beroep toelaatbaar en doet erover uitspraak:

Bevestigt het bestreden vonnis, doch met deze wijzigingen: 1) dat ieder van beide appellanten veroordeeld wordt tot betaling van 240.624 frank (in plaats van voorheen 234.232 fr.) in hoofdsom, met de wettelijke interessen vanaf datum zoals hierboven bepaald, onverminderd eventuele uitvoeringskosten; 2) dat tot ieder van die bedragen, zowel wat hoofdsom, wettelijke interessen als eventuele uitvoeringskosten betreft, de Belgische Staat, minister van Openbare Werken, medeveroordeeld wordt bij gebrek aan betaling vanwege appellanten.

Verwijst appellanten, zoals ook de Belgische Staat — minister van Openbare Werken — tot de eigen kosten van onderhavige aanleg;

Verklaart de kosten van de curator, bij gebrek aan opgave, niet te kunnen begroten;

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 21 MEI 1987

Voorzitter-rapporteur: de h. Raymaekers

Raadsheren: de h. Van Gelder en mevr. Bosmans

Advocaat-generaal: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Schrijvers

Uitlevering en internationale rechtshulp in strafzaken — Benelux-Uitleveringsverdrag — Specialiteitsbeginsel.

Wanneer een uitgeleverde persoon langer op het grondgebied van de verzoekende staat verblijft dan redelijkerwijze noodzakelijk is voor zijn vertrek, stemt hij in feite in met de vervolgingen wegens andere telastleggingen dan die waarvoor hij is uitgeleverd.

Als de betrokkene bevondien vrij naar het buitenland is gegaan en vrijwillig is teruggekeerd naar België, kan aangenomen worden dat hij uit vrije wil in het land verblijft en kan het specialiteitsbeginsel van uitlevering niet meer worden tegengeworpen.

R.

(...)

Overwegende dat beklaagde beweert dat hij, aangehouden in Nederland (Den Haag) op 18 april 1983, slechts voor bezit en uitgifte van valse dollars uitgeleverd zou zijn aan België op 22 april 1983 en dat hij daardoor op grond van het specialiteitsbeginsel thans niet zou kunnen worden vervolgd voor de hem ten laste gelegde feiten die gebeurd zijn vóór de beweerde uitlevering;

Overwegende dat in het dossier geen stuk berust betreffende een dergelijke uitlevering, en beklaagde hiervan wel gewag maakte op 2 mei 1984 doch desbetreffende evenmin een stuk overlegt;

Overwegende dat echter uit de stukken van het dossier wel blijkt dat: 1° beklaagde op 17 augustus 1984 voorlopig vrijgelaten werd in afwachting van invrijheidsstelling (2/18); 2° beklaagde op 8 mei 1985 niet in de gevangenis maar in het kantoor van de gerechtelijke politie onderhoord en geconfronteerd werd, en daarbij beloofde bij een informant nadere inlichtingen te gaan inwinnen, doch hij hierover op 3 juni 1985 nog steeds geen contact met de gerechtelijke politie gezocht had; 3° hij op 2 oktober 1985 (blijkbaar in vrijheid) zijn woonplaats in Schaarbeek verlaten had en op 26 februari 1986 ingeschreven werd te Brussel, Helihavenlaan 10, bus 7, en van mei tot eind juni 1986 om «gezondheidsredenen» in Marokko verbleef; 4° hij vervolgens terug in het land kwam, waar hem op 12 september 1986 het verstekvonnis van 26 juni 1986 betekend werd;

Overwegende dat aldus vaststaat dat beklaagde herhaaldelijk de mogelijkheid had om terug naar het aangezochte land (Nederland) te keren, hetgeen hij nooit deed; dat een uitgeleverde, wanneer hij langer op het grondgebied van de verzoekende staat verblijft dan redelijkerwijze noodzakelijk is voor zijn vertrek, in feite instemt met de vervolgingen voor andere telastleggingen; dat om als afstand van het specialiteitsbeginsel te gelden, artikel 13, I, b van het Beneluxverdrag ter zake 15 dagen vooropstelt; dat, zoals hierboven is aangetoond, deze termijn reeds ten tijde van het

verstekvonnis herhaaldelijk en gedurende meerdere maanden overschreden werd (zie Trousse en Vanhalewijn, *Uitlevering*, nrs. 251 en 252);

Overwegende dat beklaagde bovendien in mei 1986 vrij naar Marokko kon gaan en na juni 1986 vrij terug in België gekomen is, zodat hij sedert lang niet meer ten gevolge van uitlevering, doch uit vrije wil in het land verbleef;

Overwegende dat het specialiteitsbeginsel van uitlevering derhalve ten deze niet kan worden ingeroepen en de vervolging doorgang kan vinden;

(...)

NOOT—De beëindiging van de specialiteitsvoorwaarde

1. De uitgeleverde persoon geniet in de verzoekende staat een soort immuniteit. E. Verdussen gewaagt van «le privilège de l'extraterritorialité fictive» (E. Verdussen, «De l'extradition», *B.J.*, 1876, 1570).

Deze onschendbaarheid is in elk geval beperkt in tijd en omvang. Wegens feiten gepleegd vóór het tijdstip van de uitlevering mag de opgeëiste persoon niet worden vervolgd, berecht of in hechtenis gesteld met het oog op de tenuitvoerlegging van een straf of maatregel, zonder toestemming van de aangezochte staat, behoudens uitdrukkelijke toestemming van de uitgeleverde persoon of het verstrijken van de respijtermijn.

2. De instemming van de opgeëiste persoon kan uitdrukkelijk of stilzwijgend zijn. Als uitdrukkelijke toestemming beschouwt artikel 13, 1, c, van het Benelux-Uitleveringsverdrag de toestemming vóór de uitlevering ten overstaan van een rechterlijke autoriteit van de aangezochte staat en na de uitlevering voor een rechterlijke autoriteit van de verzoekende staat om te worden vervolgd en gestraft ter zake van enig feit, welk dan ook.

Het verval van de specialiteitsvoorwaarde met uitdrukkelijke toestemming van de opgeëiste persoon wordt niet vermeld in het Europees Uitleveringsverdrag van 13 december 1957.

3. Heeft de uitgeleverde persoon, hoewel hij daartoe de mogelijkheid had, niet binnen de vijftien dagen die op zijn definitieve invrijheidstelling volgden, het grondgebied van de staat waaraan hij was uitgeleverd, verlaten of is hij, na dit gebied verlaten te hebben, daarin teruggekeerd, dan vervalt het specialiteitsbeginsel overeenkomstig artikel 13, 1, b, van het Benelux-Uitleveringsverdrag.

Aangenomen wordt dat de opgeëiste persoon dan impliciet heeft ingestemd met de vervolging of met de bestrafing (M. Theys, «L'extradition», nr. 110 in *Nov.*, *Procédure pénale*, I, 2; H. Donnedieu de Vabres, *Traité de droit criminel et de législation pénale comparée*, 3e ed., 1000, nr. 1838; P.E. Trousse en J. Vanhalewijn, *Uitlevering en internationale rechtshulp in strafzaken*, 110, nr. 251).

4. Luidens art. 13, 1, b, van het vermelde Beneluxverdrag vangt de termijn van respijt aan vanaf de «definitieve invrijheidstelling». Deze terminologie werd overgenomen van art. 14, 1, b, van het Europees Uitleveringsverdrag en ze werd van meetaf bekritiseerd wegens haar vaagheid en onduidelijkheid (C. Markees, «Die Schweiz und das europäische Auslieferungsübereinkommen vom 13. December 1957», *Rev. pén. suisse*, 1967, 126; H. Schultz, *Das Schweizerische Auslieferungsrecht*, 364; Fr. Thomas, *De Europese rechtshulpverdragen in strafzaken*, 208). Geen

van deze bedillers heeft echter een accuratere term voorgesteld.

Aan de hand van het Zwitserse voorbehoud ter zake bij de ondertekening van het Europees Uitleveringsverdrag kan worden afgeleid dat er slechts van «definitieve invrijheidstelling» sprake kan zijn wanneer de uitgeleverde persoon zich vrij kan bewegen op het grondgebied van de verzoekende staat zonder dat hij daardoor algemene voorschriften of bijzondere voorwaarden schendt (A.H.J. Swart, *Nederlands uitleveringsrecht*, 352). Deze interpretatie blijkt de goedkeuring weg te dragen van het subcomité XXXI van het CEPC belast met de uitwerking van het verdrag (Fr. Thomas, o.c., 208).

5. Fr. Thomas heeft in haar doctoraatsthesis een poging gedaan om die interpretatie te transponeren in het Belgisch juridisch landschap en ze is van oordeel dat art. 13, 1, b, toepasselijk is op een opgeëiste persoon die krachtens de wet Le Jeune de voorwaardelijke invrijheidstelling heeft verkregen (Fr. Thomas, o.c., 208).

Deze zienswijze lijkt ons aanvaardbaar, hoewel artikel 4 van de wet van 31 mei 1888 o.m. vermeldt dat de veroordeelde pas de bepaalde invrijheidstelling (in het Frans: «la libération définitive») verkrijgt «als de herroeping niet is geschied vóór het verstrijken van een termijn gelijk aan de tijd die hij nog in de gevangenis moest doorbrengen op de dag waarop zijn invrijheidstelling werd gelast».

6. De gelijkschakeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling krachtens de wet Le Jeune met de «definitieve invrijheidstelling» bedoeld in art. 13, 1, b, kan echter slechts gebeuren op voorwaarde dat de vrijlatingsbrief geen beperking van de bewegingsvrijheid inhoudt of geen verplichtingen oplegt die er bij zijn vertrek toe zouden leiden dat de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt herroepen (R. Linke, *Grundriss des Auslieferungsrechts*, 88).

Evenzo kan een probatieuiststel of een probatieopschorting van de veroordeling, zelfs tijdens de proeftijd, worden beschouwd als een definitieve invrijheidstelling in de zin van het Beneluxverdrag op voorwaarde dat de probatiemaatregelen de bewegingsvrijheid van de veroordeelde niet inperken of hem geen verplichtingen opleggen die er bij zijn vertrek toe zouden leiden dat het uitstel vervalt of dat de opschorting wordt herroepen.

7. Bij de voorlopige hechtenis ligt het probleem enigszins anders. Als de verdachte, na zijn invrijheidstelling verkregen te hebben, wordt opgeroepen of gedagvaard en niet verschijnt, kan de onderzoeksrechter, de rechtbank of het hof, al naar het geval, luidens artikel 18 van de Voorlopige Hechteniswet, een bevel tot aanhouding of een beschikking tot gevangenneming tegen hem uitvaardigen.

Hetzelfde geldt voor het geval dat de invrijheidstelling afhankelijk werd gemaakt van de verplichting om zekerheid te stellen: als de verdachte niet verschijnt, ondanks een regelmatige dagvaarding, zal niet alleen overeenkomstig art. 15 de zekerheid aan de staat vervallen, maar bovendien kan de verdachte opnieuw in hechtenis worden genomen.

8. Men zal ongetwijfeld aanvoeren dat de bedreiging die uitgaat van de artikelen 15 en 18 van de wet van 20 april 1874 bezwaarlijk kan worden beschouwd als een beperking van de bewegingsvrijheid van de opgeëiste persoon.

Toch moet worden toegegeven dat de in voorlopige vrijheid gestelde persoon niet zomaar het land mag verlaten:

geeft hij geen gevolg aan een regelmatige oproeping, dan verliest hij niet alleen de gestelde zekerheid, maar bovendien kan hij krachtens art. 18 van de Voorlopige Hechteniswet opnieuw onder bevel tot aanhouding worden geplaatst (R. Linke, *o.c.*, 88).

Er kan worden verwezen naar de mening van Nederlandse rechtsgelcerden die geneigd zijn de voorwaardelijke invrijheidstelling te beschouwen als een definitieve invrijheidstelling, maar de voorlopige hechtenis is in Nederland anders geregeld dan in België en er bestaat hoegenaamd geen gelijkaardige verplichting om te verschijnen (cf. A.J.H. Swart, *o.c.*, 352).

9. Om de problematiek van de stilzwijgende toestemming van de uitgeleverde persoon te begrijpen dient de evolutie in de rechtsleer en de jurisprudentie te worden onderzocht. In het begin werd de opgeëiste persoon een «redelijke termijn» gegund om zich aan de strafvervolgning te onttrekken door zijn vertrek of zijn ontvluchting. Later werd de termijn van respijt nauwkeurig bepaald in de bilaterale uitleveringsverdragen.

Vervolgens werd aanvaard dat de respijtermijn kan worden opgeschort wegens redenen van overmacht, bv. ziekte, ziekenhuisopname (M. Travers, *L'entr'aide répressive internationale*, 303, nr. 372). Ten slotte werd aangenomen dat de uitgeleverde persoon niet alleen de «vrijheid» moest krijgen, maar ook de «mogelijkheid» het grondgebied van de verzoekende staat te verlaten (Fr. Thomas, *o.c.*, 209).

10. Thans wordt geen vrede meer genomen met een theoretische gelegenheid tot vertrek, maar men staat erop dat de uitgeleverde persoon ook daadwerkelijk de mogelijkheid krijgt om van deze vrijheid gebruik te maken (A.H.J. Swart, *o.c.*, 352).

Van de uitgeleverde wordt nu niet meer geëist dat hij zich op overmacht kan beroepen om de verlenging van zijn verblijf te rechtvaardigen, maar hij kan ook aanvoeren dat hij niet over de geldelijke middelen beschikte om zich naar het buitenland te begeven (Fr. Thomas, *o.c.*, 209).

Ook juridische of administratieve barrières kunnen zijn vertrek in de weg staan: het innemen van zijn paspoort of de weigering dit af te geven (Rb. Rotterdam, 11 februari 1963, *N.J.*, 1964, 17; M. Burgstaller, *Das europäische Auslieferungsbereinkommen und seine Anwendung in Österreich*, 353).

11. Er wordt zelfs aangenomen dat de verzoekende staat desnoods maar zelf de vereiste reisdocumenten dient af te leveren (Th. Vogler, W. Walter en P. Wilkitzki, «Gesetz über die Internationale Rechtshilfe in Strafsachen», § 11, Rdn 46, in H. Grützner en P.G. Pötz, *Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen*).

In het licht van deze doctrine en rechtspraak, lijkt het ons onbillijk de in voorlopige vrijheid gestelde verdachte het specialiteitsbeginsel te ontzeggen indien hij de voorwaarden van zijn invrijheidstelling strikt wenst na te leven en in België blijft ten einde zich ter beschikking van het gerecht te houden, zoals artikel 18 van de wet van 20 april 1874 het voorschrijft.

Elke andere oplossing zou doorgaan voor een aansporing om zich aan de strafvervolgning te onttrekken!

12. De respijtermijn werd zeer kort gehouden: art. 13, 1, b, van het Benelux-Uitleveringsverdrag gunt de opgeëiste persoon slechts een termijn van vijftien dagen om het grondgebied te verlaten. Het Europees Uitleveringsverdrag

bepaalt deze termijn op 45 dagen, hetgeen enigszins overdreven voorkomt.

De meeste bilaterale uitleveringsverdragen vermelden een respijtermijn van dertig dagen en de praktijk heeft uitgegeven dat deze termijn ruimschoots volstaat (J. Remmelink, *Uitlevering*, 3e druk, 73).

13. Een vrijwillige terugkeer naar het verzoekende land, na het verlaten van het grondgebied, wordt gelijkgesteld met een verlengd verblijf ook al is de termijn van respijt niet verstreken (P.E. Trousse en J. Vanhalewijn, *o.c.*, 110, nr. 252).

In dit geval hangt de tegenwoordigheid van de beklaagde niet meer af van enige dwang, maar de terugkeer geschiedde uit vrije wil en de betrokkene geeft aldus te kennen dat hij zich onderwerpt aan het recht van de vervolgende staat (J. Saint-Aubin, *L'extradition et le droit extraditionnel*, 873).

14. Ten deze blijkt dat de beklaagde, na zijn voorlopige invrijheidstelling, naar het buitenland was vertrokken en dat hij nadien vrijwillig naar België terugkeerde. Artikel 13, 1, b, van het Benelux-Uitleveringsverdrag bepaalt uitdrukkelijk dat de specialiteitsvoorwaarde in dat geval vervalt. De onderhavige beslissing is derhalve, voor zover ze op de vrijwillige terugkeer steunt, conform met de wettelijke regels inzake uitlevering.

A. Vandeplass

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

3e KAMER — 5 MEI 1987

Voorzitter: de h. Marcelis

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Vangheluwe en Meulendijks

Advocaten: mrs. Lesthaeghe en Claessens

Arbeidsongeval — Begrip — Plotselinge gebeurtenis — Ziektetoestand — Fatale afloop — Oorzaak — Arbeidsomstandigheden.

De werknemer die tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst getroffen wordt door een appendicitis en ten gevolge van een door de arbeidsomstandigheden veroorzaakte laattijdige ziekenhuisopname overlijdt, is niet het slachtoffer van een arbeidsongeval.

De onmogelijkheid om onmiddellijk een adequate verzorging te verstrekken na het ontstaan van het letsel en de daaruit voortvloeiende bloedvergiftiging kunnen niet worden beschouwd als de door de Arbeidsongevallenwet vereiste plotselinge gebeurtenis.

Fonds voor Arbeidsongevallen t/ V. e.a.

Overwegende dat uit de overgelegde stukken blijkt dat D. op 26 juli 1982 te Lissabon werd aangemonsterd aan boord van het schip m/s E.R. Brabantia als radio-officier voor rekening van de rederij A.;

Overwegende dat uit dezelfde stukken blijkt dat de eerste rechter het verloop der feiten ter zake correct heeft uiteengezet;

Overwegende dat D. op 21 november 1982 omstreeks

9.45 uur ziek werd aan boord van het schip; dat het bleek te gaan om een appendicitis; dat om 11.48 uur met volle kracht koers werd gezet naar Walvis Bay voor ziekenhuisopname; dat D. er op 22 november 1982 om 20.50 uur werd ontscheept en er diezelfde dag om 22.30 uur werd geopereerd; dat het zwaar geïnfecteerd appendix werd verwijderd; dat hij tijdens de post-operatieve fase werd behandeld met intraveneuze vochten en antibiotica; dat hij steeds getoeciceerd was en hoge koorts had; dat zijn toestand op 25 november 1982 progressief verslechterde tot een «toxic shock syndrome»; dat hij ondanks krachtdadige reanimatorische pogingen op 26 november 1982 om 2 uur overleed; dat als doodsoorzaak werd opgegeven: appendicitis en septicemie;

Overwegende dat, voor de toepassing van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, een arbeidsongeval allereerst een schielijke gebeurtenis moet zijn die een lichamelijk letsel teweegbrengt en waarvan de oorzaak of één van de oorzaken buiten het organisme van de getroffene ligt; dat tevens het ongeval een werknemer tijdens en door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst moet overkomen (Cass., 27 februari 1978, in zake G.E./G.V.K., A.R. 2148);

Overwegende dat artikel 7, tweede lid, van vermelde wet bepaalt dat het ongeval overkomen tijdens de uitvoering van de overeenkomst, behoudens tegenbewijs, geacht wordt als overkomen door het feit van de uitvoering van die overeenkomst;

Overwegende dat artikel 9 bepaalt dat, wanneer de getroffene of zijn rechthebbende, benevens het bewijs van een letsel, een plotselinge gebeurtenis aanwijst, het letsel, behoudens tegenbewijs, wordt vermoed door een ongeval te zijn veroorzaakt;

Overwegende dat aan de hand van de vermelde principes dient te worden vastgesteld dat de getroffene of zijn rechthebbende het bewijs dient te leveren van een plotselinge gebeurtenis die zich voordoet tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst en van een letsel; dat de getroffene of de rechthebbende, als hij dat bewijs levert, behoudens tegenbewijzen, de wettelijke vermoedens geniet bedoeld bij de artikelen 7 en 9;

Overwegende dat de eerste rechter beslist dat een appendicitis zeker niet kan worden beschouwd als een arbeidsongeval, aangezien er geen enkele uitwendige oorzaak, in verband met de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, aanwezig is;

Overwegende dat de eerste rechter, na consultatie van een medische encyclopedie, vaststelt dat de behandeling van een acute appendicitis bestaat in het zo vroeg mogelijk verwijderen van het wormvormig aanhangsel en dat, wanneer dit tijdig gebeurt, de afloop altijd gunstig is en een snelle genezing volgt;

Overwegende dat, om tot zijn uiteindelijke beslissing te komen, de eerste rechter overweegt dat D. niet blijkt te zijn overleden aan de acute appendicitis op zichzelf maar aan de bloedvergiftiging en de shock ten gevolge van de zware algemene infectie die was ontstaan door de niet tijdige behandeling: het toxic shock syndrome en de septicemie; dat het bijgevolg alleen de «verergering», de vergiftigende infectie van het bestaand letsel, eerder goedaardig wanneer tijdig behandeld, is geweest die de rechtstreekse oorzaak was van de dood; dat die verergering wel degelijk een uit-

wendige oorzaak heeft gehad, inherent aan de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, namelijk de niet tijdige adequate behandeling bij gebrek aan een dokter aan boord; dat die specifieke omstandigheid ten minste heeft meegewerkt aan de buitengewone en abnormale infectieuze toestand waarin het slachtoffer was terechtgekomen en die dient te worden beschouwd als één van de uitwendige oorzaken, eigen aan de uitvoering van de arbeidsovereenkomst; dat de plotselinge gebeurtenis bestond in de inwerking op het lichaam van het slachtoffer van de toxische stoffen die onbeheerst hun dodend werk hebben kunnen doen bij gebrek aan accurate en gepaste zorgen;

Overwegende dat deze stellingname van de eerste rechter, beaamd door de geïntimeerden, niet kan worden aanvaard;

Overwegende dat, zoals de eerste rechter het trouwens zelf zegt, ter zake de appendicitis niet veroorzaakt werd door een plotselinge gebeurtenis die zich zou hebben voorgedaan tijdens en door de uitvoering van de arbeidsovereenkomst;

Overwegende dat de eerste rechter, aan de hand der feitelijke gegevens, redelijkerwijze ook nog kan worden goedgekeurd in zoverre hij stelt dat de doodsoorzaak te vinden is in de verergering van de appendicitis, namelijk de vergiftigende infectie en het feit dat er niet onmiddellijk accurate en gepaste verzorging kon worden verstrekt door de afwezigheid van een geneesheer aan boord;

Overwegende dat de onmogelijkheid om onmiddellijk adequate verzorging toe te dienen na het ontstaan van het letsel (de appendicitis) niet kan worden beschouwd als de door de Arbeidsongevallenwet vereiste plotselinge gebeurtenis;

Overwegende dat evident de plotselinge gebeurtenis in het stelsel van de Arbeidsongevallenwet het letsel in de tijd dient vooraf te gaan en de oorzaak van dit letsel dient te zijn; dat ter zake er zich geen plotselinge gebeurtenis heeft voorgedaan tijdens en door de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, die de appendicitis heeft kunnen veroorzaken; dat het niet tijdig kunnen toebrengen van adequate zorgen zich voordeed tijdens het verdere verloop van de appendicitis en derhalve niet de oorzaak kan zijn van de appendicitis; dat ook de inwerking van toxische stoffen op het lichaam van de getroffene zich na het ontstaan van de appendicitis voordeed en derhalve ook geen plotselinge gebeurtenis kan uitmaken, te meer daar het om een zuiver inwendige ontwikkeling gaat en derhalve geen oorzaak kan uitmaken die buiten het organisme van de betrokkene ligt;

Overwegende dat appellant terecht stelt dat het in de Arbeidsongevallenwet niet gaat om de vraag hoe het letsel evolueert, maar wel om de vraag of het letsel het gevolg is van een plotselinge gebeurtenis tijdens en door het feit van de uitvoering van de overeenkomst; dat het feit dat de verergering van een letsel, dat niet werd veroorzaakt door zulk een plotselinge gebeurtenis, ontstaat ten gevolge van omstandigheden die zich voordoen na het letsel, het niet mogelijk maakt die omstandigheden als de vereiste plotselinge gebeurtenis te aanvaarden;

(...)

NOOT—Arbeidsongeval en plotselinge gebeurtenis

In een recent gepubliceerde (S.R.K., 1987, 105 e.v.) uitvoerige bijdrage, onder de titel «Langdurige blootstelling

aan risico's, letsel, plotselinge gebeurtenis en arbeidsongevallen», heeft W. Rauws een stelling van zijn vader (J.R. Rauws, «De behoefte aan een definitie van het wettelijk begrip arbeidsongeval anno 1971», *R.W.*, 1976-77, 2010) gereactualiseerd. Deze stelling luidt dat in onze stelsels van professionele risicoverzekering een juridisch niemandsland bestaat tussen de begrippen «arbeidsongeval» en «beroepsziekte».

Inderdaad is, ondanks een steeds extensievere interpretatie in de rechtspraak, het vereiste van de «plotselinge gebeurtenis» als wezenlijk bestanddeel van het wettelijk begrip «arbeidsongeval» overeind gebleven (zie voor uitvoerige commentaar op de rechtspraak: W. Rauws, *o.c.*, p. 106). Dit vereiste, gecombineerd met de wettelijke beperking van de erkende beroepsziekten tot de ziekten die zijn opgenomen in de lijst of in een door België goedgekeurde internationale conventie (art. 30 gecoördineerde wetten op de beroepsziekten) heeft tot gevolg dat sommige schadegevallen, die nochtans duidelijk (mede) aan de arbeidsomstandigheden toe te schrijven zijn, «tussen kaai en schip» vallen (W. Rauws, *o.c.*, p. 108). Meestal betreft het dan letsels (hartinfarct, tendinitis, ...) die toe te schrijven zijn aan een langdurige of herhaalde blootstelling aan een professioneel gezondheidsrisico (stress, herhaalde krachtingspanningen...).

Het hierboven afgedrukt arrest betreft een heel andere feitelijkheid, en belicht aldus het door de auteur Rauws beschreven hiaat nog eens vanuit een andere gezichtshoek. In het onderhavige geval hebben zowel de arbeidsrechtbank als het arbeidshof het beoordelingscriterium van de «plotselinge gebeurtenis» gehanteerd. De eerste rechter meende deze te vinden in de uitwerking van toxische stoffen die zich voordeed doordat niet tijdig adequate verzorging toegediend kon worden. Daarentegen oordeelt het arbeidshof dat niet de ontwikkeling van de letsels (appendicitis) relevant is maar wel de vraag of zij al dan niet door een plotselinge gebeurtenis tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst zijn veroorzaakt. En de rechters, zowel in eerste als tweede aanleg, zijn het erover eens dat dit *in casu* voor de appendicitis niet het geval was.

Het arrest van 5 mei 1987 van het Arbeidshof te Antwerpen ligt daarom, naar onze mening, volledig in de lijn van de gevestigde rechtspraak. Toch blijft er ook bij de jurist, na lezing van dit arrest, een wrange nasmaak over. In het betrokken geval springt het namelijk in het oog dat de invloed van de arbeidsomstandigheden waarschijnlijk doorslaggevend is geweest voor de omvang van de schade, en toch kan dit geval niet schadeloos worden gesteld in een van onze regimes van professionele risicoverzekering. Misschien is het besproken arrest dus opnieuw een aanleiding voor een vernieuwde poging om de begrippen «arbeidsongeval» en «beroepsziekte» zo te omschrijven dat ze schadeloosstelling verlenen voor «elke gezondheidsschade die het gevolg is van een risico waaraan de werknemer wegens zijn functie blootstaat» (cf. J.R. Rauws, *o.c.*, 2017 en 2018).

Jos Huys

BOEKEN

O.K. BRAHN, *Fiduciaire overdracht, stille verpanding en eigendomsvoorbehoud naar huidig en komend recht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1986, 156 p.

De optimale bescherming van een schuldeiser tegen de risico's van insolventie van zijn debiteur bestaat erin om de schuldeiser, in plaats van hem beperkte rechten op de goederen van zijn debiteur te verlenen (cf. de traditionele zekerheidsrechten), eigenaar te maken van die goederen. Daardoor kan hij zich in en buiten faillissement verhalen op die zaken met een beroep op zijn eigenaarschap. Een dergelijke fiduciaire overdracht tot zekerheid biedt het voordeel dat roerende zaken tot zekerheid kunnen worden aangewend, terwijl de debiteur er niettemin verder over kan beschikken. De voorwaarde der buitenbezitstelling bij pand die de debiteur verplicht de feitelijke macht af te staan, wordt omzeild door niet te verpanden, doch in eigendom over te dragen. M.b.t. schuldverdringen biedt de fiduciaire overdracht de mogelijkheid te ontkomen aan de hinderlijk geachte voorschriften betreffende het pand (art. 2078 B.W.). Het aanwenden van het eigendomsrecht voor het creëren van zekerheidsrechten is een vrij recent fenomeen en de vraag of deze techniek past in het systeem van ons vermogensrecht is fel omstreden (cf. o.m. de bijdragen van L. Simont en P. Van Ommeslaghe in *Les sûretés*, Brussel, 1984; rechtsvergelijkend: R. Morretus Plantin, *Bezitloos pandrecht*, Brussel, 1970; voor Frankrijk: Cl. Witz, *La fiducie en droit privé français*, Parijs, 1981).

In voorliggend boek onderzoekt prof. Brahn (R.U. Groningen) twee vormen van zekerheidsrechten door middel van eigendom: de fiduciaire overdracht tot zekerheid en het eigendomsvoorbehoud. Het nauw verband tussen beide rechtsfiguren wordt door de auteur benadrukt. Beide instituten zijn eigendomsverdrachten onder voorwaarde. De fiduciaire overdracht geschiedt onder de ontbindende voorwaarde van het tenietgaan van de schuld, tot zekerheid waarvan de zaken worden overgedragen en de zaken zelve verblijven onder de ex-eigenaar, die er houder van blijft voor de fiduciaire eigenaar. De levering onder eigendomsvoorbehoud vindt plaats onder opschortende voorwaarde van de volledige betaling van de koopprijs door de koper, die in afwachting van het intreden van deze voorwaarde alsnog slechts houder van de zaken is, die de eigenaar al uit handen geeft (p. 127). De auteur stelt dan ook de vraag of de geoorlooftheid van beide rechtsfiguren niet op dezelfde wijze moet worden beoordeeld (p. 40).

Ofschoon niet door de wet geregeld, wordt naar Nederlands recht de fiduciaire overdracht tot zekerheid erkend, zowel voor roerende zaken als voor schuldverdringen. Het N.N.B.W. verbiedt daarentegen iedere fiduciaire overdracht. Wil men vergelijkbare zekerheden in het leven roepen, dan dient men gebruik te maken van het in het N.N.B.W. daarvoor gecreëerde nieuwe rechtsfiguur der «stille» (d.w.z. bezitloze) pandrechten.

De bescherming van de onbetaald gebleven verkoper is naar Nederlands recht eveneens verschillend. Anders dan bij ons gaan ontbindingsrecht, revindicatierecht en verkopersprivilegie niet teloor bij faillissement van de koper en wordt de tegenwerpelijke aan derden van een beding van eigendomsvoorbehoud erkend (cf. o.m. G. Schrans in *T.P.R.*, 1982, 145 e.v.). Naar komend recht wordt de externe werking van het eigendomsvoorbehoud echter beperkt. Aangezien de fiduciaire overdracht wordt verboden, dienen de men te voorkomen dat dit verboden instituut door een achterdeur weer in huis werd gehaald. Daarom worden de voorbehoudsclausules slechts geacht de samenloop te kunnen doorstaan op voorwaarde dat tussen de schuldverdring en de zaken een nauw verband bestaat; de wetgever heeft nl. paal en perk willen stellen aan het zgn. «verlengde» eigendomsvoorbehoud dat strekt tot zekerheid van andere verdringen dan die m.b.t. de verkochte zaken.

Beide rechtsfiguren en de diverse problemen die rijzen bij samenloop met concurrente schuldeisers, worden door de auteur op voortreffelijke wijze geschetst, zowel naar huidig als naar komend Nederlands recht, zodat de lectuur zeker kan worden aanbevolen. Wel moet worden betreurd dat iedere rechtsvergelijkende verwijzing ontbreekt.

Eric Dirix

T. KOOPMANS, *Vergelijkend publiekrecht*, 2e druk, Kluwer, Deventer, 1986, 279 pp.

De auteur van dit uitzonderlijk boeiend en leerrijk boek, oud-hoogleraar te Leiden en rechter in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, spreekt zelf nederig over opzet, methode en onderzoeksresultaat van zijn werk. Ten onrechte. Ook al betreft het hier een tweede bijgewerkte druk (de eerste dateerde uit 1978), dit werk verdient een aandachtige bespreking om de geïnteresseerde de lust te geven dit boek te lezen of te herlezen. Het richt zich tot een ruim publiek: zowel de student, de professionele beoefenaar van het staatsrecht, elke jurist of gezagdrager die niet alleen juridische werken raadpleegt om de documentaire waarde ervan, maar ook uit liefde voor het vak; hij zal wijsheid en inzicht door dit werk vergaren, die niet licht in het geheugen zal vervagen.

Allereerst moet de stijl ervan worden geprezen; hij is helder en soepel, zonder overbodige franjes: de taal van een verteller die zijn publiek boeit; geen vreemde woorden of neologismen, wanneer het juist gekozen Nederlands woord de gedachte juist verwoordt; geen pedante geleerdheid, maar steeds een heldere formulering van de probleemstelling en een duidelijke opbouw van de gedachten-gang.

Het zijn echter niet alleen deze formele kwaliteiten die bepalend zijn voor de grote waarde van dit werk. Er is op de eerste plaats van rijkdom van het inzicht van de auteur in de kernproblemen van het publiekrecht. Het begrijpen van deze problemen en de duiding van de daaraan gegeven oplossingen vereisen volgens de auteur terecht een grondige kennis en begrip voor de historische processen, de maatschappelijke, politieke en economische omgeving waarin de evolutie van de rechtsbeginselen en instellingen zich hebben voltrokken. De verwoording van een beginsel, ontstaan in vroegere eeuwen en dat nog steeds als beginsel geldt, verheldert de juridische werkelijkheid van dit ogenblik slechts matig, wanneer het verhaal ontbreekt over hetgeen gezagdragers ermee gedaan hebben, hoe en waarom, om welke maatschappelijke verschijnselen te keren of te bewerkstelligen. T. Koopmans legt de nadruk op de soms verrassende vaststelling, dat vaak sterk verschillende juridische tradities en denkpatronen (categorieën) onder druk van dezelfde problemen en geformuleerde of impliciete doelstellingen uitmonden in gelijkende rechtsoplossingen, zij het in andere bewoordingen door uitwendig nauwelijks te vergelijken instellingen.

Wie wil vergelijken, moet eerst op zoek gaan naar een gemeenschappelijke noemer. Deze vindt hij voor de vergelijkbaarheid van de gekozen landen (hoofdzakelijk het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Frankrijk, de Duitse Bondsrepubliek en Nederland) in de Trias-leer, vaak al te simplistisch samengevat als de scheiding der machten. Doch wat — ongeacht de rechtsvergelijkende dimensie — hem het kernprobleem in onze landen lijkt, is de structurele verhouding van elk van de drie machten tot elkaar en tot de burger: politiek mondig en vrije «onderdaan». Met deze probleemstelling wordt meteen de structuur van het boek gedetermineerd: wetgever en rechter, rechter en executieve, executieve en wetgever, burger en overheid. Dit geheel biedt een kader om uiteenlopende problemen zoals de overheidsaansprakelijkheid, de constitutionele toetsing van de wet, de participatie van de burger aan de beleidsvorming en vele andere in hun juiste context te plaatsen en in relatie tot andere leerstukken uit het staatsrecht te behandelen. Dit houdt uiteraard ook beperkingen in, die de auteur ook opmerkt: binnen dit centrale uitgangspunt is er nauwelijks ruimte om het probleem van de verhouding tussen de centrale gezagsorganen en de organen van min of meer autonome deelgebieden een plaats te geven, terwijl dit duidelijk toch een van de dominante problemen in een aantal westerse democratieën is (en niet alleen in België) en terwijl o.m. in de Duitse Bondsrepubliek de idee veld wint, dat federalisme een dienstig middel kan zijn om de achterliggende doelstellingen van de Trias-leer te verwezenlijken, m.n. beperking van macht door deling van de macht. Verdeling van bevoegdheid komt als fundamenteel publiekrechtelijk vraagstuk in dit werk dan ook slechts incidenteel en beperkt aan bod. Hetzelfde dient te worden gezegd van het juridisch zo moeilijk af te lijnen vraagstuk van de openheid of geslotenheid van de taken van de openbare overheid en de financiële en economische gevolgen van dit «zelfverstaan» van openbare overheden m.b.t. hun bevoegdheid tot de productie van goederen en diensten. De evolutie van de nachtwaaksstaat naar de verzorgingsstaat wordt wel als gemeen-

schappelijk kenmerk van de bij de studie betrokken landen onderkend, doch kon binnen het centrale «leitmotiv» van het werk niet uitdrukkelijk worden behandeld als zelfstandige probleemstelling.

Niet uitsluitend als poging om de meerderheid van de belangrijke publiekrechtelijke vraagstukken in de westerse democratieën in een convergente probleemstelling te vatten is dit werk zo belangrijk, maar ook als voorbeeld voor een zinvolle wetenschappelijke beoefening van de rechtsvergelijking in een domein dat meer dan andere gedomineerd wordt door nationale en historische tradities die een taai leven hebben en de zeer nationaal gekleurde begrippen-kaders blijven kleuren, ondanks alle lofzangen op de gemeenschappelijkheid van de beginselen eigen aan ons staatsmodel. Met grote luciditeit legt T. Koopmans de oppervlakkigheid bloot van een rechtsvergelijking die berust op de confrontatie van de uitwendige kenmerken en verschijningsvormen van op het eerste gezicht vergelijkbare instellingen of staatsrechtelijke regels. Wie zich echter achter het decor van dit formalisme bezint over de werking en de maatschappelijke gevolgen van het optreden van gezagsorganen, zal met Koopmans als voortreffelijke gids gelijkenis vinden waar men slechts onvergelijkbaarheid vermoedde, en grote verschillen ontdekken waar de uitwendige gelijkenis vanzelfsprekend leek. Het publiekrecht bereikt vaak hetzelfde resultaat met zeer verschillende regels en instellingen (bv. de overheidsaansprakelijkheid), terwijl het met gelijkende regels en instellingen ook vaak zeer uiteenlopende fenomenen realiseert (bv. de constitutionele toetsing). Dit is de finale boodschap van dit zeer waardevol en aantrekkelijk boek.

Karel Rimanque

E.M. WESSELING VAN GENT, *Het civiele geding in de toekomst*, Beschouwingen over aanpassing en vernieuwing van de regels van het burgerlijk proces in eerste aanleg naar aanleiding van de integratie van kantongerecht en rechtbank, Arnhem, Gouda Quint B.V., 1987, 201 blz.

Dit boek werd als proefschrift aan de Rijksuniversiteit te Groningen verdedigd. Niettemin waren van de zes hoofdstukken die dit boek bevat, reeds vier als afzonderlijke artikelen in het *NJB* en in het *WPNR* en één als monografie gepubliceerd (*Hoofddlijnen van de contentieuze procedure*, deel 17 serie Privaatrechtelijke begrippen, Arnhem, Gouda Quint B.V., 1986, 78 blz.). Deze hoofdstukken werden daarenboven «in opdracht» geschreven. Het onderzoek naar de gevolgen van de integratie van kantongerecht en rechtbank werd immers verricht ten behoeve van de Nederlandse Staatscommissie Herziening Rechterlijke Organisatie. Dit verklaart ook waarom het opportuun was deelstudies te maken en te publiceren. Of het wetenschappelijk onderzoek dan nog zelfstandig en oorspronkelijk is, kan dan wel betwijfeld worden.

Hoe dan ook, dit boek bevat voor de geïnteresseerde lezer boeiende lectuur. Wie — ook in ons land — blijft zoeken naar alternatieven in de civiele procesgang, moet het ter hand nemen.

De gevolgen van de in Nederland voorgestelde integratie van kantongerecht en rechtbank voor het burgerlijk procesrecht vormen het onderwerp van deze studie. Bij een dergelijke integratie komen de volgende problemen aan bod: de unusrechtspraak en de collegiale rechtspraak; de mondelinge en de schriftelijke rechtspleging; de al dan niet verplichte procesverteenwoordiging; de inleiding bij exploit of contradictoir verzoekschrift. Bij het creëren van een nieuwe procedure moet men zich allereerst afvragen aan welke vereisten een procedure ten minste moet voldoen. In het hoofdstuk over de minimumvereisten voor een civiele procedure wordt op deze vraag een afdoend antwoord gegeven. Bij de herziening van het procesrecht moeten steeds de volgende vijf minimumvereisten voor ogen worden gehouden: hoor en wederhoor, onpartijdigheid van de rechter, openbaarheid van behandeling en uitspraak, motivering van de beslissing en beslissing binnen redelijke termijn. In het laatste hoofdstuk wordt het voorstel tot het creëren van één procedure voor contentieuze zaken uitgewerkt. Uitgaande van het standpunt dat de vijf geformuleerde beginselen van behoorlijk procesrecht het fundament vormen van elke procedure, heeft de auteur de hoofddlijnen voor deze contentieuze zaken geschetst. Zij hebben betrekking op de procesinleiding, de rolzitting, het proce-

dureverloop, de bewijsvoering, de incidenten en de uitspraak.

De Nederlandse wetgever beschikt thans over een waardevol werkinstrument. Men zal hem niet kunnen verwijten zonder voorafgaande afweging van voor- en nadelen lichtzinnig over te gaan tot de vernieuwing van de regels van het civiele geding, zoals inzake de unusrechtspraak en de rechtsingang bij contradictoir verzoekschrift. Moge dit een wenk zijn voor de Belgische wetgever.

Jean Laenens

P.A.M. MEIJKNECHT, Heeft de verzoekschriftprocedure (de) toekomst?, Zwolle, Tjeenk Willink, 1987, 24 blz.

Dit boekje bevat de inaugurale rede die mr. P.A.M. Meijknecht heeft uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in het burgerlijk procesrecht aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op 15 januari 1987. Hij behandelde wat terecht de rommelzolder van het burgerlijk procesrecht wordt genoemd: de zogenaamde willige of oneigenlijke rechtspraak, namelijk de bij verzoekschrift ingestelde rechtsplegingen, die vaak door de wetgever stiefmoederlijk behandeld worden.

Meijknecht bepleit het naar elkaar toegroeien van de dagvaardings- en verzoekschriftprocedure. Een algehele integratie wijst hij echter af. Zij is naar zijn oordeel niet nodig en niet wenselijk. Niet nodig is integratie omdat de voordelen van een geconcentreerde behandeling evengoed te realiseren zijn binnen een regeling die bij uitstek geldt voor contentieuze zaken, zoals in de huidige dagvaardingsprocedure. Niet wenselijk is naar zijn mening de integratie vooral omdat tweepoligheid praktische voordelen biedt. Wel lijkt voor hem de tijd rijp om in *alle* zaken op het terrein van het personen- en familierecht de verzoekschriftprocedure in te voeren.

In zijn slotzin geeft Meijknecht aan zijn rede de ware teneur (die ik graag beaam): «Het burgerlijk procesrecht wordt naar mijn ervaring pas boeiend als het gaat over grondbeginselen en ontwikkelingslijnen.»

Jean Laenens

A.W. HERINGA en T. ZWART, Grondwet 1983, W.E.J., Tjeenk Willink, Zwolle, 2e herziene druk, 1987, 213 blz., fl. 42,50.

De eerste druk van dit boekje werd besproken in *R.W.*, 1983-84, 267. Toen werd erop gewezen dat het een goede inleiding is, die het mogelijk maakt op een vlotte wijze kennis te maken met de (nieuwe) Nederlandse Grondwet van 1983.

De tweede druk verschilt niet wezenlijk van de eerste, behoudens de toevoeging van de aanvullende grondwetwijziging 1987 en van de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van wetgeving en rechtspraak.

Het zij herhaald: de Grondwet 1983 is een korte, goede Grondwet; het boekje van Heringa en Zwart is een korte, goede inleiding tot die Grondwet.

L.P. Suetens

Het gemeentelijk milieubeleid in Vlaanderen: een verkennende enquête, Mens en Ruimte/ V.B.S.G., Brussel, februari 1987, 112 blz., 265 fr.

Deze publikatie is het rapport van de resultaten van een enquête in het voorjaar 1986 gehouden bij de Vlaamse gemeentebesturen omtrent de situatie inzake het leefmilieubeleid in hun gemeente op initiatief van de Vlaamse Afdeling van de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten en van de Afdeling Mens en Milieu van de V.Z.W. Mens en Ruimte.

Een belangrijk deel van de publikatie bevat de resultaten van de enquête en een bespreking daarvan. Verder worden er conclusies en aanbevelingen geformuleerd; het werk bevat ten slotte een korte bespreking van bestaande analyses over gemeentelijk milieubeleid, een literatuurlijst en de tekst van het enquêteformulier.

L.P. Suetens

M. HEYERICK, Ruilverkaveling, Kluwer Rechtswetenschappen, 1987, 250 p.

Dit werk is bijna identiek aan het Franse werk van dezelfde auteur, *Aspects juridiques du remembrement rural en Belgique*, dat reeds werd besproken in het *R.W.*, 1986-87, 2730 en waarnaar verwezen moge worden.

G.S.B.

MEDEDELINGEN

Raad van State

Vergelijkend examen met het oog op werving van magistraten voor het Auditoraat en het Coördinatiebureau en het aanleggen van een wervingsreserve met een geldigheidsduur van twee jaar.

De kandidatuur voor deelname aan het wervingsexamen moeten bij ter post aangetekend schrijven worden gericht aan de Eerste Voorzitter van de Raad van State, Wetenschapsstraat 33, 1040 Brussel en uiterlijk op *31 januari 1988* ter bestemming zijn, vergezeld van volgende stukken (of een voor eensluidend verklaarde fotocopie ervan):

- uittreksel uit de geboorteakte
- recent getuigenschrift van goed zedelijk gedrag (max. 6 maand)
- een voor eensluidend verklaard afschrift van het diploma (doctor of licentiaat in de rechten)
- een getuigenschrift waaruit blijkt dat men gedurende ten minste drie jaar bij de balie ingeschreven geweest is of rechterlijke, bestuurlijke of wetenschappelijke ambten bekleed heeft of het recht in een universiteit gedoceerd heeft.

Bijkomende inlichtingen alsook het omstandig examenprogramma zijn schriftelijk of telefonisch te bekomen op de personeelsdienst van de Raad van State (tel. 02/234.97.93).

Bijeenkomst Schelderechtbanken 1987

Het is een traditie geworden dat ieder jaar de magistraten uit het noorden van België (Brugge en Antwerpen) en het zuiden van Nederland (Breda en Middelburg) elkaar ontmoeten. De Schelde vormt de «verbinding» tussen deze arrondissementen.

De collega's uit Breda nodigen uit op 26 september 1987.

Na een korte kennismaking, met koffie en gebak, werd geluisterd naar de uiteenzettingen over «Snel Recht» door resp. de president en de hoofdofficier van Justitie van de arrondissementsrechtbank van Breda.

Zoals de voorzitter in België doet de president in Nederland aan «Snel Recht» wanneer hij in kort geding zitting houdt. De bevoegdheden in beide landen zijn nagenoeg dezelfde. In Nederland treedt de president, hoewel uitzonderlijk, ook op in strafrechtelijke aangelegenheden (bv. het opnieuw in vrijheid stellen van een verdachte vooraleer hij werd voorgeleid voor de rechter-commissaris in geval van kennelijk misbruik van recht).

Merkwaardig naar Belgische maatstaven is dat de president zelf de rol van zijn zittingen regelt. In verhouding tot haar spoedeisendheid, wordt de zaak door hem vastgesteld op enkele uren, enkele dagen, enkele maanden...

In de procedure ten gronde vindt men «Snel Recht» terug in de zgn. verzoeningszitting. Kort na de inleiding van de zaak, na indiening van de dossiers, worden partijen en hun raadslieden opgeroepen «in verzoening». De rechter poogt partijen tot een vergelijk te brengen. Dit lukt hem in 50% der gedingen! Niemand in Nederland neemt aanstoot aan deze actieve rol van de rechter in het geding. In dit stadium van de procedure kan en mag de rechter zelfs zijn mening over de zaak uitspreken!

In strafzaken in Nederland zou men haast kunnen spreken van «sneller recht». Hoewel de gemiddelde duur van een strafzaak slechts vier tot acht maanden, uitzonderingen buiten beschouwing

gelaten, in beslag neemt, wordt in tal van zaken onmiddellijk vonnis gewezen, d.w.z. binnen een zeer korte termijn van twee tot vier weken.

Na een aperitiefje en een heerlijke rijsttafel, werden de genodigde rondgeleid in het fonkelnieuwe gerechtsgebouw: zeer modern ingericht, veel licht en ruimte, volledige infrastructuur, hedendaagse apparatuur als tekstverwerkers, computers, dictafoons, enz.

In een aangename sfeer, met uitstekende gastheren en in een naar Belgische maatstaven ultramodern gerechtsgebouw, kon andermaal wat nieuwe kennis opgestoken worden.

I.M.

E.E.G.-Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst

In het Belgisch Staatsblad van 9 oktober 1987 (14786 e.v.) is verschenen de wet van 14 juli 1987 houdende goedkeuring van het Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, van het Protocol en van twee Gemeenschappelijke Verklaringen, opgemaakt te Rome op 19 juni 1980.

De bekrachtigingsoorkonde van België werd op 31 juli 1987 neergelegd.

Het Verdrag treedt in werking op de eerste dag van de derde maand volgende op het neerleggen van de zevende akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring terwijl hoofdstuk 2 van de wet van 14 juli 1987 al in werking treedt op de eerste dag van de derde maand volgend op de bekendmaking in het Belgisch Staatsblad.

Europa-Instituut Saarbrücken

Aan de Universität des Saarlandes te Saarbrücken organiseert het Europa-Instituut sedert 1980 een postgraduaat programma «Europäische Integration». Het programma bevat een aantal europees-rechtelijke en rechtsvergelijkende colleges en wordt na een jaar afgesloten met een «Zertifikat über Europäische Studien». Kandidaten die dit certificaat met onderscheiding behaalden, kunnen na verdediging van een verhandeling en een bijkomende proef de graad van «Magister des Europarechts» bekomen.

Tijdens het wintersemester 1987-88 biedt het Instituut voor de eerste maal een «Inleiding tot het Portugese en Braziliaanse recht» aan. Dit college wordt gedoceerd door Portugese en Braziliaanse juristen.

Inlichtingen kunnen worden verkregen bij M. Scheuer, Europa-Instituut, Universität des Saarlandes, D-6600 Saarbrücken 11.

Stichting Fernand Lazard

De Stichting Fernand Lazard, instelling van openbaar nut, opgericht bij regentbesluit van 31 januari 1949, heeft ten doel aan jongelieden van Belgische nationaliteit die hun universitaire studiën hebben beëindigd, bij de aanvang van hun beroepsleven een financiële steun toe te kennen onder de vorm van leningen, vrij van interesten.

De interventies van de Stichting Fernand Lazard beogen:

- 1° het vergemakkelijken van de aankoop van de door het beroep vereiste nieuwe werkbenodigdheden, welke die ook moge zijn (bijvoorbeeld: instrumentaria, onmisbare boeken, enz.);
- 2° het ten laste nemen van de installatiekosten van een kantoor, met uitzondering van huurkosten en die van wijzigingen aan onroerende goederen.

Een eerste terugbetaling van deze lening zal moeten gedaan worden vanaf het derde jaar, door een erkenningsakte die minstens het tiende vertegenwoordigt van de toegestane lening. De daaropvolgende terugbetalingen zullen jaarlijks moeten gebeuren opdat op het einde van het negende jaar alleen een tiende van de lening nog zal moeten worden terugbetaald; de schuld moet vereffend zijn in tien jaar.

De kandidaten moeten, vóór 1 januari of 1 juni van elk jaar, hun aanvraag richten tot het Sekretariaat van de Stichting Fernand Lazard, Egmontstraat 11 te 1050 Brussel.

Driejaarlijkse prijs van het Antwerps Notariaat

Het Antwerps Notariaat schrijft voor de negende maal zijn Driejaarlijkse Prijs uit, toe te kennen aan de auteur of auteurs van een werk dat mag bestaan uit ingezonden manuscripten of uit een na 1 januari 1986 gepubliceerde verhandeling.

De prijs bedraagt 100.000 Fr.

Het werk moet: een grondige studie vormen, een oorspronkelijk karakter vertonen, bijdragen tot de ontwikkeling van de rechtswetenschap, van nut zijn voor het Belgisch Notariaat, in het Nederlands opgesteld zijn. De keuze van het onderwerp is vrij.

De werken dienen, uiterlijk op 31 december 1988, in drie exemplaren ingezonden te worden aan de Kamer van Notarissen van het Arrondissement Antwerpen, Koningin Elisabethlei 10 te 2018 Antwerpen, alwaar ook het reglement waarin de andere voorwaarden zijn opgenomen, verkrijgbaar is.

BERICHTEN

Internationale conferentie te Brussel over computers en telecommunicatie

«Computers en telecommunicatie: Is er een jurist in de zaal?» is de titel van een internationale conferentie die van 9 tot 11 december 1987 zal plaatshebben te Brussel. De conferentie wordt georganiseerd door de Belgische Vereniging voor Informaticarecht (ABDI) in samenwerking met het Belgisch Bureau voor Wetenschapsbeleid en de Internationale Vereniging van Jonge Advocaten (AIJA). De conferentie zal de meest recente ontwikkelingen op het gebied van telecommunicatie en informaticarecht behandelen en bestaan uit zes seminars over de volgende onderwerpen: Fiscale en boekhoudkundige problemen bij software; Consumenten telematica; Zaken telematica; Telecommunicatie; Computer fraude; Informatica en arbeidsrecht.

«We streven ernaar de conferentie een praktisch en internationaal karakter te geven» heeft prof. Yves Pouillet, voorzitter van ABDI en directeur van het Informaticarecht Onderzoekscentrum aan de universiteit van Namen verklaard.

Meer dan veertig sprekers uit tien landen — universitaire docenten, advocaten en vertegenwoordigers van nationale overheden en internationale organisaties — zullen de juridische problemen beschouwen die voortvloeien uit de ontwikkeling van nieuwe informatie technologieën, onderzoeken in welke richtingen het recht zich beweegt en het sociaal-economisch effect van deze evolutie bespreken.

Voor inlichtingen betreffende deelname dient men zich te richten tot het Conferentie Sekretariaat: Conference Office Brussels, Olmstraat 19, B-1040 Brussel, tel.: 322/736.03.05-736.03.35, Telex: 61473, Fax: 322/734.67.02.

Leden van ABDI, AIJA en universitaire genieten een speciaal tarief.

XII International labor law and social security congress

Dit congres wordt gehouden van 20 tot 23 september 1988 te Madrid.

Drie thema's worden behandeld: Sanctions for violation or non-compliance with labor regulations, Workers' inventions en Voluntary pension systems and their relation with the compulsory social security scheme. In aansluiting hiermee vindt een algemene discussie plaats over «General labor law theory today. Recent developments and trends in the concept of labor law function».

Inlichtingen: Instituut voor Arbeidsrecht, Rechtsfaculteit K.U. Leuven, Tiensestraat 41, 3000 Leuven (tel. 016/28.51.70).

Ier Congrès de relations industrielles des Amériques

Dit congres wordt gehouden in Canada van 21 tot/met 27 augustus 1988.

Inlichtingen: madame Micheline Gravel, Faculté des Sciences Sociales, Université Laval, Ste-Foy, Québec, Canada G1K7P4 tel. (418)656.2131.

Studiedag: Werkstaking, lock-out en arbeids- en sociaalzekerheidsrecht

Op vrijdag 27 november 1987 organiseert het Instituut voor Arbeidsrecht K.U.Leuven in het College De Valk, Tiensestraat 41, Leuven, een studiedag met het volgende programma:

- 9.15 u. Problemstelling en begripsomschrijving door prof. R. Blanpain, K.U.Leuven
- 9.45 u. Toelaatbaarheid van strijdmiddelen in de arbeidsverhoudingen door prof. O. Vanachter, K.U.Leuven
- 10.30 u. Koffie
- 11.00 u. Collectieve arbeidsgeschillen en het algemeen belang door prof. G. De Broeck, K.U.Leuven, voorzitter Nationale Arbeidsraad
- 11.30 u. Gevolgen ten aanzien van de individuele arbeidsovereenkomst door C. Engels, Assistent K.U.Leuven
- 12.00 u. Lunch
- 13.30 u. Gevolgen ten aanzien van de sociale zekerheid door prof. D. Simoens, K.U.Leuven
- 14.00 u. Bemiddeling bij collectieve arbeidsgeschillen door J. Van Doren, Sociaal Bemiddelaar
- 14.30 u. Bevoegdheid van de Rechterlijke Macht door prof. J. Petit, K.U.Leuven, voorzitter Arbeidsrechtbank Gent
- 15.00 u. Koffie
- 15.30 u. Werkstaking en lock-out naar Nederlands Recht door prof. M.G. Rood, Rijksuniversiteit Leiden, Nederland
- 16.00 u. Vraagbaak

Inschrijvingsgeld (met inbegrip van lunch en documentatiemap) 5.000 fr. Bijkomende inlichtingen: Instituut voor Arbeidsrecht, Tiensestraat 41, 3000 Leuven (tel. 016/28.51.70).

TIJDSCHRIFTEN

Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie

nr. 5800, 11 oktober

Leclercq, W.E.M., Afstand en contractuele afwijking van wettelijke verjaringstermijnen; Goossens, W.B.J., Commentaar melkquota in de notariële praktijk; De Vries, W.G., Boekbespreking «Jurist en computer», onder redactie van A.H. de Wild en B. Elders.

nr. 5801, 18 oktober

Moelker, C., Het faillissement zij het einde van 't verhaal; Rooden, A.J.M., Testamentaire boedelverdeling en hertrouwen van de langstlevende; Struycken, A.V.M., Boekbespreking «Effektivitätsprüfung der Staatsangehörigkeit im niederländischen internationalen Familienrecht», door dr. K. Boele-Woelki; Luijten, E.A.A., Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Huwelijksvermogensrecht, 1981-1985, Rechtsvragenrubriek.

nr. 5802, 25 oktober

Van der Ploeg, T.J. en Schwarz, C.A.; De tweede misbruikwet en de aansprakelijkheid van de commanditaire vennoot; Wezeman, J.B., De commanditaire matador en de nieuwe misbruikwetgeving; De Vries, W.G., Aan wie mag/moet een notaris afschrift van een testament verstrekken nadat testateur is overleden.

nr. 5803, 1 november

Van der Burght, Gr., De prijs der gerechtigheid of te wel: (meer) overleg gewenst binnen de Hoge Raad (I); Kamstra, O.W.M., Artificiële intelligentie en notariaat: expertsystemen en programmeren in logica; Soek, J.W., Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Internationaal privaatrecht. Betekening in het buitenland 1980-1986.

nr. 5804, 8 november

Van der Burght, Gr., De prijs der gerechtigheid of te wel: (meer) overleg gewenst binnen de Hoge Raad (II, slot); Stein, H.A., 2025 B.W. of Waarom Van Moruk gelijk had en het nu niet meer heeft; Van Mourik, M.J.A., Naschrift; Verheul, J.P., Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Internationaal Privaatrecht. Vreemde vonnissen (1979-1986); Notarieel Juridisch Bureau: Recente Rechtspraak; Linders, J.H., Recente rechtspraak belastingrecht. Rechtsvragenrubriek.

nr. 5805, 15 november 1986

Schermers, G., Organiseren en produceren; Marcus, E.J.A., Antwoord aan mr. J.M. Polak; Wedekind, W., Boekbespreking «Bronnen van de Nederlandse Codificatie, Personen- en familie-recht, 1798-1820, met een bijlage Rechtspersonen 1798-1820 door mr. Frédérique M. Huussen-de Groot», door mr. Hellen C. Gall; Verheul, J.P., Overzicht der Nederlandse Rechtspraak. Internationaal Privaatrecht. Faillissement (1979-1986). Bewijs 1973-1986. Rechtsvragenrubriek.

nr. 5806, 22 november 1986

Buijn, F.K., Storting op aandelen (I); Van Olffen, M., Eigendomsoverdracht breekt geen genot; Berntsen, R.J.H.M., De verzekering van de dagtekening in de notariële akte; Wachter, B., Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Vennootschapsrecht (1983-1984 (I)).

nr. 5807, 29 november

Buijn, F.K., Storting op aandelen (II), Hensen, Chr. A.J.F.M. Uitbreiding werkingssfeer Europees Executieverdrag; Wachter, B. en Timmerman, L., Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Vennootschapsrecht 1983-1984 (II).

nr. 5808, 6 december

Buijn, F.K., Storting op aandelen (III); Ten Berg, J.A.M., Een (on)aanvaardbare departementale inbrengslausule?; Hagelen, H.G., De rol der periodieke uitkeringen in de Wet IB 1964; Wachter, B. en Timmerman, L., Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Vennootschapsrecht 1983-1984 (III); Van Erk, A.J., Recente rechtspraak.

nr. 5809, 13 december

Buijn, P.K., Storting op aandelen (IV, slot); Kraaiveld, C.J. De invoering van het tweede misbruikontwerp en de gedeeltelijke invoering van het derde misbruikontwerp; Blokland, T., Het wetsvoorstel 19747; herziening van artikel 57, lid 1, letter f van de Wet op de Inkomstenbelasting 1964.

Administration publique (trimestrielle), 1986

nr. 3

García de Enterría, E., Les autonomies régionales dans la Constitution espagnole; De Crombrughe, B. en Poulet, Y., La réglementation des télécommunications en Belgique; Sohler, J., La responsabilité de l'Etat législateur en droit allemand; Charles, R., Allocation prononcée à l'occasion du 75ème anniversaire du Comité supérieur de contrôle.

nr. 4

Lauvaux, Ph. en Uyttendaele, M., La composition et le fonctionnement des Exécutifs communautaires et régionaux (septembre 1985 — janvier 1986); Van Bol, J.M., L'impôt et la redevance comme instruments des politiques régionales et communautaires: le cas de la politique de l'environnement; Crabbé, V., Le mémoire de Louis Wodon sur la réforme administrative ou l'intérêt qu'il y a de replacer cette oeuvre en son temps; Leroy, M., Quelques aspects de la suppression des cours peu fréquentés et de la mise en disponibilité des enseignants (verslag en advies voor R.v.St., 15 oktober 1986, nr. 27.020, inzake Honincks); Bouvier, J., Un service librement demandé peut-il être imposé? (noot onder Vred. Schaarbeek, 27 maart 1985 en Cass., 20 februari 1986); Inhoudsopgave 1986.